T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MEZUN DERNEKLERİNİN EĞİTİME KATKISI: ÖNDER ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

ERTUĞRUL BURAK ÖZKÖK

İstanbul, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MEZUN DERNEKLERİNİN EĞİTİME KATKISI: ÖNDER ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

ERTUĞRUL BURAK ÖZKÖK

Danışman: DOÇ. DR. ÜLKÜ ARIKBOĞA

İstanbul, 2021

ÖNSÖZ

Eğitim; insanın doğduğu andan itibaren başlayıp ölünceye kadar devam eden uzun bir süreci kapsamaktadır. Eğitim; toplumların hayatında vazgeçilmez bir önem ve değere sahiptir. Yeni nesillerin eğitim vasıtasıyla geçmişleri öğrenerek, geleceklerine yön vermeleri önemlidir. Geçmişten günümüze birçok sivil toplum kuruluşu eğitim ve öğretim faaliyetlerine destek olmak ve bu faaliyetlerin sürdürülüp geliştirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuş olsa da, STK'lar literatürde araştırma konusu olarak kendilerine çok az yer bulabilmiştir. Bunlardan hareketle bu çalışma boyunca 63 yıllık köklü bir kuruluş olan ÖNDER ele alınarak, "Eğitime ve eğitim politikalarına katkı noktasında ne tür faaliyetlerde bulunmuş?" sorusuna cevap aranmıştır. Bu araştırmanın amacı; Türkiye'de mezun derneklerinin eğitim ile ilişkisi ve eğitim politikalarına katkısının ortaya koyulması şeklinde özetlenebilir.

Öncelikle *"Türkiye'de Mezun Derneklerinin Eğitime Katkısı: ÖNDER Örneği"* isimli yüksek lisans tez çalışmamı sahiplenerek; tezimin planlanması, araştırılması, yürütülmesi ve oluşumunda kısacası her aşamasında desteğini ve değerli zamanını esirgemeden bana her fırsatta yardımcı olarak engin tecrübesi, donanımı ve öğretici kimliğiyle bana örnek olan Değerli Hocam Sayın Doç. Dr. Ülkü Arıkboğa'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek lisans ders dönemim boyunca bilimsel gelişimime katkı sağlayan; başta Bilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Yüksel Demirkaya olmak üzere tüm hocalarıma ve sınıf arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışma için gerekli verilerin toplanması hususunda; çalışmama yaptıkları katkı ve yardımlar dolayısıyla ÖNDER'e müteşekkirim.

Tez çalışmamda ve hayatımın her evresinde maddi / manevi desteklerini benden esirgemeyerek, tüm zorlukları benimle birlikte göğüsleyen, beni bugünlere getiren değerli aileme; Babam Selahattin Özkök'e, Annem Ayşe Özkök'e ve Kız Kardeşim Neslişah Betül Özkök'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmayı beni yetiştiren ve bana her zaman inanan kıymetli aileme ithaf ediyorum.

Ertuğrul Burak ÖZKÖK

ÖZET

TÜRKİYE'DE MEZUN DERNEKLERİNİN EĞİTİME KATKISI: ÖNDER ÖRNEĞİ

Bu araştırma kapsamında mezun derneklerinin eğitim ile ilişkisi ve eğitim politikalarına katkısının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda bünyesinde 500 mezun derneğini barındıran ve 63 yıllık köklü bir dernek olarak önemli bir konumda olan ÖNDER, örnek olarak seçilmiştir.

Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve bunların türleri, sivil toplum kuruluşlarının Türk eğitim sistemindeki konum, işlev ve belirleyicilikleri; araştırma kapsamında analiz edilen diğer konu başlıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmada nitel veri toplama yöntemlerinden; literatür taraması, doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış ve ÖNDER'in geçmişten günümüze gelene kadar yaptığı faaliyetler, eğitim alanında devlet ile olan ilişki ve işbirliği gibi verilerin analiz edilmesinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının genel olarak varlık sebepleri; "eğitim alanında çalışan kişilerin mesleki, ekonomik, sosyal, siyasi ve özlük hak ve menfaatlerinin korunması" ve "eğitim politikalarının oluşturulmasına bir aktör olarak katkı sağlamak" iken, ÖNDER'in varlık sebebinin; İmam Hatip ruhu ve din eğitimi olmasına rağmen dernek tarafından genel olarak eğitimin niteliğini arttırmaya yönelik çalışmalar ve faaliyetlerin yürütüldüğü görülmektedir. ÖNDER'in hedef kitlesinin öncelikle İmam Hatip Okulları olarak belirlendiği ancak derneğin eğitimin tüm alanlarında çalışmalar yaptığı görülmüştür.

Başta ÖNDER olmak üzere Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikaları noktasında öncelikli olarak; eğitim müfredatı, eğitimin ve ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesi, öğretme-öğrenme süreçleri, eğitime erişim noktasında eşitliğin sağlanması (cinsiyet ve fırsat eşitliği), çocuk hakları, maddi imkânları yetersiz öğrencilerin öğrenim giderlerinin karşılanması, bu öğrencilere öğrenim bursu ve barınma imkânlarının sağlanması konularına yöneldiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Mezun Dernekleri, Eğitim Politikaları.

ABSTRACT

CONTRIBUTION TO THE EDUCATION OF ALUMNI ASSOCIATION IN TURKEY: ÖNDER CASE

This research aims to analyze the relationship of alumni associations with education and their contribution to education policies. In line with this determined purpose, ÖNDER, was chosen as a sample because it has an important position in terms of hosting 500 alumni associations and being a long-established association for 63 years.

Other topics analyzed within the context of this research are as follows; Non-governmental organizations operating in the field of education in Turkey and their types, the position, function and decisiveness of non-governmental organizations in the Turkish education system.

Among the qualitative data collection methods in the research; literature review, document review and semi-structured interview technique was used. Content analysis technique was used in analyzing data such as the activities of ÖNDER from the past to the present, the relationship and cooperation with the state in the field of education.

It is possible to summarize the results obtained from the research as follows:

The reasons for the existence of non-governmental organizations working in the field of education; “Protection of professional, economic, social, political and personal rights and interests of people working in the field of education" and "to contribute as an actor in the formation of education policies”. Although ÖNDER's reason for existence is the spirit of Imam Hatip and religious education, it is seen that studies and activities are carried out by the association to increase the quality of education in general. ÖNDER's target audience is determined primarily as Imam Hatip Schools, but it has been observed that the association works in all fields of education.

Including ÖNDER; in the field of education policies of non-governmental organizations operating in Turkey, the education curriculum, determining the content of education and textbooks, teaching-learning processes, ensuring equality in access to education (gender and equal opportunity), children's rights, meeting the education expenses of students with insufficient financial means, providing education scholarships and accommodation opportunities to these students that it gives priority to has been observed.

Keywords: Civil Society, Non-Governmental Organizations, Alumni Association, Educational Policies.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **i**

ÖZET ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **iiv**

TABLO LİSTESİ ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **viiviii**

GİRİŞ **1**

1. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI **3**

1.1. Sivil Toplum Kavramının Düşünsel Gelişimi ve Sivil Toplumun Kavramsal Analizi 3

1.1.1. Sivil Toplum Kavramının Düşünsel Gelişimi 3

1.1.2. Sivil Toplumun Kavramsal Analizi 11

1.2. Sivil Toplum Kuruluşları 15

1.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı 15

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi 18

1.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri ve İşlevleri 23

1.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Türleri 27

1.2.4.1. Dernekler 28

1.2.4.2. Vakıflar 29

1.2.4.3. Sendikalar 30

1.2.4.4. Sosyal Hareketler 30

1.2.4.5. Tüketici Dernekleri 31
1.2.4.6. Küçük Üretici Dernek ve Kooperatifler 31
1.2.4.7. Kadın Örgütleri 32
2. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE EĞİTİM 33
2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi 33
2.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi 36
2.2.1. 1980 Öncesi Dönemde Türkiye'de Sivil Toplum 36
2.2.2. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Sivil Toplum 39
2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim ile İlişkisi ve Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşların Eğitim Alanındaki Faaliyetleri 46
2.3.1. Dernekler ve Eğitim Hizmetleri 50
2.3.2. Vakıflar ve Eğitim Hizmetleri 53
2.3.3. Sendikalar ve Eğitim Hizmetleri 59
2.3.4. Mezun Dernekleri ve Eğitim Hizmetleri 63
2.4. Kamu Politikalarının Oluşturulması Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Eğitim Politikaları 67
2.4.1. Politika Kavramı ve Politika-Eğitim İlişkisi 67
2.4.2. Kamu Politikası Kavramı ve Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü 72
2.4.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Eğitim Politikaları 73
3. BİR MEZUN DERNEĞİ OLARAK ÖNDER'İN EĞİTİME KATKILARI VE EĞİTİM POLİTİKALARINA ETKİLERİ 76
3.1. Bir Mezun Derneği Olarak ÖNDER İmam-Hatipliler Derneği 76
3.1.1. Derneğin Amaçları 78

3.1.2. Derneğin Kurucu Üyeleri 78
3.1.3. Derneğin Organları 79
3.1.4. Derneğin Komisyonları ve Komisyonların Faaliyetleri 80
3.1.5. Derneğin Eğitim, Kültür ve Sanatla İlgili Faaliyetleri 82
3.2. ÖNDER İmam Hatipler Derneği'ne İlişkin Alan Araştırması 85
3.2.1. Araştırmanın Amacı 85
3.2.2. Araştırmanın Kapsamı 85
3.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi 85
3.2.4. Bulgular ve Yorumlar 87
3.2.4.1. ÖNDER'in Varlık Sebepleri ve Hedef Kitlesi 87
3.2.4.2. Derneğin Mezun Dernekleri İçerisindeki Konumu 89
3.2.4.3. Derneğin Eğitim Alanında Faaliyet Yürütme Sebepleri, Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar 91
3.2.4.4. Derneğin Eğitim İle İlgili Olarak Öncelik Verdiği Konu ve Politikalar 93
3.2.4.5. Derneğin Türkiye'deki Eğitim Politikalarına İlişkin Alınan Kararlara Etkileri, Kararları Etkilemek Amacıyla Kullanılan Yöntem, Araç ve Stratejiler 95
3.2.4.6. Derneğin Çalışma ve Faaliyetlerinin Eğitim Politikalarını Etkilemek İçin Yeterliliği 97
3.2.4.7. Derneğin Karar Alıcılarla Eğitim Alanındaki İlişkilere Yaklaşımı ve Kamu Yöneticilerinden Beklentileri 98
3.3. Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler 100
KAYNAKÇA 107
EKLER 128

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No.
Tablo 1	Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı, 2021	51
Tablo 2	Kuruluş Amaçlarına, Etkinlik ve Faaliyet Alanlarına Göre Eğitim Derneklerinin Tasnifi	53
Tablo 3	Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı, 2021	55
Tablo 4	Yeni Vakıfların Sektörel Bazda Gerçekleştirdiği Faaliyetler, 2020	56
Tablo 5	Türkiye'deki Eğitim Odaklı Vakıfların Tasnifi	57
Tablo 6	Kâr Amacı Olmayan Tesis ve Müessese Sahibi Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı (2015-2020)	58
Tablo 7	Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları, Temmuz 2021	61
Tablo 8	İşçi Sendikaları Konfederasyonları ve Üye Sayıları, Temmuz 2021	62
Tablo 9	Türkiye'deki Eğitim Odaklı Sendikaların Tasnifi	64

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
çev.	Çeviren
DERBİS	Dernekler Bilgi Sistemi
ed.	Editör
EESC	European Economic and Social Committee (Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi)
İHAM	İmam Hatip Araştırmaları Merkezi
İHL	İmam Hatip Lisesi
NGO	Non Governmental Organisation (Hükümet Dışı Kuruluşlar)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖNDER	ÖNDER İmam Hatip Liseleri Mezunları ve Mensupları Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
WONDER	Viyana Uluslararası Öğrenci İşlerini Destekleme Derneği

GİRİŞ

STK'lar; sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan, gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gütmemek ve kişisel çıkarlara yönelik olarak çalışmamak gibi bazı özelliklere sahip olan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar; birçok farklı alanda faaliyet gösterebilmekte ve dernek, vakıf, sendika, mesleki kuruluşlar olmak üzere türlere ayrılmaktadır.

Eğitim; sosyal, dinamik bir sistemdir ve anayasal bir haktır. Güçlü bir sivil topluma sahip olmak isteyen tüm devletler eğitime önem vermektedir. Devlet eğitim hizmetini toplum adına yürütmektedir ancak bu hizmeti yürütürken çeşitli durumlarda zorluklarla karşılaşabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları devletin yetersiz kaldığı durumlarda eğitime doğrudan ya da dolaylı yoldan etki etmekte ve dâhil olabilmekte ve eğitim arzında yaşanan eksikliği tamamlayarak toplum ihtiyacına cevap vermeye çalışmaktadır.

Mezun dernekleri Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları arasında önemli bir konumda olup, mezunların bu derneklere sağladıkları katkılar da artış eğilimi göstermektedir. Mezun dernekleri Türkiye'ye özgü yerel bir dernek türü olmayıp, küresel çapta faaliyet göstermektedir. Bu araştırma kapsamında mezun derneklerinin eğitim ile ilişkisi ve eğitim politikalarına katkısının analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve bunların türleri, sivil toplum kuruluşlarının Türk eğitim sistemindeki konum, işlev ve belirleyicilikleri; araştırma kapsamında analiz edilecek diğer konu başlıklarını oluşturmaktadır.

Bu araştırmada; eğitim politikaları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki yorumlayıcı bir yaklaşımla incelenmiş ve geçmişten günümüze gelinceye dek bu kavramlara ilişkin olay ve süreçler gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı bu araştırmada; nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması, doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde literatür taraması yönteminden yararlanılarak, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin kavramsal çerçeve ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi ve eğitim ile ilişkisi ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde sivil toplumun kavramsal analizi yapılmış, sivil toplumun düşünsel gelişim süreci, kavramın ortaya çıkışından günümüze gelinceye dek geçirdiği dönüşüm ve yaşadığı gelişmeler doğrultusunda incelenmiştir. Ardından sivil toplum kuruluşları kavramına açıklık getirilmiş ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili kavramlar, sivil toplum kuruluşlarının

tarihsel gelişimi, özellikleri, işlevleri, türleri ile ilgili genel bilgiler verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ilk olarak Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi; Cumhuriyet öncesi dönemde ve Cumhuriyet döneminde sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Ardından sivil toplum kuruluşlarının eğitim ile ilişkisi ve Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanındaki faaliyetleri başlığı altında dernekler, vakıflar, sendikalar ve bu araştırmanın ana amacını oluşturan mezun dernekleri ele alınmıştır. Bölümde son olarak sivil toplum kuruluşlarının kamu politikasının belirlenmesinde üstlendikleri rol ve eğitim politikası ile ilişkisi incelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde mezun derneklerinin eğitim ile ilişkisi ve eğitim politikalarına katkısı konusunda ayrıntılı bir inceleme yapabilmek amacıyla, bir mezun derneği olarak ÖNDER İmam-Hatipliler Derneği örneği ele alınmıştır. Bu kapsamda, ÖNDER'in web sitesi, basılı yayın ve raporları ve dernek tüzüğünün taranması sonucu elde edilen verilerden ve ÖNDER yetkilileri ile yapılan mülakat sonuçlarından yararlanılarak yapılan analizin sonuçlarına üçüncü bölümde yer verilmiştir.

Türkiye'deki mezun derneklerinin eğitim politikalarına katkılarının araştırıldığı bu çalışmanın, ülkedeki eğitim politikalarının belirlenmesi konusunda görevli kişilerin (akademisyen, eğitim uzmanı, bürokrat vb.) çalışmalarında faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, eğitim alanında faaliyet gösteren STK'lara yapacakları çalışma ve projelerde farklı bir bakış açısı kazandırılması ve mezun dernekleri konusunda yerli literatüre katkı sağlanması umulmaktadır.

1. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak sivil toplumun kavramsal analizi yapılacak; sivil toplumun düşünsel gelişim süreci, kavramın ortaya çıkışından günümüze gelinceye dek geçirdiği dönüşüm ve yaşadığı gelişmeler doğrultusunda incelenecektir. Ardından sivil toplum kuruluşları kavramına açıklık getirilecek ve sivil toplum kuruluşlarının dünyadaki tarihsel gelişimi, özellikleri, işlevleri, türleri ile ilgili genel bilgiler verilerek bölüm tamamlanacaktır.

1.1. Sivil Toplum Kavramının Düşünsel Gelişimi ve Sivil Toplumun Kavramsal Analizi

1.1.1. Sivil Toplum Kavramının Düşünsel Gelişimi

Sivil toplum kavramı, insanlığın ilk döneminden itibaren gündeme gelen bir kavram olmasına rağmen kavramın bilimsel değer taşıyan nitelikte ilk kez ele alınması Antik Yunan döneminde Aristo tarafından gerçekleştirilmiştir. Sivil toplum ile ilgili tartışmalar Antik Yunan döneminde başlayarak günümüze kadar devam etmektedir. Antik Yunan döneminden bugüne dek Aristoteles, Hobbes, Locke, Rousseau, Marx, Gramsci ve Hegel başta olmak üzere birçok düşünür sivil toplum kavramı üzerine argümanlar oluşturmuş ve sivil toplum kavramının günümüzdeki anlamını kazanmasında etkili olmuştur[1]. 2001 yılında Birleşmiş Milletler tarafından *"Uluslararası Gönüllüler Yılı"* olarak ilân edilmiştir[2]. 193 ülkenin üyesi olduğu Birleşmiş Milletler gibi önemli ve etkili bir uluslararası örgüt tarafından kavramın ele alınması, gönüllülüğün ve sivil toplum kavramının global anlamda kazandığı değerin bir kanıtı niteliğindedir. Sivil toplum kavramının düşünsel gelişimi hakkında fikir sahibi olunması ve kavramsal bir analizinin yapılması, günümüzde bu kavrama dair yürütülen tartışmaları anlamayı ve bu araştırmanın amacına ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

[1] Hatun Boztepe, "Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler: Kurumsal Web Sayfalarının Bağışçı İlişkileri Açısından Fon Sağlama Aracı Olarak Kullanımı", *Erciyes İletişim Dergisi*, 2014, C.3, S.4, https://dergipark.org.tr/download/article-file/66352 (19 Ekim 2020), s.151.

[2] Aslı Yöntem Balaban ve İnci Çoban İnce, "Gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllülük Algısı: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2015, C.30, S.2, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210830 (23 Ağustos 2021), s.152.

Uygarlık tarihinde siyasi ve kültürel zenginlikleriyle önemli bir yeri olan Antik Yunan coğrafyasındaki özgür düşünce ortamı sayesinde felsefe, tarih, edebiyat, siyaset, tıp gibi alanlar bu coğrafyada şekillenmişlerdir. Sivil toplum kavramının temelleri de Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Siyaset bilimcilerinin incelemiş olduğu devlet, yurttaşlık, yasalar, özgürlük, demokrasi, adalet, eşitlik ve "sivil toplum" gibi kavramlar ilk kez Antik Yunan döneminde şekillenmeye başlamıştır.

Tarihsel süreçte sivil toplum kavramına ilk anlam kazandıran düşünür Aristoteles'tir. Aristoteles, Politika adlı eserinde sivil toplum kavramını siyasal toplumu ifade etmek amacıyla "*Koinonia Politike*" şeklinde kullanmıştır. Bu bağlamda, Aristoteles'in sivil toplumu (*Koinonia Politike)*, yaşamın her alanını ve bütün toplumu kuşatan siyasal toplum anlamında kullanılmıştır[3]. Aristoteles tarafından *Koinonia Politike* olarak ifade edilen bu terim literatürdeki diğer araştırmalarda sivil toplumun tarihsel kökeninin başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir.

Aristoteles'in 1438 yılında çevirisi yapılan "*Politika*" adlı eserinde; sivil toplum, toplulukların en yücesi ve en yüksek iyiliğe ulaşmak isteyenin "*polis*" veya "*siyasi toplum*" olduğuna değinilmektedir. Bu terimler yapılan çevirilerde "*civitas appelator*" ve "*civilis societas*" iki farklı şekilde yer almakta ve atıf yapılan metinlerde de bu terimlerin kullanımı devam etmektedir. Aristoteles'in bu eserinde sivil toplum; devletle özdeş, ilkel olmayan ve medeni anlamlarında kullanılmaktadır[4].

Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden İstanbul'un fethine kadar olan süreci kapsayan Orta Çağ döneminde skolastik düşünce yapısı ve Tanrı merkezli bir bakış açısı egemendir. Dünyevi ilişkiler ve siyasal iktidar Tanrı merkezli bakış açısı ile ele alınmakta ve din olgusu günlük hayatı her alanda kuşatmaktadır. Bundan dolayı bu dönemin siyasal düşünce yapısında modern anlamıyla devlet, siyasal iktidar ve merkezi otoriteler kavramları kendisine yer bulamamıştır[5]. Aristoteles'ten sonra sivil toplum kavramı; Orta Çağ'da bu koşullar altında yaşayan insanlar için yeni bir çıkış yolu olarak ortaya çıkmıştır.

---

[3] Julia V. Kuznetsova, "The Conceptual Relationship between the State and Civil Society from a Historic Perspective", *Journal of Governance and Politics*, MGIMO University, C.1, S.4. 2019, https://sgpjournal.mgimo.ru/2019/2019-4/the-conceptual-relationship-between-the-state-and-civil#_ftnref1 (6 Ekim 2021).

[4] Ayşenur Akpınar Gönenç, **Sivil Toplum, Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, Alt Kitap Yayınevi, 2001, http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/sivil_toplum_dusunsel_temelleri_ve_turkiye_perspektifi.pdf (17 Eylül 2020), s.12.

[5] Mehmet Evkuran, "Ortaçağ Paradigması ve Siyasal Düşüncenin Evrimi", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, C.2, S.4, ss. 37-58, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85925 (9 Ekim 2021), s.39-41.

Sivil toplum, Batı'da Aristoteles'ten 17. yüzyıla gelinceye kadar siyasal toplum kavramına karşılık gelen bir kavram olarak kullanılmıştır.

Sivil toplum ve demokrasi kavramları için Doğu medeniyetlerine ve İslamiyet'i benimsemiş medeniyetlere bakıldığında ise karşımıza ilk olarak özgür iradeye ve serbest seçime dayalı ilk sözleşme olan Medine Anayasası çıkmaktadır. Medine Anayasası Kur'an ve sünnet esaslarına dayalı bir anayasadır ve İslam'da çoğulculuğun kaynağı olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda bu anayasa, hukukun üstünlüğü bakımından Magna Carta ile eşdeğer kabul edilmektedir. İslamiyet'teki şura, icma, içtihad, maslaha (kamu malı, yararı), bay'ah (bağlılık yemini) gibi kavram ve uygulamalar ve Medine Anayasası İslam'ın demokratik bir öze sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. 622 yılında Mekke'den Medine'ye yapılan hicretler sonrasında gerçekleşen "*biat*"ların İslam siyasi felsefesinin temelini oluşturduğu ve yüzyıllar sonra Jean Jacques Rousseau tarafından ortaya atılacak toplum sözleşmesine eşdeğer olduğunu savunan İslam düşünürleri bulunmaktadır[6].

Aydınlanma Çağı döneminde sözleşmeci düşünürlerin ve Hegel'in diyalektik düşüncesinin katkılarıyla, geleneksel toplumlardaki aile merkezli özel alanın karşıtı ve kamusal alan merkezli bir siyasal oluşumu ifade etmek amacıyla kullanılır hale gelmeye başlamıştır[7].

Aydınlanma çağı döneminde sivil toplum kavramı, iki farklı bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu bakış açılarından ilkinde sivil toplum; bir sözleşme sonucunda ortaya çıkmaktadır ve kamusal alan merkezli siyasal bir oluşumu ifade etmektedir. 18. yüzyılda Avrupa'da "toplum sözleşmesi" teorilerine (Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau gibi) dayandırılmakta ve doğa durumunda yaşarken bir toplum sözleşmesi ile uygarlık durumuna geçişi ifade etmek için kullanılmaktadır[8]. Aydınlanma çağındaki sivil toplum kavramına ikinci bakış açısı; Friedrich Hegel'in diyalektik düşüncesiyle açıklanan "aile" kurumundan "devlet"e geçiş aşamasıdır. Hegel'in bu düşünce yapısında devlet kişisel bencillik alanının üzerinde etik bir kurum, sivil toplum ise bireylerin şahsi menfaatlerini gözettiği ve bireysel özgürlüğün somut olarak sergilendiği toplumsal bir alan olarak görülmüştür. Hegel'in

[6] Tauseef Ahmad Parray, "Islamic Democracy" or Democracy in Islam: Some Key Operational Democratic Concepts and Notions, *World Journal of Islamic History and Civilization*, 2012, C.2, S.2, ss.66-86, https://www.idosi.org/wjihc/wjihc2(2)12/2.pdf (11 Ekim 2021), s.67-68.

[7] Seyfettin Aslan, "Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.33, 2010, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/70208 (21 Ekim 2020), s.210.

[8] John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet - Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar**, Erhan Akın ve Diğerleri (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993, s.48-49.

bu düşüncesinde diyalektik bir gelişme mevcuttur; aile evrenselliği, sivil toplum tikelliği, devlet ise evrensel ve tikelin birleştiği diyalektik sentezi ifade etmektedir. Sivil toplum, ailenin devlete varmasında önemli bir rol üstlenmektedir[9].

Toplum sözleşmesi düşünürlerinden ilki Thomas Hobbes'dur. Hobbes, siyaset teorisi ile alakalı düşüncelerini Leviathan adlı yapıtında yer vermektedir. Hobbes, sözleşme teorisi temelli sivil toplum düşüncesini, doğal toplum / uygar toplum ayrımı çerçevesinde inceler. Hobbes'a göre; devletin olmadığı doğal düzende herkes birbiriyle savaş halindedir, doğal toplumda arzu ve istekler hiçbir denetime bağlı değildir yani "*insan insanın kurdu (homo homini lupus)*"dur. Bu düzende insanların can ve mal güvenliği sürekli tehdit altındadır ve toplumda bir güvensizlik söz konusudur[10].

Hobbes için doğal düzen adeta bir cehennem olarak nitelendirilmektedir ve insan neslinin yok olmaması için bu cehennemden en kısa sürede kurtulması gerekmektedir. Doğal durumdaki insanlar cehennemden kurtulmak amacıyla bir araya gelmiş ve bir toplum sözleşmesi hazırlamışlardır. Düzenlenen bu toplum sözleşmesi ile birlikte doğal toplum düzeninden can ve mal güvenliğini sağlayacak olan "güvenlik devleti" kurularak uygar (sivil) topluma geçilmiştir[11]. Uygar (sivil) toplumda "güvenlik devleti"nin zorla sağlamış olduğu barışçıl düzen, sivil toplum olarak adlandırılmaktadır. Uygar yaşamla özdeşleşen güvenlik devletinin en temel özelliği içeride ve dışarıda barışın koruması, insanların can ve mal güvenliği üzerinde sınırsız bir güç tekeline sahip olmasıdır[12]. Toplumda egemen olan güç Leviathan; monark yani kraldır. Toplumda egemen güç olan Leviathan'ın egemenliği değiştirilemez, eleştirilemez, barış ve savaş kararı alma, yargılama ve mülkiyeti istediği şekilde düzenleme yetkisi yalnızca Leviathan'ındır[13].

---

[9] Faruk Yalvaç, "Hegel, Dünya Tarihi ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.6, S.21, 2009, ss. 3-37, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/539983 (9 Ekim 2021), s.13-14.

[10] Figen Tabanlı, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C.4, S.2, ss.331-353, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1284155 (27 Kasım 2020), s.341.

[11] Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1995. https://dosya.co/rckug1jdswbx/Alaeddin-%C5%9Eenel-Siyasal-D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler-Tarihi.pdf.html (15 Ocak 2021), s.324.

[12] Keane, ss.63-65.

[13] Thomas Hobbes, **Leviathan**, Semih Lim (çev.), 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s.128.

John Locke; doğal toplum / uygar toplum ayrımına getirmiş olduğu yeni fikirlerle sonraki dönem siyaset düşüncesi üzerinde etkili olmuştur. Locke'un doğal toplum döneminde; toplumsallaşma yoktur, devlet henüz kurulmamıştır, eşitlik, özgürlük ve mülkiyet ilişkileri üzerinde doğal yasalar belirleyicidir. Locke'un toplum sözleşmesinin altında yatan asıl sebep; doğal halde bulunan mülkiyet hakkının, sivil toplumda daha iyi korunacağı düşüncesidir ve bu düşünce ile Hobbes'un doğal toplum betimlemesinden ayrışmaktadır[14]. Locke; doğal toplum düzeninde Hobbes'un aksine savaş değil, barış halinin egemen olduğunu savunmuştur. Doğal toplum düzeninde insanlar özgürdür. Locke; en uygun yönetim şeklinin demokrasi olduğunu ileri sürmüştür[15]. Sivil toplum kavramı Locke tarafından 1690 yılında; *"insan hayatlarının özgürlükleri ve mülkleri karşılıklı muhafazası için birleşmiş ve tek bir vücut olmuş şekli"* olarak tanımlanmaktadır[16]. Locke tarafından yapılan bu sivil toplum tanımı, devlet kavramı ile özdeş bir anlayışı ifade etmektedir. Locke; insanları doğa durumunda bağımsız ve eşit olmaya zorlayan doğal kanunlar bulunduğunu ve doğal toplumda özgür, eşit ve bağımsız olan bireylerin; kendi rızalarıyla özgürlüklerini güvence altına almak amacıyla oluşturdukları toplumsal sözleşme ile sivil toplumu gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Locke'da; toplum sözleşmesi ile birlikte ortaya çıkan egemen gücün (devlet) mutlak ve sınırsız hakları yoktur. Egemen güç otoritesini yurttaşların hak ve özgürlüklerini sağlamak ve bunları korumak amacıyla kullanmaktadır[17].

Jean Jacques Rousseau; doğal topluma ve mülkiyet ilişkilerine yaklaşımı ile Hobbes ve Locke'dan ayrılmaktadır. Rousseau; toplum sözleşmesine dayalı halk egemenliğini savunmaktadır ve ortaya koyduğu toplum sözleşmesi teorisiyle; sivil toplum ve klasik yurttaşlık algılarına yeni anlamlar kazandırmaktadır. Rousseau'ya göre toplum sözleşmesi; toplumdaki tüm kesimlerin haklarını karşılıklı şekilde koruyacak bir ortaklık anlaşmasıdır. Rousseau; doğa durumunu toplumdaki insanların eşit ve özgür bir şekilde yaşadıkları durum olarak tasvir eder. Doğa durumu; insanların yaşadıkları toprak parçalarını kendi mülkiyeti olarak görmelerinden sonra sona ermeye başlamıştır. Rousseau, *"İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni"* adlı

[14] Murat Sarıca, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, 4. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1983, ss.69-70; Alaeddin Şenel, s.341-342.

[15] Müzeyyen Eroğlu, "John Locke'un Devlet Teorisi", *Akademik Bakış Dergisi*, 2010, S.21, ss. 1-15. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868204.pdf (11 Aralık 2020), s.3

[16] Philippe Corcuff, **Siyasetin Büyük Düşünürleri: Siyaset Felsefesinde Eleştirel Güzergâhlar**, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), İstanbul: Versus Yayınları, 2007, ss.31-32. Aktaran: Müzeyyen Eroğlu, s.4.

[17] Bülent Dâver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara: Doğan Yayınevi, 1993, https://yadi.sk/i/rjvbFH0wrKZ0FQ (12 Aralık 2020), ss.172-173.

yapıtında; doğal toplum düzeninin bozulması sonucunda başlayan uygar yaşama geçişin başlangıcını, mülkiyet ilişkilerinin oluşmasıyla açıklamaktadır: *"Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip; bu, bana aittir diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu*[18]*"*.

Adam Ferguson 1767 tarihinde kaleme aldığı *"Sivil Toplumun Tarihi Üstüne Bir Deneme"* adlı çalışmasında; sivil toplumu, devletten ayrı bir alan olarak tanımlamamıştır ancak sivil toplumu merkezi anayasal devletin karşısında konumlandırmıştır. Ferguson yaptığı bu konumlandırma ile çağdaş sivil toplum-devlet ilişkisi algısının temelini atmıştır[19].

Toplum sözleşmesi teorilerinin ortak noktası olan siyasal hayat-sivil toplum özdeşliğine ilk eleştiri George Wilhelm Friedrich Hegel'den gelmiştir. Aristoteles ile başlayıp 19. yüzyıla kadar etkisi devam eden sivil toplumu devlet ile özdeş kabul eden yaklaşım Hegel ile beraber sona ermiştir. Diyalektik düşüncenin kurucusu olarak kabul edilen Hegel'in devlet teorisi, sivil toplumu devletten ayrı tutan ve karmaşık bir sosyal düzen şeklinde ele alan ilk teoridir[20]. Hegel *sivil toplum (bürgerliche Gesellschaft)* kavramını 1821 yılında kaleme aldığı, *"Hukuk Felsefesinin Prensipleri (Philosophy of Right)"* adlı eserinde detaylı olarak ele almıştır. Bu eser sivil toplum ve devlet arasındaki ayrımın yapıldığı ilk eserdir. Hegel'in bu eseri Marx ve Adam Ferguson'un da sivil toplum kavramına yaklaşımlarını şekillendirmiştir[21]. Hegel; Hukuk Felsefesinin Prensipleri adlı eserinde bireyin hayatını etkileyen üç etik alandan bahsetmektedir. Bunlar; devlet, sivil toplum ve ailedir. Hegel; sivil toplumu, devlet ile aile arasında var olan ve devletten daha sonra gelişmiş bir yapı, modern devleti ise ulaşılması gereken bir hedef olarak nitelendirmektedir[22]. Aile ve sivil toplum ise devlete ulaşmak için gerekli iki temel organdır[23].

---

[18] Jean Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni**, Ertuğ Ergun (çev.), Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2003, https://turuz.com/storage/her_konu-2018/2463-Insanlar_Arasindaki_Eshitsizlighin_Kokeni-Jean_Jacques_Rousseau-Ertugh_Ergun-2003-101s.pdf (19 Kasım 2020), s.64.

[19] Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin (hzl.), **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, 4. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2014. https://yadi.sk/i/xHlZWRM4_CYG5A (20 Kasım 2020), s.100.

[20] Gönenç, s.21.

[21] Edward Shils, *The Virtue of Civil Society*, "Government and Opposition", 22 Ocak 1991 C.1, S.26, ss.3-20. https://sci-hub.ee/10.1111/j.1477-7053.1991.tb01120.x (10 Ekim 2021), s.6.

[22] Georg Wilhelm Friedrich Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Cenap Karakaya (çev.), İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991, https://turuz.com/storage/users/user3/hegel_-_hukuk_felsefesinin_prensipleri.pdf (19 Kasım 2020), ss. 158-163.

[23] Jean Hyppolite, **Studies on Marx and Hegel**, New York: Harper Torchbook, 1973, https://monoskop.org/images/f/f5/Hyppolite_Jean_Studies_on_Marx_and_Hegel_1973.pdf (10 Ekim 2021), s.108.

Sivil toplum-devlet ayrımını ortaya koyan bir diğer düşünür olan Karl Marx; sivil toplum anlayışını kendi geliştirmiş olduğu alt yapı – üst yapı tezi bağlamında ortaya koymaktadır. Marx alt yapı – üst yapı tezinde; alt yapıyı maddi üretim ilişkilerinin belirleyici olduğu bir alan, üst yapıyı ise hukuksal, dinsel ve siyasal kurumları olarak kabul etmektedir. Bu tezde Marx tarafından alt yapı olarak tanımlanan alan Hegel'in sivil toplum olarak adlandırdığı alanı ifade etmektedir[24].

Antonio Gramsci; Hegel ve Marx'ın sistemleştirmiş olduğu modern sivil toplum ideolojisine özgün bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Gramsci sivil toplum kavramını; "*karşılıklı maddi ilişkilerin tamamını değil, ideolojik-kültürel ilişkilerin tamamını, ticari ve sınai yaşamın tamamını değil, tinsel ve düşünsel yaşamın tamamını içermektedir*" şeklinde tanımlamaktadır[25]. Gramsci sivil toplum kavramını tanımlarken hegemonya kavramına da yer vermektedir. Gramsci için sivil toplum; bir sosyal grubun bütün toplum üzerinde yürüttüğü kültürel hegemonyadır[26]. Bu hegemonyanın kültürel ve politik yönünü devlet, kültürel ve ideolojik yönünü ise sivil toplum oluşturmaktadır[27].

"Amerika'da Demokrasi Üzerine" adlı eseri ile tanınan Fransız düşünür De Tocquieville; sivil toplumun demokrasiden bağımsız düşünülemeyeceğini savunmuş ve demokrasinin oluşması için gerekli olan toplumun güveni, eşitliği ve toplumsal uzlaşmanın ancak sivil toplum ile birlikte gerçekleşebileceğini belirtmiştir. De Tocquieville tarafından sivil toplum kavramı; *"devletten, siyasi partiler ve yerel yönetimler gibi siyasetle iç içe kurumlardan ayırmak suretiyle ayrı bir örgütlenme alanı"* şeklinde ifade edilmiştir[28].

18. yüzyılda Hegel, 19. yüzyılda Marx ve 20. yüzyılda Gramsci'nin düşünceleri ile zenginleşen ve adından sıkça söz ettiren sivil toplum kavramı; Gramsci'nin ardından 1950'li yıllara kadar uzunca bir süre gündemdeki tartışmalar içerisinde yer almamıştır. Ömer Çaha

---

[24] Eyyup Akbulut, "Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal İtibar Yönetimi Sürecinde Halkla İlişkiler Uygulamalarının Rolü", (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, 2011), s.17.

[25] Antonio Gramsci, **Modern Prens**, Pars Esin (çev.), Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık, 1984, https://ssosyalizm.files.wordpress.com/2013/01/antonio-gramsci-modern-prens.pdf (21 Kasım 2020), ss.158-161.

[26] Mehmet Kabasakal, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Denetçi Yeterlilik Tezi, Ankara, 2008, http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/sivil_toplum_ve_demokrasi.pdf (22 Kasım 2020), s.8.

[27] Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri**, 7. Baskı, Adnan Cemgil (çev.), İstanbul: Belge Yayınları, İstanbul, 2014, https://mega.nz/file/YOxVQQBZ#9B9hJAYHSF-U01d06vuac5UGiPMu3Jr9-FcaFtwQzF8 (21 Kasım 2020), s.33.

[28] Mine Gözübüyük Taner, "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.27, S.1, 2010, ss. 89-105, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/615583 (22 Kasım 2020), s.10.

"Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum" adlı makalesinde; sivil toplumun uzun bir süre gündemde yer almamasını iki farklı gelişme ile açıklamaktadır[29]:

1) Batı Avrupa'daki ülkelerin sivil toplum yerine temsili demokrasi tartışmalarına yönelmesidir. Bu ülkelerde; temsili demokrasilerde siyasal katılımın nasıl olacağı, kurumsal yapı, hukuki düzenlemeler, demokratik kurum ve kuruluşlar gündemde yer tutan tartışma konularını oluşturmuştur.
2) Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloku ülkelerinin yönetim biçimi olarak sosyalizmi benimsemesi ve sosyalizmin ideoloji olarak katı bir merkeziyetçi yapı ve devletçilik niteliklerinden oluşmasıdır. Bundan dolayı bu dönemde Doğu Bloku ülkeleri sivil toplumu etkisizleştirmeye yönelik politikalar izlemiştir.

Sivil toplum kavramının uzun bir aradan sonra yeniden gündeme gelmesi ise 1960'lı yıllardan sonra gerçekleşebilmiştir. 1968'den sonra ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler ve 1970'lerde başlayan Latin Amerika ülkelerinin ve Doğu Bloku'nda yer alan sosyalist ülkelerin demokrasiye geçme süreci sivil toplum kavramının dünya siyasetinde adından yeniden söz ettirmesi noktasında yaşanan önemli gelişmelerdir[30].

Sivil toplum kavramının Avrupa'daki tarihsel gelişimini Fuat Keyman *"Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum"* adlı yazısında sivil toplum kavramının Avrupa'daki tarihsel gelişimini üç dönem içerisinde açıklamaktadır. Bu dönemler şu şekildedir[31];

1) Modern burjuva toplumu olarak sivil toplum: Sivil toplum kavramı, geleneksel toplumdan modern topluma geçişi açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. "Sivil Toplum = Birey + Serbest Pazar + Hak Nosyonu" denklemi, birinci dalganın hâkim sivil toplum anlayışıdır. Bu dönemde sivil toplum, modern topluma geçişin ön koşulu niteliğinde değerlendirilmektedir.

[29] Ömer Çaha, "Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum", *Liberal Düşünce Dergisi*, 1999, C.4, S.16, ss. 104-125. https://sosyolojiden.files.wordpress.com/2015/09/sivil-toplum.pdf (22 Kasım 2020).

[30] Eyyup Akbulut, "Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal İtibar Yönetimi Sürecinde Halkla İlişkiler Uygulamalarının Rolü", (**Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, 2011), s.20.

[31] Fuat Keyman, "Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum", Memet Zencirkıran (Ed.), **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı** içinde (ss. 309-323), Ankara: Nova Basın Yayın, 2006, https://mega.nz/file/xwwyxJqK#Uo4rgUNSRtXRhoI1ue02pVGoWZ3eDj2nXMaNIXvVH4Q (24 Kasım 2020), s.315-317.

2) Demokrasi bağlamında sivil toplum: Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde *"totaliter, despotik siyasi rejimlerden demokratik rejime geçişi"* ifade eden dönemde 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu dönem demokrasiye geçiş süreci olarak da bilinmekte ve sivil toplum kavramının yeniden canlandığı dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde sivil toplum tartışması demokratikleşme olgusuyla birlikte ele alınmaktadır. Bu dönemde sivil toplum, demokratik toplumun vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmektedir.
3) Katılımcı demokrasi olarak sivil toplum: Katılımcı demokrasi olarak sivil toplum döneminde toplum üçlü bir yapıda ele alınmaktadır; siyasal toplum, ekonomik toplum, sivil toplum. Bu toplum yapısı içerisinde birey, toplumsal sorunların çözümünde aktif bir rol üstlenmektedir.

Sivil toplum kavramına ilişkin tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşümler ve bu kavramın düşünsel temelleri bu şekilde ifade edilebilir.

1.1.2. Sivil Toplumun Kavramsal Analizi

"Sivil toplum" kavramı; *"sivil"* sözcüğünden türetilmiş bir kavramdır. *"Sivil"* ise Latince'de *"civis"* kavramından türemiş bir terim olup yurttaş ve vatandaş anlamlarında kullanılmaktadır[32].

Sivil toplum kavramı dar anlamıyla devlet otoritesi altında siyasi bir topluluğu ifade etmek için, geniş anlamda ise bu kavram hükümetten bağımsız ve kendi amaçları doğrultusunda hareket eden birey ve grupları tanımlamak için kullanılmaktadır[33].

Farklı ideoloji ve perspektiflerden yapılan sivil toplum tanımlarına bakılması sivil toplumun kavramsal analizi için faydalı olacaktır.

Liberal demokrasinin öncülerinden, Larry Diamond tarafından yapılan sivil toplum tanımı literatürde en çok referans gösterilen tanımlar arasında yer almaktadır. Diamond'a göre sivil toplum; *"sivil toplum; örgütlü sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten ve*

[32] Mustafa Talas, "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 2011, S.29, ss.387-401. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16970/177312 (11 Ekim 2021), s.389.

[33] Andrew Heywood, **Siyaset**, 14. Baskı, Bekir Berat Özipek ve Diğerleri (çev.), Ankara: Adres Yayınları, 2014, https://kupdf.net/queue/andrew-heywood-siyaset_590aa318dc0d60e22a959e77_pdf?queue_id=-1&x=1609355637&z=ODUuOTkuMTYuMTMz (20 Kasım 2020), s.28.

destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallara bağlı olan sosyal yaşam alanıdır. Sivil toplum; özel alan ve devlet arasında duran aracı bir varlıktır[34]*"*

Gordon White; sivil toplumu *"devlet ile devletten ayrı, devletle ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyelerince şahsi çıkar ve değerlerini korumak ya da yaymak amacıyla gönüllü şekilde kurulan örgütlenmelerin oluşturduğu aile arasında ara bir birliktelik alanı"* şeklinde nitelendirmektedir[35].

Cohen ve Arato'nun tanımı da modern sivil toplum tanımları arasında yer almaktadır. Bu tanıma göre sivil toplumun dört temel özelliği aşağıda sayılmıştır: [36]

1) Çoğulculuk: Çoğulculuğa ve farklı yaşam biçimlerine imkan sağlayan aileler, enformel gruplar ve gönüllü kuruluşlar.
2) Kamusallık: Kamu katılımı, siyasal irade ve toplumsal normlara ilişkin düşüncelerin ifade edildiği alan.
3) Mahremiyet: Kişisel gelişme ve ahlaki seçim alanı.
4) Yasallık: Çoğulculuğu, mahremiyeti ve kamusallığı devletten ve ekonomiden ayrı tutmak için gerekli olan genel yasalar ve temel haklar.

John Keane'e ait olan sivil toplum tanımı da literatürde sıkça referans gösterilen tanımlardandır. Keane'e göre sivil toplum; "*Sivil toplum, şiddet karşıtı, kendi kendine örgütlenen ve kendi kendini yöneten ve devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eyleminde bulunan yasal koruma altındaki devlet-dışı kurumların karmaşık ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasavvur eden bir ideal-tip kategorisidir. Sözleşme yoluyla yaratılmış olan yeni toplumsal dünyada, eve ilişkin (özel) alanın dışında yer alan her şey kamusaldır ya da sivil toplumdur*."[37]

---

[34] Larry Diamond, "Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation", *Journal of Democracy*, C.5, S.3, https://sci-hub.se/10.1353/jod.1994.0041 (24 Ağustos 2021), s.5-6.

[35] Gordon White, "Civil Society, Democratization and Development (I): Clearing the Analytical Ground", *Democratization*, No:1/3, 1994, https://sci-hub.se/10.1080/13510349408403399 (2 Aralık 2020), s.379.

[36] Bahattin Akşit, Bahar Tabakoğlu ve Ayşe Serdar, **Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü**, TÜBİTAK SBB 3001, TÜBİTAK Destekli Projeler Veri Tabanı, 2003, https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdf&path=CrnWZGRsXTjRjLjWxD978OSUAL2jXitizhVYmCxNvH6Ye6ez7m5Vdznxow9dUtVEf2UtmYgzIgAcZ1u6EPTcmEnPmB63JpSlm1sK-QjtmQWsfOSbvZt6Ee4HCliLgmvS4-Kn7tE4YwVrYHATKe_DU8-sEsiY3HqA5tOP7QxGK1Wh12zlKYAphHigYpZOG4imSk73td18HmB1Qwuudldbo59ceiY2yXpEDxNVBxzfD8E=&contentType=application/pdf (6 Ekim 2021), s.31

[37] Keane, s.120.

Fuat Keyman'a göre sivil toplum kavramının üç farklı şekilde tanımını yapmak mümkündür. Bunlardan ilki; *"devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütlerin yer aldığı alan"* şeklindedir. İkinci olarak; sivil toplum kavramına belirli bir ahlaki ve politik değer de atfederek, *"bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak, devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlenmesi"* şeklinde bir sivil toplum tanımlaması yapmanın mümkün olduğunu ifade etmektedir. Keyman tarafından yapılan üçüncü ve son sivil toplum tanımı ise; *"toplumsal sorunlara etkili ve uzun-dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alan"* şeklindedir[38]. Sivil toplum bu tanım kapsamında, ülkede devlet denetiminden bağımsız şekilde kendisini örgütleyebilen bir toplumsal yaşamın varlığını, bu örgütler aracılığıyla düzenleyeceği etkinlikleri planlayıp, koordine edebileceği ve bu örgütler aracılığıyla taleplerini politik alana aktarabileceklerini belirten bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şerif Mardin sivil toplum kavramını üç farklı şekilde tanımlamaktadır. Bunlar; *"bir medenilik anlayışı olarak sivil toplum, Batı Avrupa'nın toplumsal tarihindeki bir sosyal tarih aşaması olarak sivil toplum, tarih felsefesi alanında tartışma konusu olarak sivil toplum"* şeklindedir. Bunlar Şerif Mardin tarafından şu şekilde ifade edilmiştir[39]:

Bir Medenilik Anlayışı Olarak Sivil Toplum: Sivil toplum kavramı, Batı'dan aldığımız ve ülkemizde en çok yanılgı oluşturan kavramlardan biridir. Kavramın karşıtı, çoğu zaman sanıldığı gibi, *"askeri"* toplum değildir. Kavram *"şehir adabı"*nı ifade etmektedir, karşıtı da "*gayrımedeni"* olabilir. *"Sivil toplum"*daki *"sivil"*in kökü şehir hayatının ortaya çıkardığı hakları ve yükümlülükleri anlatmaktadır.

Batı Avrupa'nın Toplumsal Tarihindeki Bir Sosyal Tarih Aşaması Olarak Sivil Toplum: Erken ortaçağda hiçbir varlık gösteremeyen şehirler, 12. yüzyıldan itibaren ticaretin ve tarımın gelişmesiyle birlikle canlanmaya başladı. Buna paralel olarak, soylular sınıfı ortaya çıkmaya başlayan bu yeni zenginlik kaynağını korumak ve bu kaynaktan yararlanmak istedi ve burjuvazilerle bir uzlaşmaya gitmek mecburiyeti hissetti. Bu uzlaşma sürecinin sonucunda,

[38] Fuat Keyman, "Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum", 2008, https://www.academia.edu/2971550/Avrupada_ve_T%C3%BCrkiyede_sivil_toplum?auto=download (2 Aralık 2020), s.2-3.

[39] Şerif Mardin, "Sivil Toplum", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** içinde (ss.1918-1920), C.7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.1918.

burjuvazilerin şehirlerin yönetiminde elde ettikleri özerklik ve bu özerklik sonucu ortaya çıkan çıkan hukuk ve oluşturulan kurumlar sivil toplumun temelini oluşturdu.

Tarih Felsefesi Alanında Tartışma Konusu Olarak Sivil Toplum: Hegel'e göre sivil toplum*; "kazanç, şahsi mutluluk ve kişi statüsünün korunması gibi hayal kesitlerinin toplu olarak yaşanmış şeklinin ifadesidir.*" Bu *"çıkarlar sistemini"* düzenleyecek tarafsız güç ise devlettir. Marx ise *"devletin iktisadi çıkarlardan soyutlanamayacağını, sivil toplumla devletin belli bir birliktelik içinde ele alınmasının doğru olduğunu"* savunmuştur. Bu bağlamda, her iki düşünür de sivil toplumun yalnız bazı sınıflara değil, genel olarak özerk grup şeklinde örgütlenmeye imkan sağlamış olmasını yadsımaktadır.

Bozoki ve Sükösd da Fuat Keyman ve Şerif Mardin'de olduğu gibi sivil toplum kavramını üç farklı perspektiften ele almaktadır. Bunlar; *"somut sosyal hareketler bütünü olarak sivil toplum, sosyal teori kategorisi olarak sivil toplum ve siyasal bir program olarak sivil toplum"* şeklindedir. Somut sosyal hareketler bütünü olarak gördükleri sivil toplum bakış açısına göre sivil toplum; belli amaçlar doğrultusunda bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelmiş örgütlü bireyler tarafından oluşturulan sosyal hareketlerdir. Bozoki ve Sükösd tarafından sosyal teori kategorisi olarak görülen sivil toplum bakış açısında göre sivil toplum; sosyal teoriyle ilgili yapılan çalışmaların alt kategorisidir. Siyasal bir program olarak sivil toplum ise; insanlığın ilk çağlardaki toplumsallaşmasından bu yana merak ettiği *"insanın yaşamını idame ettirmesini sağlayacak en iyi çevre hangisidir"* sorusuna yanıt aramaktadır[40].

Sivil toplum kavramı, Türkiye'de sıkça yanlış anlamda kullanılan kavramlar arasındadır. Türkiye'de sivil toplum kavramının en sık şekilde yanlış kullanıldığı üç alan şu şekilde sıralanabilir[41];

1) Sivil toplum, askeri olanın karşıtı / askerlerin egemen olmadığı toplumu ifade etmektedir. Şerif Mardin bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır; *"Sivilin anlamı şehir adabı ve dolayısıyla şehir yaşamının beraberinde getirdiği haklar ve*

[40] Andrâs Bozoki, Miklós Sükösd, "Civil Society and Populism in the Eastern European Democratic Transitions", *Praxis International*, 1993, C.33, S.3, https://publications.ceu.edu/sites/default/files/publications/bozokisukosdcivil-society-and-populism-1993.pdf (1 Aralık 2020), s.224-225.

[41] Tevfik Erdem, "Sivil Topluma Kavramsal Bir Bakış", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1997, S.6, http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3523-published.pdf (1 Aralık 2020), s.207.

yükümlülüklerdir." Bu yüzden de askeri olanın karşıtı sivil kavramı değil gayrı medeni kavramıdır[42].

2) Sivil toplum; sivil vatandaşların kurduğu derneklerle ifade alanı bulan, sivil toplum kuruluşları adı altında incelenecek varlık alanını ifade etmektedir. Ancak sivil vatandaşlar tarafından kurulan her örgüt ya da dernek sivil toplumu temsil etmez. Kanarya Severler Derneği buna örnek olarak verilebilir.
3) Sivil toplum, burjuva toplumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu kullanım alanında sivil toplum, burjuvaların kendi kültürlerini, dünya, ekonomik görüşlerini yansıttıkları, egemen kılmaya çalıştıkları toplumu ifade etmektedir. Ancak bu niteleme de diğer iki nitelemede olduğu gibi sivil toplumu açıklamada yetersiz kaldığından dolayı yanlış bir ifadedir[43].

Sivil toplum kavramı tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşümler yaşamış, bu durum kavrama muğlak bir nitelik kazandırmış ve kavrama dair net bir tanım yapılmasını güçleştirmiştir. Literatürde sivil toplum konusunda yapılan tanımlamalara bakıldığında genelinin buluştuğu ortak nokta; devlete karşı ve onun dışında kalan bir alan olduğudur. Sivil toplum kavramı; devlet otoritesinin denetlenmesi ve sınırlandırılması, devletin toplumsal sınıfların ihtiyaçlarına uygun şekilde kullanılmak üzere yönlendirilmesi açısından zorunlu görülmektedir.

1.2. Sivil Toplum Kuruluşları

1.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı

Sivil toplum kuruluşları; sivil toplumun en etkili gücünü oluşturmaktadır ve sivil toplum alanının vazgeçilmez aktörleridir. Sivil toplum kuruluşu kavramı; hukuk, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve sosyoloji gibi birçok farklı disiplin ile iç içe bir kavramdır. Her disiplin sivil toplum kuruluşları kavramına farklı bir perspektiften baktığından dolayı bu kavramın literatürde birçok farklı tanımı bulunmaktadır.

[42] Şerif Mardin, "Sivil Toplum", **Türkiye'de Toplum ve Siyaset** içinde (ss.9-21), 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, https://docplayer.biz.tr/storage/19/286498/1609506709/M1xdD6jcXdQxcTEg8FMoVw/286498.pdf (25 Kasım 2020) s.10.

[43] Murat Belge, "Sivil Toplum ve Türkiye", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** içinde (ss.1920-1922), C.7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, https://turuz.com/storage/Turkologi-3-2020/7948-07-Cumhuriyet_Donemi_Turkiye_Ansiklopedisi-Yuzyil_Biterken-07-1995-288s.pdf (1 Aralık 2020), s.1922.

Sivil toplum kuruluşları; devletin resmi örgütlenmelerinden bağımsız, finansmanının genellikle bağışlar ya da özel kaynaklar yoluyla sağlandığı, üye katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olduğu, bireylerin kendi yararlarını sağlama amacı gütmediği ve kâr amacı olmayan organizasyonları ifade etmek için kullanılmaktadır[44].

Sivil toplum kuruluşları; ulusal ve uluslararası literatürde birçok farklı terim ile kendisine yer bulmaktadır. Sivil toplum kuruluşları için ulusal ve uluslararası literatürde kullanılan terimler ve bu terimlerin kültürel arka planı şu şekildedir:

Gönüllülük geleneğinin ve hayır kurumlarının etkili olduğu İngiltere gibi ülkelerde sivil toplum kuruluşlarını ifade etmek için Gönüllü Kuruluşlar (Voluntary Organizations) ve Hayır Kurumları (Charity) terimleri kullanılmaktadır[45].

Amerika ve Japonya gibi piyasa kültürünün egemen olduğu ülkelerde sivil toplum kuruluşları; Kar Amacı Gütmeyen Örgütler (Nonprofit Organizations), Özel Gönüllü Kuruluşlar (Private Volunteer Organizations), Kamu Gönüllü Kuruluşları (Public Voluntary Organizations) ya da Üçüncü Sektör Kuruluşları (Third Sector Organizations) gibi terimler ile ifade edilmektedir[46].

Uluslararası kalkınma literatüründe yaygın şekilde kullanılan ve BM ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından benimsenen Hükümet Dışı Kuruluşlar terimi, literatürde en yaygın kabul gören terim olma özelliğine sahiptir.

Sivil Toplum Kuruluşları (Civil Society Organizations) terimi 1980'li yıllardan itibaren toplumsal hareket geleneğinden gelen aktivist yazarlar tarafından kullanılmaya başlamıştır ancak bu yazarlar sivil toplum kuruluşları teriminden ziyade genellikle sivil toplum terimini tercih etmektedir[47].

[44] Boztepe, s.154.

[45] Mary Kaldor, "Civil Society and Accountability", *Journal of Human Development*, 2003, C.4, S.1, ss.5-27, https://sci-hub.se/10.1080/1464988032000051469 (3 Aralık 2020), s.6-7.

[46] David Lewis, **The Management of Non-Governmental Development Organizations: An Introduction**, London and New York: Routledge, 2001, https://ongdesenvolvimento.files.wordpress.com/2011/10/lewis-2001-the-management-of-ngo.pdf (3 Aralık 2020), s.33-34.

[47] Süleyman Özdemir, Halis Başel ve Hasan Şenocak, "Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2009, S.16, ss.151-234, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9069 (2 Aralık 2020), s.155-156.

BM'nin yapmış olduğu tanım olan *"Hükümet Dışı Kuruluşlar (Nongovernmental Organizations - NGOs)"* terimi bu şekilde devlet dışı örgüt anlamını taşımasına rağmen Türkçe'ye *"Sivil Toplum Kuruluşları"* olarak çevrilmekte ve Türkiye'de bu haliyle benimsenmektedir. Bu çalışmada; literatürdeki terimsel farklılıklar göz önüne alınmakla birlikte sivil toplum kuruluşu (STK) terimi tercih edilecektir.

AB anlayışına göre STK'lar, yurttaşların, yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik kalkınmasına ve sivil toplum düzenine doğrudan katkı sağlayarak, katılımcı demokrasinin oluşturulması ve sürdürülmesi noktasında önemli bir role sahiptir. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC), *"toplum yararı doğrultusunda sorumluluk üstlenen, resmi makamlar ile yurttaşlar arasında aracı işlevi gören bütün örgütsel yapılanmaları"* STK olarak kabul etmektedir[48]. Avrupa Birliği bu tanım kapsamında sivil toplum kuruluşlarının kapsamını; *"İşgücü piyasası aktörleri, sosyal ortaklar (sendika ve işveren konfederasyonları), sosyal ve ekonomik aktörleri en geniş ölçüde temsil eden kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile sıradan vatandaşların yerel yaşama ve kent yaşamına katılmalarına imkân veren sosyal örgütler dinî topluluklar, medya, hükümet ve kamu idaresinin dışında kalan tüm toplumsal yapılar, belediyeler ve yerel topluluklar"* şeklinde belirlemiştir.[49]

Ioanna Kuçuradi'nin *"Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları"* adlı kitabında yaptığı tanımda sivil toplum kuruluşları; *"Belirli bir mekan ve zamanda bilgiye dayanılarak teşhis edilen bir ihtiyaç ya da ihtiyaçları karşılamayı amaç edinen, kar amacı gütmeden hizmet vererek kamunun yönetimine katılan kuruluşlardır."* şeklinde ifade edilmektedir[50].

"Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni İmkânsızlar İçinde Bir Vaha" adlı çalışmada; Fuat Keyman sivil toplum kuruluşları için *"resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve*

[48] Nafiz Güder, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2004, https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/sivil-toplumcunun-el-kitabi-2.pdf (3 Aralık 2020), s.1

[49] Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Avrupa Komisyonu'ndan Konseye, Avrupa Parlamentosuna, Avrupa Sosyal ve Ekonomik Komitesi ile Bölgeler Komitesine Yönelik Tebliğ: AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu", [COM (2005) 290 Final], Brüksel, 29 Haziran 2005, Çeviri: Adalet Bakanlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (11 Temmuz 2005), https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Image/siviltoplum.pdf (4 Aralık 2020), s.3.

[50] Ioanna Kuçuradi, **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003, s. 40, Aktaran: Mehmet Kabasakal, s.25.

belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinliklerdir" şeklinde bir tanımlama yapmıştır[51]**.**

Yılmaz Aliefendioğlu ise *"Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri"* adlı makalesinde sivil toplum kuruluşlarını; *"bireylerin dilediklerini mevcut yönetime duyurmada, kamuoyu ve yönetimi etkilemede, sosyal hayatta çektikleri sıkıntılarına çözüm bulmada ve sorunlara kamu kurumları eli ile değil de kamu düzeni dışında çözüm üretmede etkili olabilecek demokratik araçlar"* şeklinde tanımlamıştır. Aliefendioğlu; sivil toplum kuruluşlarının demokratik yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olduğunu ve bu kuruluşların kamusal nitelikli yerel hizmetleri yerine getirmeye özendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir[52].

Bir birlikteliğin sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmesi için taşıması gereken ortak özellikler; *"özerklik, gönüllülük, bir kamu alanına sahip olma, yasallık, kar amacı gütmemek, kamu yararını gözetmek, şeffaflık, ortak değerlere sahip bireyler bulundurmak"* şeklinde sıralanabilir[53].

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Sanayi Devrimi gerçekleşmeden önce toplumun temel geçim kaynağı tarımdır, tarımla geçimini sağlayan bu insanlar ilkel üretim tarzında tarım yaptıklarından uzun çalışma saatlerine maruz kalmaktadır. Bu dönemde toplumsal yapı homojendir, ev ve tarla toplumdaki tüm insanlar için ortak bir işyeri olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde egemen olan tarım toplumlarında normlar uzun süre sabit kalır, nesilden nesile sosyal normlarda değişmeler gözlenmemektedir. Sanayi öncesi toplumlar; gelenekçi bir yapıya sahiptir ve üyeleri arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Bu toplumlarda iş bölümü ve uzmanlaşma görülmez. Gelenekçi toplum yapısında insanlar birbirlerine duygusal bağlarla bağlıdır, aile içi dayanışma yüksektir, komşuluk ve akrabalık bağları kuvvetlidir. Sosyal örgütlenme biçimi olarak hısımlık ön plana

[51] Fuat Keyman, **Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni İmkânsızlar İçinde Bir Vaha**, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2006, https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/turkiyede-sivil-toplumun-seruveni.pdf (4 Aralık 2020), 2006, s.15.

[52] Yılmaz Aliefendioğlu, "Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri", *Anayasa Yargısı*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları,1999, C.16, ss.95- 115, https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6314/yilmaz_aliefendioglu.pdf (3 Aralık 2020), s.109.

[53] Hasan Akay, "Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri", (**Yüksek Lisans Tezi**, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi SBE, 2012), http://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11492/679/Sivil%20Toplum%20Kurulu%c5%9flar%c4%b1n%c4%b1n%20Y%c3%b6netim%20Anlay%c4%b1%c5%9f%c4%b1ndaki%20D%c3%b6n%c3%bc%c5%9f%c3%bcme%20Etkileri.pdf?sequence=1&isAllowed=y (4 Aralık 2020), s.32.

çıkmaktadır. Toplumu bir arada tutan temel unsur benzerliğe dayalı dayanışmadır ve toplumsal bilinç henüz oluşmamıştır. Dini nedenlerle küçük örgütlenmeler görülse de homojen toplum yapısı ve farklı çıkar gruplarının toplumda bulunmayışı sebebiyle gönüllü örgütlenmeler çok yaygın değildir[54].

Sanayi Devrimi ile birlikte gelişmeye başlayan sanayi toplumunda gönüllü kuruluşların oluşması için yeterli koşullar sağlanmış ve yavaş yavaş gönüllü kuruluşlar toplum içerisinde kurulmaya başlanmıştır[55].

Kentlerin oluşumu ve yaygınlaşması beraberinde pazar ekonomisini getirmiş ve pazar ekonomisinin gelişmesi ile birlikte kent halkı ekonomik ve siyasal açıdan çeşitli haklara kavuşmuştur. Pazar ekonomisinin gelişimi ile birlikte burjuvazi güçlenmiş ve devletten bağımsız olarak burjuvazinin kendine özerk bir hareket alanı oluşturma isteği, mutlak iktidar olgusuna karşı engel teşkil etmeye başlamıştır[56].

Sivil toplum alanında organize şekilde örgütlenmenin bilinen ilk örnekleri; 1839'da kurulan Kölelik Karşıtı Derneği (Anti-Slavery Society) ve 1841 yılında İngiltere'de kurulan ve sonradan İngiliz İşçi Partisi'ne dönüşen Madenciler Sendikası, 1864'te kurulan Uluslararası Kızıl Haç Derneği (International Red Cross)'dir[57]. STK'ların günümüzdeki manasıyla ortaya çıkışı; güneydeki gelişmekte olan ülkelerde ve kuzeydeki gelişmiş ülkelerde farklılık gösterir. Modern anlamda sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışı; güneyde Hindistan'daki Gandhi hareketi içinde hükümete karşı halkın haklarını savunma amaçlı bazı kuruluşların kurulması, kuzeyde ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'dan savaşın izlerini silmek için yardım kuruluşlarının oluşturulması şeklinde temellendirilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde devlet; sivil toplum kuruluşları üzerine kurulmuştur. Bu durumun nedeni Amerikan toplumunu oluşturan bireylerin demokrasinin oluşumu için uygun bir ortam oluşturmasıdır[58].

---

[54] Birgül Şimşek, "Üçüncü Sektör: Kavramlar ve İşlevleri Açısından İncelenmesi", (**Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesin SBE, 1995), s.23-24.

[55] Gündüz ve Kaya, s.135-136.

[56] Seyfettin Aslan, "Sivil Toplum ve Demokrasi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, C.15, S.2, ss.357-374, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/194584 (4 Aralık 2020), s.361.

[57] Ahmet Nazif Ünalmış, STK'ların Gelişimi ve Çoğulcu Demokrasideki Rolü, *Social Sciences Studies Journal*, 2018, C.4, S.15, ss.810-818, http://sssjournal.com/Makaleler/1573629299_11_4-15.ID448.%20Ahmet%20Nafiz%20%c3%9cNALMI%c5%9e_810-818.pdf (23 Ağustos 2021), s.810.

[58] İ. Turan, "Dünyada ve Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi", **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları** içinde, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal

Hayırseverlik ilkesi doğrultusunda çalışmalar yürüten devlet dışı gönüllü örgütlenmeler tarih boyunca var olmasına rağmen; İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından kurulan Birleşmiş Milletler ile birlikte sivil toplum kuruluşları, bir aktör olarak dünya siyaset gündeminde yer almaya başlamıştır[59]. Sivil toplum kuruluşları; Birleşmiş Milletler'in 1945'te kuruluşunun ardından devletlerin sosyal refah, kalkınma ve çevre sorunları gibi alanlarda başarılı olması için gerekli olan kapasiteden yoksun olmaları ve devlet ve piyasanın dışında üçüncü ve alternatif bir yol arayış içine girilmesi dolayısıyla stratejik anlamda önemli aktörler haline gelmiştir.

Sivil toplum kuruluşları (Non-Govermental Organizations) kavramı ilk kez 25 Haziran 1945'te imzalanan San Francisco Konferansı'nda kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nin 71. maddesinde kullanılmıştır. Bu maddeye göre; "*Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi yetkisine giren sorunlarla uğraşan sivil toplum kuruluşlarına danışmak için uygun düzenlemeler yapabilir. Böyle düzenlemeler uluslararası örgütlerle ve gerektiğinde, Birleşmiş Milletler'in ilgili üyesine danışıldıktan sonra ulusal örgütlerle de yapılabilir*"[60]. Bu madde ile birlikte; BM ve STK'lar arasındaki resmî ilişkinin temeli oluşturulmuş ve sivil toplum kuruluşlarına barışın tesisi sürecinde *"danışmanlık"* rolü (consultative role) verilmiştir[61].

Sivil toplum kuruluşlarının günümüzde bu kadar popüler hale gelmesinde birçok unsur etkili olmuştur. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir[62]:

1) 1968 sonrası siyaset gündeminde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin 1990'lı yıllarda son bulması. Yeni toplumsal hareketlerin örgütlenme modeli gevşek bir yapıya dayandığından dolayı zaman içerisinde dağılmış, politik

Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.12-13. Aktaran: Filiz Tufan Emini, "Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü; TÜSİAD Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, S.36, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55857 (4 Aralık 2020), s.44.

[59] Ali Mostashari, "An Introduction to Non-Governmental Organizations (NGO) Management", *Iranian Studies Group*, http://web.mit.edu/isg/NGOManagement.pdf (5 Aralık 2020), s.1.

[60] Birleşmiş Milletler San Francisco Konferansı (UNCIO), "Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü", San Francisco: ABD, 26 Haziran 1945, m.71, https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf (2 Aralık 2020), s.36.

[61] Muzaffer Ercan Yılmaz, "Etnik Çatışmalarda Sivil Toplum Örgütleri ve Barışa Yönelik Katkıları", *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, C.5, S.2, ss.156-176, http://dergi.neu.edu.tr/public/journals/7/yazardizini/yilmaz-m-e-2012-ekim.pdf (5 Aralık 2020), s.158.

[62] Joachim Hirsch, "The State's New Clothes: NGOs and the Internationalization of States", *Rethinking Marxism*, 2003, C.15, S.2, ss.237-262, https://sci-hub.se/10.1080/0893569032000151224 (4 Aralık 2020), s.240.

sürece entegre olmuş ya da sivil toplum kuruluşları şeklinde kurumsal bir yapıya doğru evrimleşmişlerdir.

2) Küreselleşme süreci. Serbest piyasa ve liberal ekonomi temelinde sermaye, finans ve ürün üretiminin uluslararası bir nitelik kazanması, yeni kurumsal yapıların ortaya çıkması ve uluslararası iletişim, taşımacılık ve veri yönetiminin gelişmesi olarak görülebilecek küreselleşme, sivil toplum kuruluşlarının popüler hale gelmesinde etkili olan unsurlardandır.

3) Devletlerin serbest piyasa mekanizmasına müdahale etmemesi ve neo-liberal politikaların dünya genelinde egemenliğini ilan etmesi. Neo-liberal politikalar, STK'ların popülerleşmesine yol açacak çeşitli politik gelişmelere yol açmıştır. Bu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir;

    a) Üretim, uluslararası bir nitelik kazanmış ve bu durum devlet ile toplum arasında özelleştirme olarak adlandırılabilecek bir değişime sebep olmuştur.

    b) Tüm dünya çapında artan toplumsal eşitsizlik ve bölünme ve ulus devletin sınırlarını aşan ekonomik ilişkilerin kurulması ile birlikte devletlerin homojen nitelikteki toplumsal yapıları yerini heterojen, çok uluslu ve çok kültürlü bir toplumsal yapıya bırakmıştır.

    c) Bu süreçte devletlerin iktidar yapısı içerisinde sahip olduğu konumları değişmiştir. Önceden yalnızca iktidara ait olan politik karar alma sürecine farklı aktörler de dâhil olmaya başlamıştır.

    d) Ulus devlet egemenliğinin zayıflaması ve küresel sermayenin zenginleşmesi ile birlikte politik düzenleme sistemlerinin uluslararası nitelik kazanması.

Sivil toplum kuruluşlarının batıdaki tarihsel gelişimini üç aşamada özetlemek mümkündür. Birinci aşama liberal değerlerin yerleştirilmesi, ikinci aşama yönetimlerin demokratikleştirilmesi amacını taşımaktadır. Üçüncü aşama ise küresel çaptaki sorunlar ele alınmaya başlanmıştır[63].

[63] Davut Ateş ve Mustafa Uysal, "Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, S.16, ss.63-86. https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/16/63-85.pdf (5 Aralık 2020), s.72.

1960'lı yıllardan itibaren siyasi ve toplumsal alanda yaşanan dönüşüm; toplumsal hareketlerde değişikliklere yol açmış, Avrupa toplumlarını derinden etkilemiş ve siyaseti yeniden şekillendirmiştir. 1968'de Batı'da bir başkaldırı hareketi olarak başlayan yeni toplumsal hareketler; öğrenci, barış, kadın (feminizm), çevre (ekoloji) hareketi gibi değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu hareketler, köklü dönüşümün göstergeleri olarak beraberinde yeni örgütlenmeleri ortaya çıkarmış ve dünya siyasetinde sesini duyurmaya başlamıştır[64]. Yeni toplumsal hareketler ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının sayıları artmaya başlamış; kapsamı, işlevleri ve çalışma alanları da genişlemiştir. Bunun dışında Doğu Bloku'nun 1989'da dağılmasıyla birlikte Doğu Avrupa ülkelerindeki baskıcı ve totaliter yönetimlerin yerini sivil inisiyatife bağlı demokratik sisteme bırakması; sivil toplumun ve örgütlü yapılanmanın siyaset sahnesinde önemli bir aktör olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1980'li yıllardan itibaren küreselleşme, yönetişim, neo-liberalizm ve katılımcı demokrasi gibi kavram ve olguların dünya siyasetinde yaygın şekilde kullanılmaya başlanması ile birlikte STK'ların önemi ve popülerliği artmaya başlamıştır. Bu dönemde yaşanan değişim ve dönüşümler; devletin ideolojik ve ekonomik alanlarda etkinliğini azaltmış ve devlet dışı aktörler olarak nitelendirilen STK'ları hızlı bir gelişme sürecine itmiştir[65]. İletişim teknolojilerinin gelişmesi, küresel medya ağlarının ortaya çıkması ve internetin yaygınlaşması, STK'ların daha kolay bir şekilde örgütlenmeleri ve sosyal duyarlılık gerektiren konuların daha hızlı ve daha çok insana ulaşmasını sağlamıştır. Sosyal politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelen STK'lar hizmet alanlarında devletin yetersiz kaldığı konu ve sorunlarda devreye girerek bu hizmetlerin sağlanması ve yaşanan sorunların çözülmesi noktasında önemli bir rol üstlenmişlerdir[66].

1990'lı yıllarda yeni toplumsal hareketlerin son bulması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin hegemon güç haline gelmesi; dünya düzeninin tek kutuplu bir yapıya doğru evrilmesine sebep olmuştur. Doğu Bloku'nun

[64] Elif Topal Demiroğlu, "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2014, C.2, S.1, ss.133-144, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1169 (25 Ağustos 2021), s.134-135.

[65] Eyüp Aygün Tayşir ve Yener Pazarcık, "Sivil Toplum Kuruluşlarında Çağdaş Yönetim Tekniklerinin Kullanım Alanlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Ali Akdemir ve diğerleri (Ed.), **III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı** içinde (73-81), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2006, http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/yayinlar/fatihsanoz@hititedutr030320153Z0L2U3W.pdf (25 Ağustos 2021), s.74.

[66] Osman Yıldız, "Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Dünya Politikasında Artan Rolü: Uluslararası Kuruluşlar Açısından Bir Değerlendirme", (**Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 2006), s.20.

dağılması ve sosyalizmin yıkılması ile birlikte liberal demokrasi tüm dünya için alternatif yönetim şekli olarak öne çıkmaya başlamıştır. Siyasetin, devletin ve toplumun sivilleştirilmesinin temelinde liberal demokrasi değerlerinin etkili olmaya başlaması yatmaktadır[67]. Küreselleşme ve liberal demokrasi süreciyle birlikte başlayan uluslararası STK'lar; gelişmiş ülkelerde küresel sorunlar ve küresel ısınma gibi sorunları dile getirerek bu ülkelerin sanayileşme politikalarının yeniden gözden geçirilmesine dair; az gelişmiş ülkelerde ise demokrasinin ve liberal değerlerin topluma yerleştirilmesine dair bir söylem geliştirmiştir[68].

1.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri ve İşlevleri

Gerek ulusal gerekse uluslararası tabanda faaliyet gösteren STK'ların ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1) Gönüllülük: Sivil toplum kuruluşları gönüllülük esasına dayanır, kâr amacı gütmez. Gönüllülük kavramı; ortak bir amaç için toplum açısından önem taşıyan alanlarda bireylerin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi içinde olmadan, yalnızca içinden gelerek ve doğru olduğuna inanarak, gönüllülük esasına dayalı olarak bir araya gelmelerini ifade eder. Gönüllülük, sivil toplum alanının gelişebilmesi için en önemli yapı taşlarından birisidir. Sivil toplum kuruluşu çatısı altında gönüllü olarak bir araya gelen insanlar hem maddi hem de zaman açısından kendilerinden fedakârlıkta bulunarak sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerde bulunmasını sağlamaktadır[69].
2) Özerklik: Sivil toplum kuruluşları; devletten bağımsız ve özerk olmalıdır. Devlete bağlı bir sivil toplum kuruluşu kararlarını kendisi alamaz, devlet üzerinde baskı kuramaz ve devletin toplum üzerindeki baskısına karşı kendi kendini örgütleyemez. Kendi kendini örgütleme ve kendi kararlarını alabilme hakkına sahip olan özerk bir sivil toplum ise siyasi karar alma mekanizmaları üzerinde söz sahibi olabilmektedir[70].

---

[67] G.B. Madison, **The Political Economy of Civil Society and Human Rights**, London: Routledge, 1998. Aktaran: Ateş ve Uysal, s.65.

[68] Darrow Schecter, "Sovereign States or Political Communities? Civil Society and Comtemporary Politics", Manchester: Manchester University Press, https://link.springer.com/content/pdf/10.1057/palgrave.cpt.9300013.pdf (6 Aralık 2020), s.121.

[69] Fatih Duman, "Sivil Toplum", Mümtaz'er Türköne (Ed.), **Siyaset** içinde (347-377), İstanbul: Opus Yayınevi, 11. Baskı, 2010, s.358.

[70] Özkan Yıldız, "Sivil Toplum Örgütleri, 'Özerklik': Kavramsal Bir Açılım", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, C.6, S.1, ss.53-58, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223530 (11 Ekim 2021), s.57.

3) Örgütlenme: Sivil toplum kuruluşları, ortak değerlere sahip kişiler tarafından gönüllü şekilde oluşturulmuştur ve ortak hareket etmek ve alabilmek için örgütlenmiştir. Ortak bir amaç etrafında toplanan kişilerden oluşan bu kuruluşlar, belli bir hukuki kalıba uyan örgütler şeklinde ya da bu hukuki kalıbın dışında kalan enformel örgütler olarak kurulabilir[71].
4) Baskı Oluşturma: Siyasi iktidarın, tek başına karar alan egemen bir güç olmaktan çıkartılarak toplum içerisindeki farklı kesimlerin de temsil edildiği kuruluşlar aracılığıyla kararların katılım yoluyla ortaklaşa alınmasını sağlamak, üçüncü sektör olan sivil toplumun başlıca amaçları arasında gösterilebilir. Sivil toplum kuruluşları kamuoyunu harekete geçirerek, yönetim üzerinde baskı ve denetim mekanizması işlevi ve tampon mekanizması görme görevini gerçekleştirirler. Sivil toplum aktörleri kamuoyu oluşturma yolu ile birey taleplerinin siyasal iktidara ulaştırılmasında yardımcı olur, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenir[72].
5) Farklılaşma: Toplum içerisinde kültürel, ekonomik, coğrafi, ekonomik, sosyolojik olarak birbirinden farklı nitelik ve özelliklere sahip bireyler bulunmaktadır. Bireyler her ne kadar birbirlerinden farklı nitelik ve özelliklere sahip olsalar da birlikte bir bütünü yani toplumu meydana getirmektedir. Toplumu meydana getiren birbirlerinden farklı özelliklere sahip olan bireyler, ortak bir yaşam alanını paylaşırlar. Bireylerin toplumda ortak bir yaşam alanını paylaşmaları sonucu ortak çıkarları oluşur. Bireyler bu ortak çıkarlar kapsamında ortak hareket edip, fikir üretir ve ortaklaşa karar alır[73]. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için sivil topluma ihtiyaç vardır.
6) Kar Amacı Gütmeme: STK'lar bir çıkar ya da maddi bir çıkar beklemeden gönüllülük esası ile hareket ederek toplumdaki bireylerin hayatlarını pozitif yönde değiştirmeyi amaç edinen kuruluşlardır. Bu kuruluşlar kar amacı gütmeden çalışmaktadır ve vergi dışıdır[74].

[71] Ozan Erözden, "STK'lar ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri Üzerine Notlar", **Merhaba Sivil Toplum** içinde (s. 13–22), Derleyen: Taciser Ulaş, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği, 1998, http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/7eec5d254f192d2c061123bcb05e03c4.pdf (6 Aralık 2020), s.14.

[72] Yıldırım, s. 46. Aktaran: Sefa Usta, "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven", (**Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, SBE, 2006), s.82.

[73] Duman, s.358.

[74] Aypar T. Uslu, Mehmet Marangoz, "Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Sosyal Pazarlama ve Çevre Gönüllü Kuruluşlara Yönelik Bir Araştırma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, C.10, S.1, ss.109-137, https://core.ac.uk/download/pdf/199394825.pdf (5 Aralık 2020), s.112.

7) Toplumsal Hareketlilik Sağlama: Sivil toplum kuruluşları, toplumsal hareketliliği hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Toplumsal hareketliliğin hızlanması ise toplum katmanlarının ve gruplarının arasındaki merkezi, hiyerarşik ilişkilerin yerini dikey - yatay ilişkiler ya da ortaklıkların almasına yol açmaktadır. Yatay ve dikey hareketlilik sonucunda karmaşık ilişkilerden oluşan bir toplumsal yapı ortaya çıkar. Bu yapı sonucunda çıkarları ve düşünceleri birbirinden oldukça farklı ve birbiriyle çatışan grupların, kendi görüşlerini açıklayabilecekleri yeni örgütlenmelere gitmeleri kaçınılmaz hale gelmektedir. Kurulan bu örgütlenmeler de katılımcı demokrasinin geliştirilmesi konusunda önemli bir rol üstlenmektedir[75].
8) İktidar Olma Çabası İçinde Olmama: Sivil toplum kuruluşları yürüttükleri faaliyetlerde kamu yararını gözetmektedir. Kamu yararını gözetmeleri, sivil toplum kuruluşlarının iktidar olma çabası içinde olmadığının bir göstergesi niteliğindedir[76].
9) Açık ve Belli Bir Alanda Uzmanlaşma: Sivil toplum kuruluşları; belli bir alanda uzmanlaşmış kurumlardır. Bu uzmanlaşma sivil toplum kuruluşunun faaliyet alanına göre çeşitlenebilmektedir. STK'ların örgütlenmede uzmanlığa ulaşması öncelikle hitap ettiği tabana yönelik hesap verebilme durumunu kolaylaştıracaktır. Uzmanlaşma; STK içerisindeki demokrasinin gelişmesini ve daha fazla kitleye hitap edilmesini sağlarken, STK'nın kitlelerle olan iletişiminde de kendini açık ve şeffaf bir şekilde ifade edebilmesini mümkün kılacaktır[77].
10) Hesap Verebilir ve Şeffaf Olmak: STK'lardaki karar alıcılar ve uygulayıcıların aldıkları karar ve yaptıkları faaliyetlerden sorumlu tutulması hesap verebilirlik ilkesini ifade ederken; şeffaflığın sağlanması, karar alma sürecindeki açıklık ve hukukun üstünlüğü hesap verebilirlik ilkesinin tamamlayıcı unsurlarıdır. Şeffaflık ilkesinin uygulanmadığı bir ortamda hesap verebilirlik ilkesinin uygulanması olası değildir[78].

---

[75] Ahmet Yatkın, "Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Katılımı: Elazığ Örnekalan Araştırması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, C.23, S.2, ss.163-188, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/715482 (6 Aralık 2020), s.176.

[76] Carl Gershman, "Democracy Promotion: The Relationship of Political Parties and Civil Society", *Democratization*, 2004, C.11, S.3, ss.27–35, https://sci-hub.se/10.1080/135103042000238158 (7 Aralık 2020), s.29-30.

[77] Selda Çağlar, "Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidar Üzerindeki Etkisi (1961–1982) Anayasaları Açısından", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi, SBE, 2001), s. 146. Aktaran: Usta, s.39.

[78] Hande Özhabeş, **Sivil Toplum Kuruluşları İçin İyi Yönetişim ve Öz Düzenleme Modelleri: Sivil Toplumda Hesap Verebilirlik, Şeffaflık ve Kalite Yönetimi Modelleri Araştırma Raporu**, TACSO Türkiye Ofisi, 2013, https://www.civicspace.eu/upload/library/good-governance-and-self-regulation-models-for-csos-accountability-transparency-and-quality-management-models-research-report-5d657ef00195a.pdf (11 Ekim 2021), s.11.

11) Toplumsal Gelişmeye Katkıda Bulunmak: Sivil toplum kuruluşları; toplumda demokrasinin yerleşmesi, demokratik ve şeffaf bir toplumun oluşmasını sağlamak için önemli bir konumda bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları; toplumda vatandaşlık bilincinin oluşumu ve bu bilincin yerleşebilmesi için destekleyici bir rol oynamaktadır[79]. Bu kuruluşlar, herhangi bir çıkar beklentisi içinde olmadan kendi alanlarında çalışmalar yaparak toplumsal gelişmeye katkıda bulunmaya ve bu gelişmeyi hızlandırmaya çalışmaktadır.
12) Üyeleriyle İşbirliği ve Dayanışma İçinde Olma: Sivil toplum kuruluşları, topluma katkı sunmanın yanında toplumun koşullarının gelişebilmesi için de çaba sarf etmektedir. Sivil toplum kuruluşları bir faaliyette bulunurken daima üyeleri ile işbirliği ve dayanışma içerisinde hareket etmektedir, üyeleri üzerinde baskı oluşturmaya ya da otorite kurmaya çalışmaz.

Sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu özellikler, bu kuruluşların toplumdaki yer ve işlevlerinin oluşması ve belirlenmesinde etkili olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları; modern toplumsal yaşamın vazgeçilmez aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'lar otoriter rejimlerden demokrasiye geçilmesi sürecinde toplumda demokrasi kültürünün yerleştirilmesi ve demokratikleşmenin sağlanması açısından önemli bir görev üstlenmektedir[80]. Demokratikleşmiş bir toplumun olmazsa olmaz bir aktörü olan STK'lar; siyasi iktidarın kamusal görevlerini yerine getirmekte zorluk yaşadığı sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, kırsal ve kentsel kalkınma gibi birçok farklı konuda önemli işlevler üstlenmektedir.

Günden güne farklılaşan toplumsal yaşamdaki değişiklikler ve sosyal döngü STK'ların işlevlerinde de değişikliklere sebep olmaktadır. Örneğin 19. yüzyılda STK'lar fakir ailelere gönüllü şekilde yardım etme işlevi üstlenmiş olsa da 21. yüzyıla gelindiğinde bu işlev, toplumsal gelişme ve farklılaşmaya katkıda bulunmak ve bireyleri politik idareye karşı korumak şeklinde değişmiştir. STK'lar bu işlevlerini negatif bir rol üstlenerek yani devlet üzerinde baskı ve otorite kurmaya çalışarak değil, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini devletin müdahalesine karşı koruyarak yerine getirmektedir[81].

[79] Talas, s.394.

[80] Mustafa Erdoğan, "Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi", *Liberal Düşünce Dergisi*, 1998, S.10, http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/10-11/02-mustafa-erdogan-sivil-toplum-bir-kavram-anatomisi.pdf (7 Aralık 2020), s.16.

[81] Ömer Çaha, "Türkiye'de Sivil Toplumun Oluşumu ve Gelişimi", *Liberalizmin İncelenmesi*, Ankara: Friedrich Naumann Vakfı Yayınları, 2001. Aktaran: Halis Özer, "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının

STK'ların üstlendikleri işlevler dört rol altında özetlenebilir. Bunlar[82];

1) Hizmet Sunucu Rolü: STK'lar diğer sektörlerin devlet veya piyasa tarafından tedariki yetersiz kalan hizmetleri topluma sunabilmekte ve azınlık tercihleri doğrultusunda da faaliyetler yürütebilmektedir.
2) Öncü Rol: STK'lar; değişime kolayca adapte olabilir, değişimin temsilcisi konumundadır. STK'lar hizmet sunumunda yeni yaklaşımlara öncülük etmekte ve yenilik getirmektedir. STK'lar tarafından sunulan yenilikler başarıya ulaşırsa devlet kurumları ve özel işletmeler tarafından da bu yenilikler uygulanır. Bu anlamda STK'lar toplumda öncü bir rol üstlenmektedir.
3) Değer Koruma Rolü: Devlet kurumlarının sıklıkla anayasal temel dışında kalan değerleri ifade etme noktasında sınırlamaları bulunmaktadır. Özel işletmeler de kârlı bir iş olmadığı dolayısıyla değerleri korumakla ilgilenmez. STK'lar ise belirli değerleri yükseltmek ve korumak için başlıca mekanizmalardır ve sosyal grupların dinî, ideolojik, politik, kültürel, sosyal ve diğer görüşleri ile tercihlerini ifade etmesi ve duyurmasına izin verir.
4) Savunuculuk Rolü: STK'lar politikaların oluşturulması sürecinde dışlanan veya daha az temsil edilen azınlıkların savundukları menfaat ve değerlerin kamuoyuna duyurulmasını kolaylaştırır. Özetlenecek olursa; STK'lar sosyal politika ve diğer politikalarda değişim ve gelişimleri etkileme amacıyla devletin eleştirilmesi ve izlenmesine yönelik hizmet vermektedir.

1.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Türleri

Örgütlenme hakkı, bir toplumda sağlıklı bir sivil toplum algısının yerleşebilmesi için olmazsa olmazdır. Toplumda sivil toplum alanında etkinlik gösteren ve idareden bağımsız faaliyetler yürüten örgütlenmeler sivil toplum kuruluşlarını oluşturmaktadır. Bir ülkede faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme ve faaliyet düzeyi, ülkenin sivil toplumunun gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar. Sivil toplum kuruluşları kültürden

İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, C.7, S.26, ss.86-97, http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879149.pdf (7 Aralık 2020), s.92-93.

[82] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), "Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara, 2018, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KalkinmaSurecindeSivilToplumKuruluslariOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf (8 Aralık 2020), s.6-7.

eğitime, ekonomiden siyasete birçok alanda faaliyet göstermekte ve ülke toplumsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanlarına ve türlerine örnek olarak; dernekler, vakıflar, sendikalar, sosyal hareketler, tüketici dernekleri, küçük üretici dernek ve kooperatifler, kadın örgütleri ve diğer başka kuruluşlar verilebilmektedir[83].

1.2.4.1. Dernekler

Sanayi Devrimi sonucunda büyük sanayi şehirleri ortaya çıkmış ve sanayi toplumuna geçilmeye başlanmıştır. Sanayi toplumu ile birlikte ekonomik gelişme sağlanmış, ekonomik gelişme beraberinde uzmanlaşma ve işbölümünü getirmiştir. Büyük sanayi şehirlerinde yaşayan insanlar giderek yalnızlaşmaya ve birbirlerine yabancılaşmaya başlamıştır. Karmaşık ilişkilerin olduğu bu toplumsal yapı içerisinde, insanların kendi bireysel ve grup çıkarlarını koruma eylemleri neticesinde dernek olarak adlandırılan örgütlenme biçimleri oluşmuştur. Bu bağlamda dernekler, sanayileşmenin ve kentleşmenin yabancılaştırdığı ve yalnızlaştırdığı halkın, benzer amaçları paylaşmak ve kendi varlıklarını devem ettirebilmek amacıyla oluşturduğu örgütler şeklinde nitelendirilebilir[84].

Modern ve resmi tanımıyla dernek, siyasi partileri, devletin kurduğu üyeliği gönüllüğe dayanmayan kurumları ve temel amaçları kar elde etmek olan kurumları dışarıda bırakmaktadır[85]. Dernek ve vakıf kurma, bu kurumlara üye olma özgürlüğü, demokrasinin egemen olduğu ülkelerde bireyin vazgeçilmez temel hakları arasında yer almaktadır. Bu konu Türkiye'de de 1982 Anayasası'nda Dernek Kurma Hürriyeti başlığı altında şu şekilde düzenlenmektedir: *"...Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır..."*[86]

[83] Lewis, s.45.

[84] Yatkın, s.176.

[85] Jenny B. White, "Sivil Toplum Kimin Hizmetinde", *Praksis Dergisi*, 2004, S.12, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:gooQ3clo38kJ:https://issuu.com/buyukkutuphane/docs/praksis_-_say__12_-_g_z_2004__t_rki+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (9 Aralık 2020), s. 151.

[86] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18/10/1982, m.33.

1.2.4.2. Vakıflar

Vakıflar, gönüllülük esasına dayalı ve kar amacı gütmeyen toplumsal amaçlı faaliyet gösteren mal topluluklarıdır. Vakıfların kökeni konusunda, birbirinden farklı teori ve görüşler bulunsa da genel kabul gören görüş; vakıfların kökeninin İslam kültürüne ait olduğudur. Vakıflar, ait oldukları toplumun sosyal bünyesi, kültürel yapısı ve toplumsal değerlerinden doğmuştur[87].

"Vakıf, insanla beraber mevcut olan karşılıklı dayanışma ve başkasına iyilik yapma duygusunu, hukukî statüye kavuşturan ve ona süreklilik kavramı sağlayan, milletlerin sahip bulunduğu manevî güç ve değerlerin tanımlanmasına yardımcı tüzel kişiliğe sahip demokratik, sivil bir toplum kuruluşudur"[88].

Türk Medeni Kanunu'na göre vakıflar; *"Gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır"* şeklinde tanımlamaktadır[89]. Gelir veya ekonomik değer sağlayan haklar ve mal varlığının bütünü vakfedilmektedir. Vakıflar; bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılayarak ülkenin eğitiminden kültürüne, ekonomisinden, sosyal ve siyasal hayatına kadar birçok farklı alanda ülkeye katkı sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının önemli dinamiklerini oluşturan vakıf ve dernekler özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. Vakıflar mal topluluklarıdır ve vakıflarda bir malın belli bir amaca tahsis edilmesi söz konusudur. Vakıflar resmi bir senet veya ölüme bağlı olarak tasarruf ile kurulabilirler[90].

---

[87] Seyfettin Erşahin, "Vakıf Düşüncesini Doğuran Temel Dinamikler Üzerine", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2003, C.16, S.2, ss.322-335, http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/bc9666320a72755.pdf (10 Aralık 2020), s.325

[88] Nazif Öztürk, "Osmanlı Döneminde Vakıflar", Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, (Ed.). **Türkler** içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003, C.10, ss.797-824. https://www.academia.edu/28649876/T%C3%BCrkler_Cilt_10_pdf (13 Ocak 2020), s.798.

[89] 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Vakıflar İle İlgili Maddeleri, T.C. Resmi Gazete, 24607, 22 Kasım 2001, m.101.

[90] Başak Baysal, Sadife Karataş Kural, **Sivil Toplum İçin Elverişli Ortamın İzlenmesi Ve Geliştirilmesi Projesi: Yeni Vakıflar İçin Yasal Mevzuat Rehberi**, İstanbul: TÜSEV Yayınları, 2020, https://siviltoplum-kamu.org/tr/wp-content/uploads/2020/06/YeniVakifMevzuatRehberi.Final_.pdf (30 Ağustos 2021), s.13.

1.2.4.3. Sendikalar

Sanayi devrimi sonrasında işçilerin işyerinde ağır çalışma koşulları altında uzun saatler boyunca çalıştırılması; işçi kesiminin bilinçlenmelerine ve kendi haklarını aramalarına yol açmıştır[91]. Sendikalar; sosyal politikanın en önemli prensiplerinden biri olan "kendi kendine yardım" mekanizmasının sonucu olarak 1800'lü yıllarda işverenler tarafından sömürülen işçi kitlelerinin kendi haklarını korumak ve sanayi devriminin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal buhranları aşabilmek amacıyla dünyada ilk defa İngiltere'de 1824 yılında kurulmuştur[92].

Sendika, *"işçi ve işverenlerin çalışma ilişkilerinde ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla hareket eden ve bunları genişletmeye çalışan örgütlü kuruluşlara verilen isimdir"*[93]. Sendikaların temel amaçları; sendikaların üyelerinin çalışma koşullarını, ücretlerini ve emeklilik haklarını korumak ve işçiler arasındaki haksız rekabeti engellemek şeklinde ifade edilebilir[94]. Bunun dışında günümüzde sendikalar, ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan sosyal ve politik alanlarda toplumun refah düzeyini arttırmak için çalışmalar yürütmektedir. Sendikalar gücünü sahip oldukları üyelerin ya da gönüllülerin amaçları ve hedefleri doğrultusunda çalışmalarından alırlar ve üyeleri adına toplu pazarlık yaparlar[95].

1.2.4.4. Sosyal Hareketler

Toplum gerçekleri ile fertlerin istekleri arasındaki eşitsizlik ve dengesizliklerin neticesinde ortaya çıkan farklılaşmalar sosyal hareketleri oluşturmaktadır. Sosyal hareketler;

---

[91] Ahmet Özkiraz, Nuray Talu, "Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.2, 2008, ss.108-126, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/801854 (30 Ağustos 2021), s.124.

[92] Aysen Başıbüyük Tokol, "Norveç Endüstri İlişkiler Sisteminin Genel Çerçevesi", *Belediye-İş Dergisi*, 1988, S.17. Aktaran: Hamza Ersinadım, "1961 Anayası'ndan Bugüne Sendikaların Sosyal Faaliyetlerinin Hukuki Çerçevesi", *Kamu-İş Dergisi*, 2012, C.12, S.4, ss.55-99, http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1243.pdf (13 Ocak 2021), s.56.

[93] Halil İbrahim Sarıoğlu, **Toplu İş Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Lisans Programı, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ceko_ue/topluishukuku.pdf (11 Ekim 2021), s.8.

[94] John Tribe, **The Economics of Recreation Leisure and Tourism**, Fourth Edition, Oxford: Butterworth Heinemann, 2011, https://beasiswawisata.files.wordpress.com/2017/06/economic-of-recreation.pdf (15 Ocak 2021), s.465.

[95] Cahit Talas, "Sendikacılık ve Toplum", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1975, C.30, S.1, ss.1-23, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36770 (10 Aralık 2020), s.1.

aynı düşünceye sahip olanların ideolojik nitelikli eylem biçimlerini ifade etmektedir. Sosyal hareketler genellikle toplum kurallarına karşı ve toplumsal yapıyı tehdit eden başkaldırmalar, kitle ayaklanmaları, protesto ve ajitasyon şeklinde ortaya çıkmaktadır. Halkın fikir özgürlüğü arttıkça sosyal hareketler çoğalmakta ve zenginleşmektedir[96]. Yani demokratik toplumlarda henüz gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelere nazaran sosyal hareketlerin görülme eğilimleri daha yüksek ve daha geniş çaplıdır.

1.2.4.5. Tüketici Dernekleri

Türkiye'de 2013 yılında 6502 numaralı "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Yasa'nın "tanımlar" başlıklı 3. maddesinin (m) bendi tüketici dernekleri şu şekilde tanımlanmaktadır: m) *"Tüketici örgütleri: Tüketicinin korunması amacıyla kurulan dernek, vakıf veya bunların üst kuruluşları*"[97]dır. Diğer dernek türlerinin yaptığı gibi yalnızca kendi üyelerinin haklarını korumakla yetinmez, tüm halkın yani tüketicinin hak ve menfaatlerini koruyucu görüş, hizmet, öneri ve önlemleri sunar. Sivil toplum kuruluşlarının bağımsızlık ilkesinin bir gereği olarak hiçbir üretici kuruluştan yardım almaz ve kendi üyelerinin bağış ve aidat desteği ile etkinliğini sürdürür[98]. Türkiye'deki tüketici derneklerinin mali yapıları dünyadaki diğer örneklerinin aksine oldukça zayıftır. Bu nedenden dolayı kamuoyunda sesini yeterince duyuramamaktadır.

1.2.4.6. Küçük Üretici Dernek ve Kooperatifler

Küçük üretici dernek ve kooperatifleri; üreticilerin ürünlerini daha hızlı ve daha yüksek fiyatlarda satabilmeleri için onların pazar erişimlerini kolaylaştıran önemli kurumlardır. Bu kuruluşlara üye olanlar; küçük ölçekli üretim yapan ve işletmesini çoğunlukla dışarıdan işçi temin etmek yerine kendisi ve ailesinin emeğini kullanarak işleten, genellikle tarımla uğraşan kişilerdir. Küçük üretici kooperatifleri ise; küçük ölçekli üreticilerin birleşerek daha güçlü

[96] Ankara Üniversitesi, Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi. https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=37308 (21 Ocak 2021).

[97] 6502 Numaralı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, 28835, 07 Kasım 2013.

[98] Şerafettin Gökalp, "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Tüketici Örgütleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2004, S.55, ss.360-363, http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-55-97 (21 Ocak 2021), s.361.

organizasyonlar oluşturmaları, işletme performanslarını iyileştirmeleri ve üyeleri için daha fazla fayda üretmeleri için derneklere bir çerçeve sağlamaktadır[99].

1.2.4.7. Kadın Örgütleri

Ulus-devlet sınırları ötesindeki feminist örgütlenmeler ve işbirlikleri 19. Yüzyıl sonlarından itibaren önem kazanmaya başlayarak, 20. Yüzyılın başlarında uluslararası etkinliklerde önemli roller oynamaya başlamışlardır. 1960'lardan itibaren ikinci dalga feminizmin ortaya çıkmasıyla birlikte, yeniden yapılanmaya başlayan kadın örgütlenmeleri, 1970ler ve 1980'lerde ivme kazanmış ve küresel düzeyde daha genel bir kadın hareketini ortaya çıkarmıştır. BM Kadın Konferansları, küresel ölçekte kadın örgütlerinin organize bir şekilde bir araya gelmelerini sağlama ve bu örgütlerin uluslararası düzeyde bir ağ oluşturmasına ortam hazırlama anlamında önemli katkılarda bulunmuştur. Bu sayede, kadın hareketleri; yerel bir hareket olmanın ötesine geçip, uluslararası bir nitelik kazanmış ve ortak direniş, haklar ve eşitlik temelli alternatif politikalar üretilmiş, kadın meselesinin uluslararası boyutta gündeme getirilmesi ve farklı coğrafyalara yayılması sağlanmıştır[100].

[99] Colorado State Univercity Collage of Agricultural Sciences, "Producer Organizations and Cooperatives: Is There a Competitive Adantage?", https://smallholderagriculture.agsci.colostate.edu/farmers-organizations-and-cooperatives-is-there-a-competitive-adantage/ (21 Ocak 2021).

[100] İrem İnceoğlu, "Küresel Kadın Hareketleri ve Alternatif Küreselleşme Söylemlerine Feminist Müdahaleler," *Fe Dergi*, 2012, S.1, ss.112-126, https://cins.ankara.edu.tr/7_10.html (21 Ocak 2021).

2. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE EĞİTİM

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi başlığı incelenecektir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi; Cumhuriyet Öncesi Dönemde ve Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi olmak üzere iki başlık altında incelenecektir. Ardından sivil toplum kuruluşlarının eğitime olan etkisi ve eğitimi konu alan sivil toplum kuruluşları başlığı altında dernekler, vakıflar ve bunların eğitim hizmetleri ile olan ilişkileri değerlendirilecektir. Dernekler ve eğitim hizmetleri başlığı altında mezun dernekleri konusuna da yer verilecektir. Bölümde son olarak kamu politikalarının oluşturulması sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolü ve eğitim politikaları başlığı ele alınacaktır.

2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti, *"devlet otoritesinin oluşturduğu merkez ile halk kesiminin oluşturduğu çevre arasında aracı kurumların yokluğundan kaynaklanan bir uzaklığın bulunduğu merkeziyetçi ve bürokratik bir örgütlenmeye sahiptir."* Merkeziyetçi bürokratik siyasal yapılanmanın bir sonucu olarak Osmanlı siyasal kültürü pazar eksenli değerler üzerinde değil, statü eksenli değerler üzerinde gelişmiştir. Batıda ortaya çıkan devlet otoritesi karşısında nispi özerkliğe sahip sivil toplum unsurları, Osmanlı'daki merkeziyetçi ve bürokratik siyasal yapılanmadan dolayı çok fazla görülememiştir. Ancak *"analitik bir sivil toplum kavramından hareketle varlıkları itibariyle birer sivil toplum kaynağı olabilecek potansiyel sivil toplum unsurlarının Osmanlı'da bulunduğunu"* söylemek gerekir.

Bu bağlamda; Osmanlı toplum yapısında, devlet ve toplum arasında yer alan; eğitim alanında faaliyet gösteren medreselerin, ilmiye zümresi olan ulemaların, vakıfların, millet sisteminin, loncaların, tarikatların, din kurumunun ve yerel eşraf gibi aracı kurumların varlık itibariyle sivil toplumun gelişimine temel oluşturduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, Selçuklu Devletinin yıkılışından sonraki Beylikler döneminde Anadolu'da, *"Ahi Birlikleri"* sivil toplum kuruluşları olarak toplumun sürekliliğinde önemli bir role sahip olmuştur.

Vakıflar; toplumun değişik alanlarına yayılmış, dini hizmetler, eğitim, sağlık, spor, sosyal yardım, sanat, araştırma gibi birçok farklı alanda değişik ihtiyaçları karşılamak için

hizmetler yürütmüşlerdir. Bundan dolayı vakıflar, hayır kurumu işlevlerinin yanında ekonomik bir varlık olarak, sosyo-ekonomik bir kuruluş niteliği de kazanmışlardır.[101]

Dini kimlik temelinde bir örgütlenme olan millet sistemi ile her dini grup kendi içinde otonom bir hale getirilmiş ve bu sistem içindeki tüm gayrimüslim azınlıklar kendi din ve değerlerini geliştirme imkânı bulmuşlardır. Bu sistem, farklılığı esas almakta ve farklılık temelinde çeşitli alanlarda hak ve özgürlükler tanıyan özerk bir örgütlenmeye imkân tanımaktadır.

Dini ve ekonomik örgütlenmenin kesiştiği bir alanda yer alan loncalar, ekonomik yönleri ağır basan meslek birlikleri olarak tanımlanabilir. Esnaf teşkilatlanmaları olan loncalar hareket alanlarını Osmanlı Devleti'nin denetim gücüne karşı korumayı başarmış ve merkezi devlet alanı dışında önemli bir sivil alan oluşturmuşlardır.

Osmanlı'daki din kurumunun sivil toplumun gelişimine temel oluşturması; iki ayrı hukuk kaynağı ve iki ayrı meşruiyet kaynağından ileri gelmektedir. Bunlardan birincisi Şeyhülislam'ın temsil ettiği Şeriat, ikincisi ise Sultan'ın kanun koyma yetkisi olan Örf-i Sultani'dir.

Ancak sonuç itibariyle potansiyel olarak sivil topluma kaynaklık edebilecek ve temel oluşturabilecek olan yukarıdaki örgütlenmeler çeşitli açılardan devlete bağımlı birer kurum olarak işlemiştir. Devlet; sivil toplumla birlikte değil, onu denetim altına alarak ve kendine bağımlı kılarak gelişmiştir ve sivil toplum kaynağı olabilecek unsurlar, merkeze ve devlete bağlı kalmıştır[102].

Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı'da sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, Tanzimat dönemi ve Tanzimat sonrası dönemine rastlamaktadır. Tanzimat öncesi dönemde, Osmanlı Devleti'nde devletin kendisinin dışında gelişebilecek herhangi bir sosyal yapılanmaya ve güce imkân tanımamış olması nedeniyle sivil toplum çok fazla gelişmemiştir. Osmanlı Devleti, askeri bürokrasinin hâkim olduğu güçlü bir devlettir. Bu gücün

[101] Vehbi Bayhan, Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.26, S.1, 2002, http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/57.pdf (11 Kasım 2021), s.10.

[102] Duman, s.370.

sürdürülebilmesini sağlamak için de devlete karşı yapılabilecek her türlü harekete karşı durulmuştur[103].

Tanzimat dönemi ve Tanzimat sonrası dönemde ise Osmanlı Devleti'nde modernleşme hareketlerine ve yenilikçi ve hukuki reformlara yer verilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Sened-i İttifak, Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet gibi yenilikçi ve hukuki reformlar sayesinde Osmanlı Devleti'nin varlık alanı daralmış, sivil toplum alanı genişlemiş ve sivil toplum unsurları gelişim göstermiştir[104]. Tanzimat sonrası dönemde modern anlamda ilk sivil toplum kuruluşu 1856 yılında kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'dir. Masonlardan oluşan dernek, gerek yaptıkları etkinlikler gerekse de ilkelerinin bir tüzükte yer alması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde modern anlamdaki ilk sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmiştir. Tanzimat sonrası dönemde sivil toplum kurumlarının ortaya çıkıp gelişmesine aydınlar ve bürokratlar öncülük etmiştir[105].

Tanzimat sonrası Meşrutiyet döneminde, siyasal iktidar üzerinde İttihat ve Terakki'nin çok fazla etkisi görülmektedir. 1889 yılında kurulan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk siyasal hayatının ilk çok partili seçimi olan 1908 Seçimleri'ne katılma ve parti olma kararı almıştır. Bu seçimlerden sonra Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hedefleri göz önüne alındığında, bu oluşumun siyasi parti haline gelerek, dernek niteliğinden uzaklaştığı söylenebilir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde modernleşme hareketleri görülmüş, yenilikçi reformlar yapılmış ve adeta bir özgürlük havası esmiştir. II. Meşrutiyet döneminde; siyasal iktidarın sivil toplum kuruluşlarına olan yaklaşımında değişiklik görülmüş, mecliste sivil toplumun gelişimi açısından önem taşıyan toplantı, basın, grev ve dernek yasaları kabul edilmiştir. Siyasal iktidar tarafından derneklere devlet yardımı başlatılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde; işçi kesimi ve diğer kesimler tarafından kurulan sivil örgütlenmelerin sayısında artış görülmüştür. Eğitim, yardım, kültür, siyasal ve yurt savunmasına katkı amacıyla pek çok dernek kurulmuştur ve kadın hareketleri alanında dernekler kurulmaya başlanmıştır[106].

[103] Nazan Arslanel, "Türkiye'de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2001), s.76.

[104] Arslanel, s.91-92.

[105] İlyas Doğan, Bir Sosyal Yapı ve Zihniyet Sorgulaması: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Ankara: Astana Yayınları, 2. Baskı, 2019, s.92.

[106] Arslanel, ss.96-99.

2.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Türk siyasal hayatında sivil toplum kuruluşlarının geçmişi, Osmanlı Devleti'ndeki vakıflara kadar uzanmakla birlikte Batılı anlamda sivil toplum geleneği henüz yeni sayılabilecek konumdadır[107]. Osmanlı Devleti'nde var olan merkeziyetçi yapı, devletten bağımsız bir sivil toplum oluşumuna engel olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında da halkın kalkınması ve sermayenin oluşabilmesi için yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti tarafından benimsenen devletçi politikalar ve sosyal devlet ilkesi başka bir deyişle devlet merkezli ekonomik büyümenin benimsenmesi Osmanlı Devleti'nde var olan sivil toplum geleneğinin devam ettirilmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada Cumhuriyet sonrası dönemde Türkiye'de sivil toplumun gelişimi iki dönem halinde incelenecektir. İlk dönem; Cumhuriyetin ilanından itibaren 1980'e kadarki dönemi kapsamaktadır. 1980 sonrası ise ikinci dönem olup günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır ve bu dönem Türkiye'de sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimi açısından son derece önemlidir.

2.2.1. 1980 Öncesi Dönemde Türkiye'de Sivil Toplum

Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarında devlet, bireyden önemli olarak kabul edilmektedir. Demokrasi yerleşmemiş ve henüz toplum tarafından tam manasıyla anlaşılamamıştır. Demokratik olmayan koşullarda ülkede demokrasi rejimi oturtulmaya çalışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti dönemindeki siyasal, ekonomik ve toplumsal konjonktür, izlenen politikalar gibi sebeplerden dolayı 1923-1946 yılları arasında devletten bağımsız, gönüllüler tarafından oluşturulmuş bir sivil toplum alanının varlığından söz edilemez. Dönemin temel özelliği olarak modern bir sivil toplum oluşması için gerekli koşulların üstten yapılan yasal düzenlemelerle oluşturulmaya çalışılması söylenebilir[108]. Bu dönem; teoride Osmanlı döneminde egemen olan devlet toplum algısının yerini Batılı-modern devlet-toplum algısına bıraktığı bir dönemi ifade etse bile, işleyişte Cumhuriyet eliti tarafından benimsenen yukarıdan

[107] Talas, s.395.

[108] Duman, s.372.

aşağıya ve devlet merkezli devlet-toplum modeli geleneksel Osmanlı modelinden pek farklı değildir[109].

Tek parti döneminden çok partili hayata geçiş dönemine kadar merkezi devlet modelinin yanında geleneksel toplum yapısı hâkimdir ve bu dönemin bürokratik yapısı, STK'ları kendi ideolojisine uygun olarak kullanmış ve yeni sivil girişimlerin kurulmasına izin vermemiştir. Bu yüzden sivil toplum ortamının gelişiminde bir duraksama ve STK sayısında bir düşüş gözlemlenmiştir. Tek parti döneminde yapılan hukuki düzenlemelerle meslek ve esnaf örgütleri denetim altına alınmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış, dernekleşme oranında düşüş görülmüştür. Osmanlı'dan bu yana süregelen önemli sivil kuruluşlardan olan Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği gibi tek parti ideolojisini benimsemeyen dernekler, kapatılmış ya da lağvedilmiştir[110].

1920'li yıllardan 1950'li yıllara gelinceye kadar çok partili siyasi hayata geçiş denemeleri olsa da bunlar başarısız olmuş, demokratikleşme ise devlet tarafından hazırlanan yasal düzenlemeler yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sürecin sonucunda, sivil toplumdan çok bürokratik toplum modeline varılmıştır.

Bir toplumda sivil toplum algısının yerleşebilmesi için en önemli unsur; hukukun üstünlüğünü temel alan ve demokratik bir devletin varlığıdır. Demokratikleşmesini gerçekleştirememiş bir toplumda sivil oluşumlar özgür değildir; ya kendilerini yeterince ifade edemez ya da yalnızca devletin savunuculuğunu yapabilir. 1946'da kabul edilen Cemiyetler Kanunu'nun getirmiş olduğu idareden tamamen bağımsız olarak ve idareden izin alma gereği olmadan dernek kurulmasına imkân sağlanması ve çok partili hayata geçilmesi ardından 1950'de yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin (DP) kazanarak iktidara gelmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde sivil toplumun gelişimi ve canlanması açısından önemli katkılar sağlamıştır[111]. Çok partili hayata geçilmesi ile birlikte tek parti döneminde yer altına inen sivil oluşumlar sayı ve etki bakımından yeniden aktif hale gelmiştir. Tek parti döneminde yalnızca devletin savunuculuğunu yapan sivil oluşumların varlığına izin verilmekteyken çok partili hayata geçişle

[109] Hasan Bülent Kahraman, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1 Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar**, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010, https://mega.nz/file/4hpjjKDL#I4gPJfaKUtC8oaSDQPlxrs7xowtFA5EiCt6xkG5ngjM (17 Aralık 2020) s.242-243.

[110] Cemil Koçak, "Siyasi Tarih 1923-1950", **Çağdaş Türkiye 1908-1980** içinde, Derleyen: Mete Tunçay, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990, https://turuz.com/storage/Turkologi/Tarix/2012/800-(4)Turkiye_Tarixi-IV-Chaghdash_Turkiye-1908-1980_(Ankara-1989).pdf (28 Ekim 2021), s.114.

[111] Duman, s.373.

beraber dernekler, vakıflar, siyasi partiler, dini gruplar, sendikalar ve devletten ayrı faaliyet göstermekte olan diğer sivil oluşumlar toplumda kendilerine yer edinmeye başlamışlardır[112].

1960-1980 arası dönemde; 1960 öncesi döneme göre sivil toplum ve demokrasi açısından gelişmeler göze çarpmaktadır, önceki döneme nazaran bir özgürlük alanı mevcuttur. 1960 Darbesi sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası, ülkenin demokratikleşmesi ve sosyal devlet ilkesinin yerleşmesi açısından önemlidir. Bu kapsamda anayasada temel hak ve özgürlükler alanında kapsamlı ve demokratik düzenlemeler yapılmıştır. 1961 Anayasası ile Türkiye'de sivil toplum oluşumunun anayasal temelleri atılmıştır. 1961 Anayasası sivil toplum unsurlarına siyasal otoriteye karşı mücadele verme tanımaktadır[113].

1961 Anayasası ile birlikte sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler ilk defa anayasal düzeyde kabul edilmiştir. 1961 Anayasası; çoğulculuk, katılımcılık, demokrasi gibi kavramlara vurgu yapmış; temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi kapsamında düşünce, ifade, kişisel haklar ve örgütlenme özgürlüklerini güvence altına almıştır[114]. Bu anayasa çoğulcu bir demokrasiyi amaçlamış, demokrasiye dayalı bir devlet modeli çizmiş ve sosyal adalet ilkesine dayalı bir devlet modeli benimsemiştir. Tüm bu yönleriyle sivil topluma ait özerk bir alan oluşturmasının yanında sosyo-ekonomik alandaki özgürlükleri de genişletmiş ve sivil toplum alanında Türkiye'ye 12 Mart 1971'deki Muhtıraya kadar olumlu bir ivme kazandırmıştır[115].

1960-1971 döneminde özgürlüklerin etkisiyle sivil toplum faaliyetlerinde canlanma görülmüştür. 1963 yılındaki Sendikalar Kanunu'nun kabulü ile birlikte Türkiye'de çalışma hayatının koşulları bakımından yeni bir döneme girilmiş ve sendika sayılarında hızlı bir artış gözlenmiştir[116]. Bu dönemde kurulan sendikaları, sınıflara dayalı STK'lar olarak nitelendirmek mümkündür.

---

[112] Ahmet Özkiraz, M.Nazan Arslanel, "Türkiye'de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / GOSOS*, 2015, C.10, S.1, ss.21-42, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/803019 (18 Aralık 2020), s.30.

[113] Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976, ss.232-234.

[114] Sinem Birol, "1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C.2, S.43, ss.39-54, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213077 (31 Ağustos 2021), s.43-44.

[115] Ersin Kalaycıoğlu, "Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset", **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam** (s. 111-135) içinde, Derleyen: E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay, Konya: Vadi Yayınları, 1998, s.119.

[116] Meltem Tekerek, "Türkiye'de İşveren Sendikacılığının Tarihi Seyri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2019, C.74, S.2, ss.601 – 629, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/663737 (31 Ağustos 2021), s.616.

1965 yılında çıkarılan 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu ile birlikte siyasal partiler, derneklerden ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmuş ve siyasi parti niteliğinde dernek kurulması yasaklanmıştır[117]. 1970'li yıllara gelinmesi ile birlikte siyasi partiler, mevcut konumlarını sağlamlaştırmak ve oy potansiyelini arttırmak gibi amaçlarla sivil toplum kuruluşlarını özellikle dernekleri kullanmaya ve siyasi kutuplaşmanın içine çekmeye başlamıştır. Siyasi partilerin sivil toplum kuruluşlarına olan bu ilgisi 1971 yılındaki 12 Mart Muhtırası'na kadar süregelmiştir[118]. Muhtıranın ardından Anayasa'da değişiklikler yapılmış ve sendikaların faaliyetleri, basın kuruluşlarının özgürlükleri sınırlandırılmıştır. Bu gelişmeler; devleti güçlendirirken, sivil toplum kuruluşlarının gelişim sürecindeki ivmeyi yavaşlatmıştır[119].

Çok partili hayatın başlangıcından 1980'e kadar olan dönem, Türkiye'de sivil toplum ve devlet ilişkisi açısından yaşanan askeri darbelerin biçimlendirdiği bir dönem olarak nitelendirilebilir. Ülkede toplumsal farklılaşma ve sivil oluşumlar artmasına rağmen siyasal iktidarlar, bu gelişmelere ayak uyduramamış demokrasiyi ve sivil toplumun gelişimini kısır bir döngüye sokmuştur[120]. Cumhuriyetin kurulduğu 1923'ten 1980'e gelinceye dek yaklaşık 60 yıllık dönemde iktidarlar tarafından dönem dönem özgürlükçü uygulamalara ve düzenlemelere yer verilmesine rağmen 1960, 1971 ve 1980 yıllarında yaşanan askeri darbeler demokrasinin gelişimini sekteye uğratmış ve sivil toplumun tabandan gelişimine engel olmuş ve siyasi yaşamı olumsuz yönde etkilemiştir. Sivil toplumun yeniden canlanması ve gelişim sürecine devam etmesi ancak 1980'li yıllardan sonra mümkün olmuştur.

2.2.2. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Sivil Toplum

Türkiye'de sivil toplum konusunda yaşanan en önemli gelişmeler 1980 itibariyle gerçekleşmiştir. 1980 ve sonrası dönem; sivil toplumun eski itibarını geri kazanarak yükselişe geçtiği, sivil toplum alanındaki örgütlenmelerin sayılarının arttığı bir dönem olarak kabul

[117] 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 12050, 16 Temmuz 1965, m.2-6, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12050.pdf (31 Ağustos 2021).

[118] Bahattin Akşit ve diğerleri, "Türkiye ve Orta Doğuda Sivil Toplum Tartışmaları: Sivil, "Mivil" ya da "Tivil" Toplum", *Sivil Toplum Dergisi*, 2003, C.1, S.3, ss.33-59, https://www.academia.edu/30667911/T%C3%BCrkiye_ve_Orta_Do%C4%9Fuda_Sivil_Toplum_Tart%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1_Sivil_Mivil_ya_da_Tivil_Toplum1 (20 Aralık 2020), s.45

[119] Arslanel, 2001, s.129.

[120] Fikret Toksöz, "Dernekler", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 2. Cilt** içinde (s.66-386), İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, https://turuz.com/storage/Turkologi-3-2020/7943-02-Cumhuriyet_Donemi_Turkiye_Ansiklopedisi-Yuzyil_Biterken-02-1995-287s.pdf (28 Ekim 2021), s.374.

edilmektedir. Bu dönemde yaşanan hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak çarpık kentleşmenin oluşması STK'ların sayısında önemli bir değişikliğe sebep olmuş, sivil toplum kavramı Türkiye gündeminde daha çok adını duyurur hale gelmiştir. 1980 sonrası dönemde birçok sosyal grup ortaya çıkmış ve bu gruplar talepleri doğrultusunda devlet üzerinde etkili olmaya, devletten birtakım haklar elde etmeye ve devlet politikalarının belirlenmesinde söz sahibi olmaya başlamışlardır[121].

12 Eylül askeri darbesi sonrasında yürürlüğe giren 1982 Anayasası, toplumsal örgütlülük konusunu yeniden gündeme getirerek sendikaların, derneklerin ve kooperatiflerin kısacası STK'ların siyasi faaliyetleri ile ilgili sıkı kısıtlamalar getirmiştir[122]. Darbe ve Anayasa sonucunda toplumda devletin güdümünde bir baskı ortamı oluşmuş, bu ortam ile sivil toplum kuruluşlarının gelişimine ket vurmak ve etkinlik alanlarını daraltmak, sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki etkileşimi en aza indirgemek ve toplumu apolitize etmek amaçlanmıştır[123].

Sivil toplumun temel esaslarından birisi olan liberalizm ANAP ve DYP'nin parti programı içerisinde yer almış ve bu partilerin programları temel demokratik hakların taleplerinin dile getirilmesi için bir zemin oluşturmuştur. Bu dönemde liberalizmin de katkılarıyla ön plana çıkan özelleştirmeler, pazar ekonomisi, yerel yönetimlere merkezden fon aktarılması gibi temel konular sivil toplum düşüncesinin gelişimi için bir ivme kazandırmıştır.

1980 sonrası dönemde STK'ların sayısında önceki dönemlere göre hızlı bir şekilde artış görülmesi, sivil toplum alanında yaşanan gelişmelerin nicel bir kanıtıdır. STK'lar bu dönemde değişim ve gelişimin aktörleri arasında kabul edilmeye başlanmıştır. 1980 sonrası dönemde Türkiye'de sivil toplumun gelişimini hızlandıran iç ve dış dinamikler bulunmaktadır. Bu dinamikler şu şekilde sıralanabilir[124]:

---

[121] Ömer Çaha, **Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, ss.77-80. Aktaran: Emini, s.48.

[122] Ergun Özbudun, "Turkey: Crises, Interruptions and Reequilibrations", Seymour Martin Lipset, Juan José Linz, Larry Diamond (Ed.), **Politics In Developing Countries: Comparing Experiences With Democracy** içinde (219-261), Second Edition, Colorado: Lynne Reinner Publishers, 1995, http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/51433/Turkey_crises_interruptions_and_reequilibrations.pdf?sequence=3&isAllowed=y (20 Aralık 2020), s.237-238.

[123] Stefanos Yerasimos, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.13.

[124] Ömer Çaha, Adem Çaylak ve Hüseyin Tutar, "TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili", **Serka Kalkınma Ajansı Raporu**, Kars, 2013, https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/55ba930f4b08681a4f8f5ad8b315b743.pdf (21 Aralık 2020), s.19.

1) Sivil toplumun gelişimini hızlandıran iç dinamikler; devletin küçültülmesi, liberalleşme politikaları, ekonomide özelleştirmeler ve yerel yönetimlere yetki aktarımı sivil toplumun gelişimini hızlandıran iç dinamiklerdendir.

2) Sivil toplumun gelişimini hızlandıran dış dinamikler; Soğuk Savaş'ın ve bu savaşla birlikte ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi (1990-1991), küreselleşmenin hız kazanması ve siyasi küreselleşme trendleri sonucunda demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, kadının toplumdaki konumu gibi birçok konunun yanı sıra demokratik katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi temel yönetişim ilkelerinin yerleştirilmesi ve uygulanması, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin başlaması sivil toplumun gelişimini hızlandıran dış dinamiklerdendir.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşu kavramı 1990'ların ortalarında Tarih Vakfı'nın çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Sivil topluma dair üzerinde fikir birliği olan bir kavram yaratmak amacıyla sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler bir araya gelerek çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda üzerinde fikir birliğine varılan "sivil toplum kuruluşu" kavramı kamuoyuna sunularak kabul edilmiş ve yaygınlaşmıştır[125].

1990'lı yıllar ile birlikte küreselleşmenin 3. dalgası dünyada etkisini belirgin şekilde hissettirmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda Türkiye renkli ve özel televizyon kanalları ile tanışmıştır. Özel televizyon yayınlarının başlaması toplumsal ve kültürel değişim süreci için önemli bir faktördür. Türkiye'nin renkli ve özel televizyon kanalları ile tanışmasının ardından kitle iletişim araçları Türkiye'de hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Kitle iletişim araçları; televizyon, radyo, internet, gazete, dergi gibi araçlardır ve bu araçlar kitleler arası iletişimi sağlayarak toplum ve devlet arasında bir köprü unsuru görmektedir[126]

Türkiye'de 1990'lardan sonra yaşanan dört önemli gelişme sivil toplum alanında büyük yol kat edilmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler şunlardır:

1) 1996 yılında ikincisi İstanbul'da düzenlenen Habitat II Konferansı. Habitat I Konferansı, 1976 yılında Vancouver'de düzenlenmiştir. Habitat I'den 20 yıl sonra

[125] Orhan Silier, "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de Devlet–STK İlişkileri". Ayşen Anadol (Ed.), **Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar** içinde, İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2001, s.28-29. Aktaran: Karataş, s.24.

[126] Aylin Kırhan, "Üniversite Öğrencilerinin Tematik Televizyon Kanal Tercihleri: Kullanımlar Ve Doyumlar Kuramı – Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Maltepe Üniversitesi'nde Bir Çalışma", (**Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi SBE, 2007), https://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/2725/aylin_kirhan_tez_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (22 Aralık 2020), s.5.

düzenlenen Habitat II'de kentleşme, yerel yönetimler, sürdürülebilir kalkınma ve sivil toplum konuları üzerinde durulmuştur. Habitat II Konferansı sayesinde Türkiye'de sivil toplum olgusunun önemi kavranmış ve sivil toplum konusundaki uluslararası çalışmalarının Türk kamuoyunda sıkça yer almaya başlamıştır[127]. Habitat II Konferansı ile birlikte Türkiye'de ilk kez farklı kesimleri temsil eden STK'lar ortak bir etkinlikte buluşmuş ve düzenleme komitelerinde birlikte yer almıştır. Bu organizasyon Türkiye'de ilk kez sivil toplum olgusunun kamuoyunda geniş çapta sesini duyurmasını sağlamıştır[128].

2) 1990'ların sonunda art arda yaşanan iki büyük deprem. 1999 yılında İzmit ve Düzce'de art arda gerçekleşen iki büyük deprem sonrasında yaşananlar; ülkemizi derinden etkilemiş, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilerde değişikliklere yol açmıştır. STK'ların deprem sonrasında topluma yardım faaliyetlerinde önde gelen aktörlerden olması, Türkiye'de sivil toplum imajına olumlu bir ivme kazandırmıştır[129]. Yaşanan bu iki depremde STK'lar toplumsal yardımlaşma ve dayanışma noktasında toplumda bir güven ortamı yaratmıştır[130]. Bu depremler, devlete dayalı bir modernleşme ve kalkınma anlayışının, toplumsal sorunlara etkili çözüm üretmede tek başına yeterli olamayacağı gerçeğini ortaya çıkarmış ve buna bağlı olarak toplumda sivil topluma karşı ilgi ve güven artmıştır[131].

3) Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizlerinden birisi olarak gösterilen Şubat 2001 Krizi. Türkiye Şubat 2001'de; işsizlik, yoksulluk, mevcut hükümete olan tepkilerin artması gibi birçok olumsuz sonucu beraberinde getiren bir ekonomik kriz yaşamıştır.

---

[127] Filiz Cicioğlu, "Sivil Toplum-Dış Politika İlişkisi Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasına Yaklaşımı", (**Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, 2013), https://www.ab.gov.tr/files/pub/filiz_cicioglu.pdf (23 Aralık 2020), s.37.

[128] Korhan Gümüş, "Yakın Tarihimizde STK Hareketinin Gelişimi ve Kamu-STK İlişkisi", *Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları No:3*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004, https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/gumus.pdf (24 Aralık 2020), s.12.

[129] Rita Jalali, "Civil Society and The State: Turkey After The Earthquake", *Disasters*, 2002, C.26, S.2, ss.120-139, https://sci-hub.ren/10.1111/1467-7717.00196 (24 Aralık 2020), s.124-127.

[130] Paul Kubicek, "The Earthquake, Civil Society and Political Change in Turkey: Assessment and Comparison with Eastern Europe", *Political Studies*, 2002, S.50, ss.761-778, https://sci-hub.ren/10.1111/1467-9248.00006 (24 Aralık 2020), s.767-768.

[131] Filiz Bikmen, Zeynep Meydanoğlu, **Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu**, İstanbul: TÜSEV Yayınları, 2006. https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararasi%20STEP%20Turkiye%20Ulke%20Raporu.pdf (31 Ekim 2021), s.37-38.

Toplumun siyasal elit ve bürokrasiye yönelik olarak duyduğu güvensizlik, kriz ile birlikte artmış ve STK'lar bu kriz ortamında etkin bir yönetimin sağlanabilmesi için önemli aktörler olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşanan bu ekonomik kriz; sivil toplumun, devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi için gerekli bir aktör olduğunu kanıtlar niteliktedir[132].

4) Avrupa Birliği'ne başvuru ve uyum süreci. Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB üyeleri tarafından resmen aday ülke olarak kabul edilmesi ve 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin üyelik müzakerelerini başlatmak için şartlı tarih alması ile Türkiye'de sivil toplum ve demokrasinin gelişimine katkı sağlamanın yanında Türkiye-AB ilişkilerini de sağlamlaştırmıştır[133]. 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine başlanması, Türkiye'de sivil toplum alanında büyük bir değişimin zeminini oluşturmuş ve sivil toplumun Türkiye'de önemli bir aktör olarak kabul edilmesini sağlamıştır

1990'lardan sonra yaşanan bu gelişmeler Türkiye'de sivil topluma ve sivil toplum algısına dair belirli bir ivme oluşturmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda STK'ların sayılarında gözle görülür bir artış olmuş ve sivil toplum kuruluşları gün geçtikçe karar alma süreçlerinde daha etkin hale gelmişlerdir. Ulusal düzeyde faaliyetlerine başlayan birçok STK, etki düzeyi ve etkinlik alanlarını arttırarak sınırlarını ülke çapından dünya çapına genişletmiştir[134].

Sivil toplumun gelişimi açısından bakıldığında 1980 sonrasında başlayan yavaş değişim 2000 sonrasında artarak devam etmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ard arda yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri Türkiye ekonomisinde büyük bir yıkıma yol açmış ve bu krizlerin sonucunda halkın devlete olan güveni sarsılmıştır. Bu ekonomik krizlerin faturası Kasım 2002 genel seçimlerinde siyasi iktidara kesilmiştir. Başarısız bulunan koalisyon hükümetlerinin yerine tek başına %34,2'lik oy alan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidara gelmiştir. AKP iktidara geldikten sonra Avrupa Birliği ile olan ilişkiler derinleşmiş, demokrasi ve sivil toplum alanında başarılı adımlar atılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde

[132] Emre Alper, Ziya Öniş, "Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crises in Emerging Markets: The Turkish Experience in the Aftermath of Capital Account Liberalization", *Emerging Markets Finance and Trade*, 2003, C.39, S.3, ss.5-26, https://sci-hub.ren/10.1080/1540496X.2003.11052542 (24 Aralık 2020), s.19-20.

[133] Senem Aydın, Fuat Keyman, "European Integration and Transformation of Turkish Democracy", *Centre for European Policy Studies*, 2004, S.2, http://aei.pitt.edu/6764/1/1144_02.pdf (25 Aralık 2020), s.11.

[134] Bikmen ve Meydanoğlu, 2006, s.18-19.

başlayan AB serüveni, 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakere sürecinin başlamasıyla önemli bir ivme kazanmıştır[135].

Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan bu derinleşme ve belirginleşme süreci, aynı zamanda sivil toplumun gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Sivil toplumun bugün "Türkiye'nin iyi, demokratik ve adaletli yönetimi" için önemli bir aktör olarak kabul edilmesinde etkili bir rol oynamıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin sivil toplumun gelişimine katkısını Fuat Keyman üç farklı boyutta incelemektedir[136]:

1) Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin başlangıç nedeni olan Kopenhag siyasi kriterlerinin uygulanmaya başlanması, Türkiye'nin demokratikleşmesi ekseninde sivil toplumun öneminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kriterler sonrasında uygulanan demokratik reformlar, sivil toplumun önemini ortaya çıkartmıştır.

2) Türkiye-AB ilişkilerinde demokratik reform sürecine bağlı olarak yaşanan derinleşme, toplumda yarattığı hak ve sorumluluklar perspektifinde vatandaşlık anlayışını dönüştürmesinin yanı sıra devlet yönetimini etkinlik, verimlilik, şeffaflık ve sorumluluk açısından yeniden yapılanmaya sokmuş ve sivil topluma, STK'lara yeni hareket alanları açmıştır.

3) Türkiye-AB ilişkilerinde son yıllarda yaşanan derinleşme sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmasının yanı sıra toplumda sivil toplum ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaya devam etmesini sağlamıştır.

2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesiyle ivme kazanan ve sivil toplum algısının gelişmesine önemli katkılar sağlayan Türkiye'nin AB yolculuğu 2010 yılından itibaren durgunlaşma sürecine girmiştir. Ancak buna rağmen sivil toplum alanında toplumsal bilinç oluştuğu için STK'ların sayıları ve kapasiteleri her geçen gün giderek artmaktadır.

2008 yılında kabul edilen Vakıflar Kanunu ile birlikte önceden kişilerin vakıf kurmalarını engelleyen düzenlemeler ortadan kaldırılmış, vakıfların uluslararası faaliyetler gerçekleştirebilmesi, paydaşlıklar kurabilmesi, yurt dışında şube ve temsilcilikler açması, yurt dışında kurulmuş birliklere üye olmasının önü açılmıştır[137]. STK'lara ilişkin önemli

[135] Aydın ve Keyman, s.11.

[136] Keyman, 2006, s.37-39.

[137] 5737 Numaralı Vakıflar Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 26800, 20 Şubat 2008, m.25. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737.pdf

reformlardan birisi olan Vakıflar Kanunu'nun kabulü ile birlikte vakıfların mal alım satımlarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden izin alma zorunluluğu kaldırılmıştır.

Türkiye'de 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği ve Cumhurbaşkanlığı sistemi sivil topluma yönelik farkındalığın artması için önemli gelişmelerdendir. Cumhurbaşkanlığı sistemi ile kamu, özel sektör ve STK'lar arasında yönetişimci bir anlayışla iş birliği yapılması hedeflenmiş ve bu hedef Türkiye'de sivil toplum bilincinin yerleşmesini kolaylaştırmıştır. Bununla ilgili olarak kamu kurumları, özel sektör ve STK'lar ile uyumlu ve iş birliği içerisinde çalışmaya yönelik gelişen teknolojileri de kullanarak çalışmalar yürütmektedir. Bu anlamda dijitalleşme çalışmalarının yapılması ve teknolojinin kullanılarak çağın koşullarına uyum sağlanması Türkiye'de sivil toplum alt yapısına yönelik önemli gelişmeler arasındadır[138].

Bu sistem ile kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında yönetişimci bir anlayış ile iş birliği geliştirilmesi; sivil toplum bilincinin kazanılması ve sivil topluma yönelik farkındalığın artması daha önemli bir hale gelmiştir. Bu noktada Cumhurbaşkanlığı sistemine uygun kurumların oluşturulması ve bu kurumların özel sektör ve sivil toplum ile uyumlu çalışmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Yine bu kapsamda gelişen teknolojileri kullanarak dijitalleşme çalışmaları son dönemde Türkiye'de sivil toplum alt yapısına yönelik önemli gelişmelerden biridir.

Sivil toplum kuruluşlarının gelişimini rakamsal olarak incelemek istersek son on yıldaki dernek ve vakıf sayıları karşılaştırıldığında şu şekilde iki istatistikle karşılaşmaktayız: 2010 yılında Türkiye'de dernek sayısı 84.936 iken 2021 yılına gelindiğinde 121.911 dernek bulunmaktadır[139]. 2010 yılında Türkiye'de vakıf sayısı 4562 iken 2021 yılında bu rakamın 5479 olduğu görülmektedir[140].

---

[138] Yüksel Demirkaya, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimi'nde Yeni Aktörler", Yüksel Demirkaya (Ed.), **Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim** içinde (13-34), İstanbul: Hiperlink Yayınevi, 2018, s.32.

[139] T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları, https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari (28 Ekim 2021).

[140] Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı, https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/02yeni-vakiflarin-yil-bazinda-dagilimi--2001-11082.pdf (28 Ekim 2021).

2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim ile İlişkisi ve Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşların Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

STK'lar önceleri yardımlaşma ve hayır temelli faaliyet göstermek maksatlı kurulan oluşumlar olmasına rağmen zaman içerisinde demokratik sistemlerin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesiyle birlikte faaliyet gösterdiği alanlar da farklılaşmış ve genişlemiştir[141]. STK'lar günümüzde başta çevre, sağlık, kadın, çocuk ve insan hakları, sosyal yardımlaşma olmak üzere çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir[142]. STK'ların aktif olarak faaliyet gösterdiği ve etkili bir şekilde yapılandığı faaliyet alanlarından birisi de eğitimdir. Eğitim; insan hayatı süresince bireyi ve toplumu şekillendirmeye devam eden, insan hayatını derinden etkileyen, tek bir şekilde tanımı yapılamayacak kadar geniş kapsamlı ve toplumdaki birçok alan ile iç içe olan bir olgudur[143]. STK'lar birçok şekilde eğitime fayda sağladığı gibi, eğitim sayesinde de toplum ve STK'lar bilinçlenebilmektedir. Eğitim sayesinde bilinçlenen toplum, temel hak, özgürlük ve sorumluluklarının farkına varmakta ve bunları savunabilmektedir.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının eğitim ile ilişkisinin temeli Osmanlı zamanında faaliyet gösteren vakıflar, ahilik ve lonca teşkilatlarına kadar dayandırılabilmektedir. Osmanlı Devleti'nde vakıflar, medreseler, ahilik ve lonca teşkilatları yüzyıllarca genç ya da yetişkin ayırt etmeksizin topluma gönüllü şekilde eğitim amaçlı hizmet sunan STK'lar olmuştur. Osmanlı'daki STK'ların eğitim alanında; okul yaptırma, öğrenci okutma, barınma hizmeti, yolluklar, burs verme ve ayni yardımlar gibi faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir[144]. Bu STK'lar genellikle toplumsal değerler, insan hakları, vatandaşlık öğretileri, pozitif ve dini bilimler, İslam hukuku, vb. gibi alanlarda eğitimler gerçekleştirmektedir. Günümüzde Türkiye'deki STK'lar da Osmanlı'nın vakıf geleneğindeki bu eğitim misyonunu devralıp geliştirerek çalışma ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

[141] T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), s.3-4.

[142] Bikmen ve Meydanoğlu, s.15-17.

[143] Mustafa Ergün, **Eğitim ve Toplum - Eğitim Sosyolojisine Giriş**, 11. Baskı, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2015. http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/egsos.pdf (27 Aralık 2020), s.2.

[144] Abdulkadir Buluş, "Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2009, C.8, S.16, ss.20-36, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289375 (26 Aralık 2020), s.29.

Türkiye'deki STK'ların eğitim alanına yönelmesini sağlayan birçok unsur mevcuttur. Bu unsurlar[145];

- ✓ Eğitimin genel olarak devlet dışı yapıların etkinlik gösterebildikleri bir alan olma özeliği göstermesi,
- ✓ Devletin kaynak yetersizliği,
- ✓ Devletin eğitim hizmetini sunarken yapısal sorunlar nedeniyle toplumda fırsat eşitliğini sağlayamaması,
- ✓ Eğitim hizmetinin yüksek maliyetler gerektirmesi ve devletin bu alanda kendisine sivil paydaşlar araması,
- ✓ Eğitim alanındaki faaliyetlerin kamuoyu, medya, yerel yönetimler ve yerel bürokrasi tarafından destek görmesi ve bu alanda düzenlenen etkinlik ve faaliyetlerin kolaylıkla sponsor bulabilmesi şeklinde sıralanabilir.

Küreselleşmenin tüm dünyayı etkisi altına alması ile birlikte devlet ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği kaçınılmaz olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının devletle olan işbirliği eğitim alanında farklı şekillerde olabilmektedir[146]:

1) Devletin Eğitim Politikalarının Belirlenmesinde Politika Önerme / Baskı Grubu Olma Rolü: Katılımcı demokrasinin bir gereği olarak sivil toplum kuruluşları, devletin politikalarının belirlenmesinde baskı grubu olarak rol oynamaktadır. STK'lar baskı grubu olma konusunda taleplerini dile getirerek devletin ilgili politikasına karşı bir eleştiri getirme ya da alternatif bir politik yaklaşım sergileme şeklinde işlev görmektedir.

2) Eğitim Konusunda Proje Üretme ya da Yürütme Rolü: Sivil toplum kuruluşları eğitim sistemi içerisinde devlet tarafından sunulan ancak yetersiz kalan bir hedefin gerçekleştirilebilmesi ve eğitim hizmetlerinin aksamaması amacıyla sorumluluk üstlenmektedir. STK'lar; yerel, ulusal ya da uluslararası çapta eğitim konusunda alternatif projeler üreterek eğitime katkıda bulunur ve alternatif proje üretme işlevini

[145] Levent Eraslan, **Sivil Toplum ve Eğitim**, Ankara: Maya Akademi, 2011, s.206-207. Aktaran: Kahraman, s.57.

[146] İbrahim Hakan Karataş, "Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşları: Konumları ve İşlevleri", (**Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi EBE, 2008), s.64-65.

üstlenir. STK'lar bunun dışında eğitim konusunda devlet tarafından yürütülen bir projede yer alarak proje yürütme işlevini yerine getirmektedir.

3) Doğrudan Eğitim Hizmeti Sunma ya da Eğitim Hizmetlerine Destek Olma Rolü: Eğitim hizmeti Türkiye'de devletin gözetimi ve denetimi ile yürütülmektedir. Bir sivil toplum kuruluşu topluma eğitim hizmeti sunmak isterse eğitim kurumu açarak eğitim hizmeti doğrudan sunabilmektedir. STK'lar eğitim kurumu açmanın dışında okul, kütüphane, yurt ve laboratuvar inşa etme, maddi açıdan zor durumda olan öğrencilerin öğrenim ihtiyaçlarını karşılama ve bu öğrencilere burs imkânı sağlamaya kadar eğitim hizmetlerine birçok noktada destek olabilmektedir.

4) Devlet Tarafından Sunulan Eğitim Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi Rolü: Sivil toplum kuruluşları devlet tarafından sunulmakta olan eğitim hizmetlerini çeşitlendirmekte, genişletmekte ve geliştirmektedir. STK'lar üstlendikleri bu rol ile eğitim alanındaki eksik noktaları tamamlayarak ülkemizdeki sosyal ve beşeri sermayenin de gelişmesine destek olmaktadır.

STK'ların faaliyet gösterdiği alan; saygınlık ve tanınma olanağını belirleyen en büyük etkenlerdendir. Kamuoyu, toplum ve medya tarafından eğitim konusunda düzenlenen faaliyetlere gösterilen ilgi ve toplumun bu alandaki ihtiyacını karşılama amacı STK'ların eğitim alanını tercih etmelerini sağlamaktadır. Çoğu STK eğitim kavramı ve alanına atıflar yapmakta ve toplumdaki eğitim sorunlarına yönelik projeler üretmekte ve kampanyalar düzenlemektedir. Eğitim alanında faaliyet gösteren birçok STK bunu kendileri için bir görev olarak görmektedir.

STK'lar tarafından düzenlenen eğitim çalışmalarını 6 ana başlık altında toplamak mümkündür[147]:

1) Genel Eğitsel Çalışmalar: STK'lar tarafından düzenlenen eğitim kursları; sosyal, kültürel, sportif ve ahlaki vb. faaliyetler bu kapsamda yer almaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği ve yaşam boyu öğrenme ilkeleri kapsamında okuma-yazma bilmeyenler için 7'den 70'e herkesin yararlanabileceği okuma-yazma kursları düzenlemek, kız çocuklarının eğitime katılımlarını arttırmak için eğitime teşvik edici projeler üretmek ve konu ile ilgili yayınlar hazırlamak, AB ve MEB tarafından sıklıkla üzerinde durulan

[147] M. Fatih Güvendi, "Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarının ve Sorunlarının İncelenmesi", (**Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi EBE, 2017), s.53.

yaşam boyu öğrenme ilkesi kapsamında gönüllüleri için mesleki eğitim kursları başlatmak STK'ların bu alanda gerçekleştirdiği çalışmalara örnek olarak verilebilir.

2) Yenilikçi Çalışmalar: Bu alanda yapılan çalışmalar arasında; STK'lar tarafından düzenlenen projeler, kampanyalar, yarışma ve törenler vb. faaliyetler yer almaktadır.
3) Yardım Amaçlı Çalışmalar: Bu alanda yapılan çalışmalar şunlardır; okul, yurt, derslik, kütüphane, pansiyon vb. gibi öğrenim görülecek binaların inşa edilebilmesi için kaynak bulmak ya da kampanya çalışmaları başlatmak, kültür merkezi açma, okullardaki eksiklerin tespitini yaparak, okulların ihtiyacı olan malzeme ve teçhizatları temin etmek, fakir ve kimsesiz çocukların öğrenim masrafları ve yurt giderleri için maddi destek sağlamak, bu öğrencilere kırtasiye ve okul malzemesi yardımı yapmak, maddi imkânları yetersiz olduğundan dolayı eğitim ve öğrenimlerine devam edemeyen öğrenciler için burs imkânı sağlamak, öğrencilerin ailelerine maddi yardımda bulunmak vb. gibi çeşitli yardım faaliyetleri yer almaktadır.
4) Kamuoyuna Yönelik Çalışmalar. STK'lar bu alanda; toplantı, konferans, sunum, seminer, panel, çalıştay, bildiri, rapor, davet vb. organizasyonlar düzenleyerek kamuoyuna taleplerini duyurmaya ya da kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik faaliyetler yürütmektedir. Bu alanda çalışmaların yapılması STK'ların toplumda kendilerini daha ifade edebilmesine imkân sağlamaktadır.
5) Siyasi Süreci Etkileyecek Çalışmalar: STK'lar bu alanda; siyasi süreci etkilemek amacıyla siyasi partilerle iletişime geçme, lobicilik faaliyetleri düzenleme, eğitime yön veren raporlar hazırlama, eylem, yürüyüş, miting organize etme, protesto gösterileri düzenleme vb. gibi birçok faaliyet yürütmektedir.
6) Tanıtım Çalışmaları: STK'lar toplumdan ve kamuoyundan daha fazla destek görmek ve düzenledikleri faaliyetlere daha kolay bir şekilde sponsor bulabilmek amacıyla tanıtım çalışmaları yapmaktadır. Bu tanıtım çalışmaları şu şekilde örneklendirilebilir; kitap, dergi, gazete, broşür, ilan, reklam, sosyal medya, web hizmetleri vb. gibi kurumu tanıtıcı çalışmalar.

Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren önemli sivil toplum unsurları; dernek, vakıf ve sendikalardır. Bu kuruluşlar yaptıkları faaliyetlerle demokrasinin gelişimini ve demokratikleşmenin sağlanmasını hızlandırmalarının yanında eğitim sisteminin de gelişmesine

katkı sağlamaktadır[148]. Bu bakımdan dernek, vakıf ve sendikaların eğitim hizmetlerini yakından incelenmesi Türkiye'deki STK-eğitim ilişkisinin anlaşılması noktasında faydalı olacaktır.

2.3.1. Dernekler ve Eğitim Hizmetleri

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 56. Maddesi'nde dernekleri *"gerçek veya tüzel en az yedi kişinin"* kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları şeklinde tanımlamaktadır[149]. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda derneklere ilişkin olarak yapılan bu tanımlama; 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun *"Tanımlamalar"* başlıklı 2. maddesinin a bendinde de aynı şekilde yer almıştır.

Eylül 2021 verilerine göre; Türkiye'nin dernek bakımından en zengin ili 25.280 dernek ile İstanbul olurken, en az dernek bulunan dernek fakiri ile ise 221 dernek bulunan Hakkari'dir[150].

Türkiye'deki derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımına ait 2021 verileri aşağıdaki tabloda detaylı olarak verilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere Türkiye'de 21 farklı faaliyet alanında çalışmalar yürüten 121.830 adet kayıtlı faal dernek bulunmaktadır (Tablo 1). Derneklerin sayısal dağılımı Tablo 1 üzerinden incelendiğinde Mesleki ve Dayanışma Dernekleri'nin 38.194 ile en çok bulunan dernek türü olduğu görülürken; Çocuk Dernekleri ise 14 dernek ile en az rastlanan dernek statüsündedir.

[148] Mahmut Tezcan, "Cumhuriyetimizin 80.Yılında Ülkemizde "Eğitim Sosyolojisi" Alanının Durumu ve Sivil Toplum Örgütleri", *Milli Eğitim Dergisi*, 2003, S.160, ss.63-70, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/tezcan.htm (29 Aralık 2020), s.64.

[149] 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 24607, 22 Kasım 2001, m.56.

[150] T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler, https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler (1 Eylül 2021).

Tablo 1: Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı, 2021

Derneklerin Faaliyet Alanları	Sayıları	Tüm Dernekler İçindeki Yüzdelik Dilimi
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	38.194	%31.35
Spor ve Spor ile İlgili Dernekler	27.319	%22.42
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	18.385	%15.09
Eğitim Araştırma Dernekleri	6144	%5.04
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	5845	%4.88
İnsani Yardım Dernekleri	5700	%4.68
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	2757	%2.26
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	2649	%2.17
Çevre Doğal Hayat Hayvanları Koruma Dernekleri	2624	%2.15
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	2581	%2.12
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1662	%1.36
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1488	%1.22
Engelli Dernekleri	1381	%1.13
Düşünce Temelli Dernekler	1086	%0.89
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	999	%0.82
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	811	%0.68
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	670	%0.55
Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri	602	%0.49
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	485	%0.40
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	318	%0.26
Çocuk Dernekleri	14	%0.01
Toplam	**121.830**	**%100**

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi (1 Eylül 2021).

Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren ve etkinlikler düzenleyen STK'ların büyük çoğunluğu dernek olarak örgütlenmiştir. Eylül 2021 Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) verilerine göre; Türkiye'de faaliyet gösteren 6144 adet Eğitim Araştırma Derneği bulunmaktadır. Eğitim Araştırma Dernekleri kategorisi, Örgün ve Yaygın Eğitim Alanlarında Faaliyet Gösteren Dernekler ile Eğitim Alanında Araştırma Yapan Dernekler olmak üzere iki alt kategoriden oluşmaktadır. Eğitim araştırma alanındaki dernekler, kendisine tüm dernekler içinde %5.04 oranında bir yer edinmektedir[151]. 121.830 dernek içerisinde yalnızca 6144 adet derneğin Eğitim Araştırma Derneği olması, bu alanda faaliyet gösteren derneklerin baskı gücünü kullanarak eğitim politikaları üzerinde söz sahibi olma ve sivil inisiyatif oluşturma konusunda yeterince güçlü olmadığını gösteren bir unsurdur.

Dernekler; kuruluşunun kolay olması ve geniş etki alanlarına ulaşması nedeniyle sivil toplum alanındaki en yaygın örgütlenmeler arasında yer almaktadır[152]. Türkiye'de dernekler toplumsal yaşamın her alanında faaliyet göstermektedir ve eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerin sayısı ve çeşitliliği günden güne artmaktadır. Dernekler eğitim alanını kendi doğal çalışma alanları şeklinde görmekte ve eğitim alanına doğrudan ya da dolaylı şekilde etki etmektedir.

Eğitim dernekleri; kuruluş amaçları, etkinlik ve faaliyet alanlarına göre birbirinden ayrılmaktadır. Eğitim derneklerinin bu esaslara göre tasnifi aşağıdaki tablo ile gösterilmektedir.

[151] T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler, https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler (1 Eylül 2021).

[152] Kenan Dursun, "Dernek Nasıl Kurulur", 19 Eylül 2018, https://sivilalan.com/2018/09/19/derneknasilkurulur/ (1 Ocak 2021).

Tablo 2: Kuruluş Amaçlarına, Etkinlik ve Faaliyet Alanlarına Göre Eğitim Derneklerinin Tasnifi[153]

Eğitim-Araştırma-Proje Dernekleri
Okul-Koruma-Geliştirme Dernekleri
Mezunlar Dernekleri
Dini Eğitimi Destekleme Dernekleri
Yöre-Bölge-Şehir Eğitim Destekleme Dernekleri
Engelli-Özel Eğitim Dernekleri
Çevre ve Sağlık Eğitimi Dernekleri
Deprem-Arama Kurtarma Eğitimi Dernekleri
Burs Eksenli Dernekler
Uzmanlık Eğitimi Eksenli Dernekler

Kaynak: Eraslan ve Bertlek, 2011: 1168.

Eğitim dernekleri, STK'lar tarafından düzenlenen eğitim çalışmalarına ek olarak eğitim alanında toplumsal projeler üretme ve geliştirme, savunuculuk ve muhalefet yapma, Milli Eğitim Bakanlığı'nın programlarını takip etmek gibi çalışmalar da yürütmektedir[154]. Eğitimin toplumdaki her kesimi ilgilendiren genel bir konu olmasından dolayı bu derneklerin yürüttüğü çalışmalar toplumda geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu dernekler, yaptıkları çalışmalarla toplumu bilinçlendirerek eğitime katkı sağlamaktadırlar.

Cumhuriyet döneminde kurulan ilk eğitim derneği 1928 yılında Türk Maarif Cemiyeti'dir[155]. Bu dernek günümüzde Türk Eğitim Derneği adıyla faaliyet göstermektedir.

2.3.2. Vakıflar ve Eğitim Hizmetleri

Vakıflar, Türkiye'nin toplumsal hayatında vazgeçilmez unsurlardır. Türkiye'de faaliyet gösteren vakıflar türlerine göre dörde ayrılmaktadır. Bunlar; Mülhak vakıflar, cemaat vakıfları, esnaf vakıfları ve yeni vakıflardır. Vakıflar, Medeni Kanun'dan önce var olan ve Medeni

[153153] Levent Eraslan, Seydi Battal Bertlek, "Türkiye'de Eğitim Derneklerini Sorun Alanlarının Değerlendirilmesi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C.10, S.3, ss.1161-1181, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223404 (2 Ocak 2021), s.1168.

[154] Eraslan ve Bertlek, s.1168.

[155] Türk Eğitim Derneği, "Tarihçe", https://www.ted.org.tr/ted-hakkinda/tarihce/ (12 Ocak 2021).

Kanun'dan sonra kurulan vakıflar şekilde ikiye ayrılmaktadır. Bu dört vakıf türünden; mülhak vakıflar, cemaat vakıfları ve esnaf vakıfları Medeni Kanun'dan önce var olan vakıflardır. Bu üç kuruluş, Medeni Kanun'un ilanı ile birlikte vakıf statüsü kazanmış hayır kurumlarıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) 13.08.2021 tarihinde yayınlanan verilerine göre ülkemizde 6341 vakıf bulunmaktadır. Bu vakıflar türlerine göre; Mülhak Vakıf, Cemaat Vakıfları, Esnaf Vakfı, Yeni Vakıflar, Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye'deki Şube ve Temsilcilikleri şeklinde beş kategoriye ayrılmaktadır.

Yeni vakıflar ise üç grup altında toplanmaktadır[156]:

1) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (1003 adet)
2) Çevre Koruma Vakıfları (11 adet)
3) Diğer Yeni Vakıflar / Çok Amaçlı Vakıflar (4458 adet)

Türkiye'de faaliyet gösteren yeni vakıflar birbirinden farklı amaçlar edinerek bunları gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Günümüzdeki yeni vakıflar toplamda 2107 şube ve 1067 adet de vakıf temsilciliğine sahiptir. Yeni Vakıflar kapsamında yer alan vakıf üniversitesi sayısı 77, vakıf meslek yüksekokul sayısı 5, vergi muafiyeti bulunan vakıf sayısı 297, yeni vakıflara bağlı sektörel bazda kâr amaçlı kuruluş/işletme sayısı ise 1468 adettir.

Mülhak vakıflar, 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisi henüz yürürlüğe girmeden kurulan ve yönetiminin vakfedenlerin soyundan gelenler tarafından oluşturulduğu vakıf türüdür. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Ağustos 2020 verilerine göre; Türkiye'de faaliyet gösteren mülhak vakıfların sayısı 255'tir[157].

Cemaat vakıfları, Cumhuriyet'in ilanından önce gayrimüslim Türk vatandaşlarının oluşturduğu hayır kuruluşlarıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Ağustos 2020 verilerine göre cemaat vakıflarının sayısı 167'dir[158].

---

[156] Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı, 13.08.2021. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi-13082021.pdf (1 Eylül 2021).

[157] Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mülhak Vakıflar Bölge/İl/İlçe Dağılımı, 05.08.2020. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_943_290519/1-mulhak-vakiflar-bolgeililce-dagilimi-05082020.pdf (13 Ocak 2021).

[158] Vakıflar Genel Müdürlüğü, Cemaat Vakıflarının Türlerine Göre İl/İlçe Dağılımı, 05.08.2020. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_942_290519/1-cemaat-vakiflarinin-turlerine-gore-il--ilce-dagi.pdf (13 Ocak 2021).

Esnaf vakıfları ise yönetim kurulunun esnafların kendisi tarafından belirlendiği ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu yürürlüğe girmeden önce kurulan vakıflardır. Ülkemizdeki esnaf vakfı (Tabaklar Esnafı (Debbağlar) Vakfı) sayısı 1 adet olup, Hatay'da faaliyet göstermektedir.

Yeni vakıflar, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflardır[159].

Tablo 3: Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı, 2021.

Yıl	**Vakıf Sayısı**
2010	4562
2011	4650
2012	4745
2013	4881
2014	5003
2015	5089
2016	5093
2017	5211
2018	5313
2020	5352
2021	5479

Kaynak: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/02yeni-vakiflarin-yil-bazinda-dagilimi--2001-11082.pdf (1 Eylül 2021).

Yukarıdaki tabloda son 11 yıl içinde kurulan yeni vakıf sayıları incelendiğinde 2010 yılında 4562 vakıf varken günümüze gelindiğinde bu rakamın 5479 olduğu görülmektedir. Yeni vakıf sayısının son 11 yıl içerisinde sürekli olarak artış göstermesi demokrasi kültürünün yerleşmeye ve sivil toplum bilincinin oluşmaya başladığının göstergesidir. Bunun dışında bu vakıflar, devletin yetersiz kaldığı ve hizmet arzının oluştuğu çeşitli alanlarda oluşacak hizmet ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olacaktır.

[159] 5737 Numaralı Vakıflar Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 26800, 20 Şubat 2008, m.3. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737.pdf (13 Ocak 2021).

Tablo 4: Yeni Vakıfların Sektörel Bazda Gerçekleştirdiği Faaliyetler, 2020.

Sektör Adı	Vakıf Sayısı
Eğitim	4.589
Sosyal Yardım	4.541
Sosyal Hizmet	3.449
Sosyo-kültürel, Tarih	2.869
Sağlık	2.559
Mesleki Eğitim	2.063
Sanat	1.900
Çevre	1.798
Bilim-Teknoloji	1.722
Spor	1.596
Kalkınma	1.355
Hukuk, İnsan Hakları, Demokrasi	1.312
Personele Yardım	1.347
Diğer (Belirtiniz)	1321
Tarım ve Hayvancılık	969

Kaynak: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11sektorel-bazda-yil-icinde-gerceklestirilen-faali.pdf (1 Eylül 2021).

Yukarıdaki tabloda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2020 yılında yayınlanan yeni vakıfların sektörel bazda gerçekleştirdiği faaliyetler görülmektedir. Bu verilere göre eğitim sektöründe faaliyet gösteren vakıf sayısı 4589, mesleki eğitim alanında faaliyet gösteren vakıf sayısı 2063'tür. Verilerde *"Yeni vakıflar, vakıf senetlerinde belirtilen amaçları doğrultusunda birden çok alanda faaliyette bulunabilir."* ibaresi yer almaktadır.

Vakıflar; eğitimden sanata, spordan kültüre ve sosyal yardıma sosyal hayatın hemen her alanında faaliyet göstermektedirler. Eğitim, ülkelerin kalkınmışlık düzeyini gösteren en önemli sektörlerdendir. Tabloda görüldüğü üzere 4589 adet vakfın eğitim sektörünü çalışma alanı olarak tercih etmesi ve bu alanda çalışmalar yürütmesi, devletle yapılan işbirliğinde devletin bu alandaki sorumluluğunun bir bölümünün vakıflar tarafından yerine getirildiğini göstermektedir. Her ne kadar yeni vakıflar, sektörler içerisinde eğitim alanına en fazla yönelmiş ve bu alanda çalışmalar yürütmüş olsa dahi bu alandaki çalışmalar gelişmiş ülkelere nazaran yetersizdir.

Vakıflar eğitim konusunda devlet ile işbirliği yapmakta ve devletin yetişemediği durumlarda eğitim arzı ihtiyacına cevap verebilmek için şu hizmetleri yerine getirmektedir:

- ✓ Klasik temel eğitim hizmetleri; okul yaptırma, maddi açıdan imkânları yetersiz olan öğrencilere burs verme ya da bu öğrencileri karşılıksız okutma.
- ✓ Bilim, sanat, teknoloji gibi alanlarda üretilen projelere destek olma; öğrencilerin bilimsel araştırma ve incelemeler yapmasını teşvik edici

projeler geliştirme; seminer, panel, konferans, sempozyum gibi eğitici ve bilinçlendirici etkinlikler düzenleme.

Tablo 5: Türkiye'deki Eğitim Odaklı Vakıfların Tasnifi[160]

1) Şahıs Eğitim Vakıfları
2) Aile Eğitim Vakıfları
3) Şirket-Kuruluş Eğitim Vakıfları
4) Okul Geliştirme Vakıfları
5) Çocuk-Gençlik-Kadın Eğitimi Vakıfları
6) Eğitim-Araştırma Vakıfları
7) Bilim-Sanat-Kültür Eğitimi Vakıfları
8) Dinî Eğitim Vakıfları
9) Çevre ve Sağlık Eğitimi Vakıfları
10) Özel Eğitim Vakıfları
11) Mezun Vakıfları

Kaynak: Eraslan, 2015: 245.

Türkiye'de eğitimin kalitesini ortaya koyması açısından tesis ve müesseseye sahip olan vakıfların ele alınması gerekmektedir. Bu vakıfların eğitim alanında sahip olduğu gücü göstermesi açından Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2020'de yayınlanan son verileri incelemek faydalı olacaktır.

[160] Levent Eraslan, **Eğitimin Sivil Hali**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015, s.245. Aktaran: Sümeyra Arıcan, "Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgün Din Eğitimine Yaklaşımları", (**Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2019), s.78.

Tablo 6: Kâr Amacı Olmayan Tesis ve Müessese Sahibi Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı (2015-2020).

Tesis / Müessese	**Yıl / Vakıf Sayısı**					
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Yurt / Pansiyon	2215	2204	199	201	195	198
Kütüphane	1150	1146	1155	1147	1148	1154
Okuma Odası / Kitaplık	1150	1144	1157	1157	1154	1158
Eğitim / Kurs Tesisi	1128	1127	1126	1131	1131	1136
Dershane	226	223	227	224	229	229
Konferans Salonu	1138	1144	1144	1129	1132	1131
Anaokulu / İlköğretim Okulu / Lise	338	335	338	333	332	334
Üniversite / Fakülte / Yüksekokul	445	441	444	449	446	445
Toplam	8890	8864	8890	8871	8867	8885

Kaynak: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/10kar-amaci-olmayan-tesis-muessese-sahibi-vakiflar.pdf (1 Eylül 2021).

Tablodaki 2020 verileri incelendiğinde; yurt/pansiyon sahibi olan vakıf sayısı 198, kütüphane sahibi olan vakıf sayısı 154, okuma odası/kitaplık sahibi olan vakıf sayısı 158, eğitim/kurs tesisi sahibi olan vakıf sayısı 136, dershane sahibi olan vakıf sayısı 29, konferans salonu sahibi olan vakıf sayısı 131, anaokulu/ilköğretim okulu/lise sahibi olan vakıf sayısı 34 ve üniversite/fakülte/yüksekokul sahibi vakıf sayısının ise 45 olduğu görülmektir. 2021 yılında Türkiye'deki yeni vakıf sayısının 5479 olduğu göz önüne alındığında tablodaki veriler, 5479 vakfın içerisinde çok sınırlı bir kesimin eğitim alanına dair tesis ve müesseseye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler aynı zamanda devletin eğitim alanındaki yükünü hafifletmesi açısından Türkiye'deki vakıfların henüz yeterli seviyeye ulaşamadığının bir göstergesidir.

Yeni vakıfların faaliyet gösterdiği hizmet alanları, vakıfların sahip oldukları mevcut gücü ve etki alanlarını daha iyi şekilde anlayabilmek açısından önemlidir. Vakıflar Genel

Müdürlüğü (VGM) tarafından yayınlanan en son veriler olan 2020 verileri incelendiğinde ilçe düzeyinde hizmet alanına sahip vakıf sayısı 1411; il düzeyinde hizmet alanına sahip vakıf sayısı 1150, bölgesel düzeyde hizmet alanına sahip vakıf sayısı 142, ulusal düzeyde (ülke düzeyi/Türkiye çapında) hizmet alanına sahip vakıf sayısı 2256, uluslararası düzeyde hizmet alanına sahip vakıf sayısı ise 242 olduğu görülmektedir.

Bir devletin devletler arasındaki rekabette bir yer edinebilmesi ve daha sonra bu yeri muhafaza edebilmesi açısından eğitim önemli bir konudur. Güçlü bir demokrasi kültürüne ve sivil topluma sahip olmak isteyen tüm devletler eğitime önem vermektedir. Ancak Türkiye'deki yeni vakıflara ait son veriler incelendiğinde bu vakıfların büyük çoğunluğunun il/ilçe bazlı ve yerel faaliyetler içerisinde olduğu görülmektedir. Uluslararası düzeyde hizmet alanına sahip olan 242 vakıf küresel alandaki rekabette sayıca yetersiz kalmaktadır ve rekabette kendilerine bir yer edinebilmeleri için bu düzeydeki hizmet alanına sahip vakıfların arttırılması gerekmektedir.

2.3.3. Sendikalar ve Eğitim Hizmetleri

Sendikalar, üyelerinin hayat standartlarını yükseltmek amacıyla çalışma yapmakta ve faaliyetlerde bulunmaktadır[161]. Sendikaların başlıca görev ve işlevleri; baskı mekanizması oluşturma, devletin politikalarını eleştirme ve alternatif önerme, yürürlüğe giren yeni politikalar konusunda toplumu bilinçlendirme, mesleki gelişim sağlama ve mesleki gelişime katkıda bulunma, üyeleri arasında birliktelik ve dayanışmayı sağlama, üyelerinin hak ve menfaatleri koruma ve bunları geliştirme şeklinde sıralanabilir.

Türkiye'de işçi ve işverenlerin ortak talep ve çıkarlarını gerçekleştirmek için sendikalar ve sendika birlikleri kurulmasına izin veren kanun ilk olarak 1947 yılında çıkarılmıştır. 1947 yılında ilk Sendikalar Kanunu'nun çıkartılmasından sonra sendikalar kurulmaya ve faaliyet göstermeye başlamıştır. Türkiye'deki ilk sendikal birlik ve işçi konfederasyonu 1952 yılında kurulan Türk-İş'tir. İlk işçi konfederasyonu olan Türk-İş'in kuruluşundan 10 yıl sonra 1962 yılında kurulan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Türkiye'nin ilk işveren konfederasyonudur[162].

[161] Ersinadım, s.56.

[162] Ali Şahin, Adnan Söylemez, "Sendikalara Yönelik Politikaların Belirlenmesinde Sendikaların Rolü ve 6356 Sayılı Sendikalar Kanunu", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 30. Yıl Özel Sayısı*, 2017, C.17, ss.135-144, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/357078 (15 Ocak 2021), s.137.

Türk hukuk mevzuatında sendikalara ilişkin güncel düzenlemeler; 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda yer almaktadır. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu 18.10.2012 tarihinde kabul edilmiş ve 07.11.2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 2. maddesinde, sendikalar; *"İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır"*[163] şeklinde tanımlanmıştır.

6356 sayılı Sendikalar Kanunu ile birlikte 1982 Anayasası ve onun temel düzenlemeleri doğrultusunda çıkarılan 1983'te yürürlüğe giren "2821 Sayılı Sendikalar Kanunu" ile "2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu" hükümler tek bir kanun altında birleştirilmiştir. 1983'te yürürlüğe giren 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu; 6356 sayılı Sendikalar Kanunu'nun yayımlandığı 2012 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Başta Uluslararası Çalışma Örgütü olmak üzere uluslararası kuruluşlar tarafından yöneltilen eleştiriler ve toplu pazarlık süreçlerinde yaşanan tıkanıklıklar için yeni yasal düzenlemelere duyulan ihtiyaç, 6356 sayılı Sendikalar Kanunu'nun yürürlüğe girmesini sağlayan önemli unsurlar olmuştur[164].

Türkiye'deki işçi ve memur sendikaları konfederasyon adı verilen bir yapı altında birleşmektedir. Konfederasyon, 6356 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 2. maddesinin f bendinde "*değişik işkollarında en az beş sendikanın bir araya gelerek oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluş"* şeklinde tanımlanmıştır[165] . Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın internet sitesinde yayınlanmıştır. Buna göre sitedeki en son istatistikler olan 2021 Temmuz ayı verileri aşağıdaki tabloda detaylı şekilde yer almaktadır[166].

[163] 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 28640, 18 Ekim 2012, m.2. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf (15 Ocak 2021).

[164] Toker Dereli, "6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu: Genel Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2013, S.36, ss.41-64. https://www.calismatoplum.org/makale/6356-sayili-yeni-sendikalar-ve-toplu-is-sozlesmesi-kanunu-genel-bir-degerlendirme (15 Ocak 2021), s.42-43.

[165] 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 28460, 18 Ekim 2012, m.2. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf (15 Ocak 2021).

[166] T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları, 2 Temmuz 2021. https://www.csgb.gov.tr/media/81565/2021_uyesayilari.pdf (31 Ağustos 2021).

Tablo 7: Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları, Temmuz 2021.

Kamu Görevlileri Konfederasyonlarının Unvanı	**Toplam Üye Sayısı**
KESK (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu)	132.225
TÜRKİYE KAMU-SEN (Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu)	430.183
MEMUR-SEN (Memur Sendikaları Konfederasyonu)	1.004.152
BASK (Bağımsız Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu)	4399
BİRLEŞİK KAMU-İŞ (Birleşik Kamu İşgörenleri Sendikaları Konfederasyonu)	68.600
HAK-SEN (Kamu Çalışanları Hak Sendikaları Konfederasyonu)	3446
ÇALIŞAN-SEN (Çalışanlar Birliği Sendikalar Konfederasyonu)	5472
TÜM MEMUR-SEN (Tüm Memur Sendikaları Konfederasyonu)	7547
ANADOLU-SEN (Anadolu Eksen Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu)	772
ŞEHİT-GAZİ-SEN KONFEDERASYONU (Gazi, Gazi ve Şehit Yakınları ile Tüm Vatansever Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu)	2455
MİL-SEN KONFEDERASYONU (Manevi, İlkeli ve Liyakatli Sendikalar Konfederasyonu)	3013
YURT-SEN KONFEDERASYONU (Yurt-Sendikaları Konfederasyonu)	1901
BAĞIMSIZ (Bağımsız Sendikalar)	54.819
Toplam	**1.718.984**

Kaynak: https://www.csgb.gov.tr/media/81565/2021_uyesayilari.pdf (31 Ağustos 2021).

İşçi Sendikaları Konfederasyonları ve Üye Sayıları, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın internet sitesinde yayınlanmıştır. Buna göre sitedeki en son istatistikler olan 2021 Temmuz ayı verileri aşağıdaki tabloda detaylı şekilde yer almaktadır[167].

[167] T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İşçi Sendikaları Konfederasyonları ve Üye Sayıları, 30 Temmuz 2021. https://www.csgb.gov.tr/media/83673/2021_temmuz.pdf (31 Ağustos 2021).

Tablo 8: İşçi Sendikaları Konfederasyonları ve Üye Sayıları, Temmuz 2021.

İşçi Sendikaları Konfederasyonları	**Toplam Üye Sayıları**
TÜRK-İŞ (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	1.154.177
HAK-İŞ (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	730.516
DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	206.640
TÜM-İŞ (Tüm İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	998
ÜLKEM-İŞ (Ülkem İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	4398
ANADOLU-İŞ (Anadolu İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	910
YENİDEN MİSK	82
BAĞIMSIZ	25.424
Toplam	**2.123.685**

Kaynak: https://www.csgb.gov.tr/media/83673/2021_temmuz.pdf (31 Ağustos 2021).

Ülkemizdeki toplam sendikalı işçi sayısı 2.123.685'e ulaşmıştır. Sendikalı işçilerin toplam işçilere oranı 14,13'lük bir kısma tekabül etmektedir. Türk-İş 1 milyon 154.177 üye ile ülkemizdeki en fazla üye sayısına sahip olan konfederasyon statüsündedir. Tüm iş kolları arasında en fazla üyeye sahip olan sendika ise 238.860 üye sayısı ile Genel İşler işkolunda yer alan Hizmet-İş Sendikası'dır.

Türkiye'deki kamu sendikaları hizmet kollarına göre 11 iş kolunda örgütlenebilmektedir. Bu hizmet kolları şu şekildedir[168];

- ✓ Büro, Bankacılık ve Sigortacılık Hizmetleri
- ✓ Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri
- ✓ Sağlık ve Sosyal Hizmetler
- ✓ Yerel Yönetim Hizmetleri
- ✓ Basın, Yayın ve İletişim Hizmetleri
- ✓ Kültür ve Sanat Hizmetleri
- ✓ Bayındırlık, İnşaat ve Köy Hizmetleri
- ✓ Ulaştırma Hizmetleri
- ✓ Tarım ve Ormancılık Hizmetleri
- ✓ Enerji, Sanayi ve Madencilik Hizmetleri
- ✓ Diyanet ve Vakıf Hizmetleri

Eğitim sendikaları; hukuki mevzuatlar çerçevesinde eğitim alanında çalışma ve faaliyetler yürütmek amacıyla, çalışan iş görenler tarafından gönüllü şekilde bir araya gelerek

[168] T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları, 2 Temmuz 2021. https://www.csgb.gov.tr/media/81565/2021_uyesayilari.pdf (31 Ağustos 2021).

oluşturulan STK'lardır. Eğitim sendikaları da diğer sendika türlerinde olduğu gibi; üyelerinden gelen ortak talepleri devlete ileterek, üyelerinin sendikal hak ve çıkarlarını koruyup bunları geliştirmek ve genişletmek için çalışmaktadır[169]. Bunlar dışında; eğitim personelinin bordro ve özlük konusundaki hakları konusunda araştırmalar yapar, eğitim alanda sempozyum, panel ve kongreler düzenler ve eğitim konusunda bunlara benzer daha birçok görevi yerine getirmektedir.

Tablo 9: Türkiye'deki Eğitim Odaklı Sendikaların Tasnifi[170]

1)	Eğitim ve Öğretim İş Kolu Sendikaları
2)	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikaları
3)	Öğrenci Sendikaları

Kaynak: Eraslan, 2015: 245.

Türkiye'deki eğitim sendikaları kamu sendikacılığı yapmaktadır ve bu sendikalar; eğitim, öğretim ve bilim hizmet iş kolunda örgütlenmektedir[171]. Eğitim, öğretim ve bilim hizmet iş koluna ait bilgiler T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın internet sitesinde sunulmaktadır. Temmuz 2021'de Resmi Gazete'de yayınlanan verilere göre eğitim, öğretim ve bilim hizmet iş kolunda faaliyet gösteren 46 sendika bulunmaktadır ve 1.224.644 kamu görevlisi bu sendikalara üyedir. Bu sendikalardan 13 tanesi çeşitli konfederasyonlara bağlıyken, 33 tanesi ise bağımsız şekilde örgütlenmektedir. Türkiye'de toplam üye sayısı en fazla olan eğitim sendikası Eğitimciler Birliği Sendikası'dır (Eğitim-Bir-Sen). Eğitim-Bir-Sen, Memur-Sen'e bağlıdır ve 427.386 üyesi bulunmaktadır. Bu sendikanın üye sayısı eğitim, öğretim ve bilim hizmet iş kolundaki sendikaların toplam üyelerin %34.899'una tekabül etmektedir[172].

2.3.4. Mezun Dernekleri ve Eğitim Hizmetleri

[169] Şakir Berber, Kadir Sain, "Sivil Toplum Ve Türkiye'de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları: Dernekler, Vakıflar Ve Sendikalar", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2019, C.5, S.16, ss.454-469, http://journalofsocial.com/Makaleler/1635101797_12.%20ID134_5-16.%20Berber&Sain_454-469.pdf (15 Ocak 2021), s.464.

[170] Levent Eraslan, **Eğitimin Sivil Hali**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015, s.245. Aktaran: Sümeyra Arıcan, s.78.

[171] Levent Eraslan, "Türkiye'de Eğitim Sendikacılığının Tarihsel Perspektifi ve Günümüz Eğitim Sendikacılığının Değerlendirilmesi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, S.28, http://www.sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/260/263 (15 Ocak 2021), s.46.

[172] T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları, 2 Temmuz 2021. https://www.csgb.gov.tr/media/81565/2021_uyesayilari.pdf (31 Ağustos 2021).

Bu tezin araştırma konusunu oluşturan mezun dernekleri, eğitim derneklerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Mezunlar, bir eğitim kurumu için kurumun değerlerini devam ettirebilecek ve imajını koruyup yükseltebilecek yegâne unsuru oluşturmaktadır. Mezunlar, mezun dernekleri için yalnızca finansal bir kaynak olmaktan ibaret değildir, mezunların dernekteki gönüllü katılımları ve derneğin gelişimi konusunda verdikleri yenilikçi fikirler ile mezun dernekleri açısından vazgeçilmez bir kaynak niteliği taşımaktadır. Mezunların eğitim kurumları için kullandıkları ibareler, kurumu yeni tercih edecek öğrenciler için kuruma duyulan güven ve prestiji etkileyen önemli bir göstergedir[173].

Mezun dernekleri; eğitim kurumları ve bu kurumlarla bir bağ kurmuş olan bireyler arasında ilişki kurmak ve bu ilişkiyi geliştirerek devam ettirmek amacıyla oluşturulmuş sivil toplum kuruluşlarıdır. Mezun dernekleri; eğitim kurumları ve bu kurumlarla ilişki içerisinde olan kişiler arasında devamlı bir iletişimin sağlanması açısından kilit bir rol üstlenmektedir[174]. Mezun dernekleri yalnızca Türkiye'ye özgü ulusal bir sivil toplum kuruluşu türü değildir, küresel çapta hemen her ülkede bulunmakta olan bir dernek türüdür.

İlk mezun dernekleri ilgili kurumun mezunları tarafından oluşturulan ve genellikle edebiyat ve sosyal kulüpler olarak işlev gören sivil oluşumlardır[175]. Kurulan ilk mezun dernekleri; yılda bir kez düzenlenen geleneksel toplantıları düzenlemek, mezuniyet törenlerinin organizasyonu ve planlanması, maddi imkânları yetersiz öğrencilere burs verilmesi için fon, kaynak ya da bağışçı bulunması gibi faaliyetler yürütmüştür. Zaman içerisinde mezun derneklerinde ve bu derneklerin gönüllü sayılarında artış görülmesiyle birlikte faaliyet ve etki alanları da genişlemiştir[176].

Mezun dernekleri günümüzde; yeni mezun öğrencilere iş bulma süreçlerinde gönüllü şekilde destek olmak, ilgili kurumda öğrenim gören öğrenciler için staj ve kariyer fırsatlarının takip edilerek, bunları öğrencilere duyurmak, mezun öğrencilere yönelik faaliyetler düzenlemek,

[173] Jung-Min Shim, "Relationship of Selected Alumnae Characteristics to Alumnae Financial Support At A Women's College", (**Unpublished Doctoral Dissertation**, University of Florida, 2001), https://ufdcimages.uflib.ufl.edu/AA/00/03/30/44/00001/relationshipofse00shim.pdf (13 Ocak 2021), s.2.

[174] Charles H. Webb, **Handbook for Alumni Administration**, New York: Macmillian Publishing Company, 1989, s.1-2. Aktaran: Antony McAdoo, "Factors Affecting the Institutional Perception of Alumni of the University of Arkansas", (**Doctor of Education in Higher Education (EdD) Thesis**, University of Arkansas, 2010). https://core.ac.uk/download/pdf/215462503.pdf (13 Ocak 2021), s.2.

[175] Sibel Kırıkçı, "Üniversite Yöneticilerinin ve Öğretim Elemanlarının Mezunlarına Yaklaşımlarının İncelenmesi", (**Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, 2009), s.64.

[176] J.C. Baker, "Impact Of The Student Experience On Alumni Involvement", (**Unpublished Dissertation**, The University of Central Florida, 2004), s.55-56. Aktaran: Kırıkçı, s.64.

maddi açıdan yetersiz öğrencileri tespit ederek bu öğrencilere fon, burs, maddi bağış desteği sağlamak gibi daha birçok faaliyet alanında hizmet sunmaktadır. Bunun dışında gönüllülerinden gelen talep ve gönüllülerin çıkarları doğrultusunda eğitim alanında baskı gücü olma işlevini kullanıp kamuoyu oluşturarak iktidarı etkileme ve bu yönde karar aldırmaya çalışmaktadır[177]. Düzenlenen faaliyetlere aktif mezun katılımının sağlanması, mezunların mezun dernekleri ile olan iletişiminin devamı açısından önem arz etmektedir[178].

"*Mezun dernekleri, öğrenci ve mezunların iş imkânlarından haberdar edilmesi, öğrenci ve mezunlar için kişisel iş olanaklarının yaratılması, tüm öğrenci ve mezunlara dair bilgilerin yer aldığı veri tabanlarının oluşturulması gibi birçok hizmet sunmaktadır. Bu dernekler, öğrencilerin eğitim alanı ile profesyonel iş hayatı arasında bir köprü olma işlevini üstlenmektedir*"[179].

Mezun derneklerinin eğitime sağladığı birçok katkı vardır. Bu katkılar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Mezun dernekleri, mezunlarının sürekli iletişim halinde kalmasını sağlayarak üyeler arasında bir aidiyet duygusu oluşturur. Bu aidiyet duygusu beraberinde iletişim ve dayanışmanın temelini atar. Üyelerin kendi aralarında başlayan iletişim ve dayanışma zaman içerisinde toplumu da etkilemeye başlar ve toplumda bir dayanışma kültürünün oluşmasının zeminini oluşturur[180].
- Başta hizmet verdiği ilgili eğitim kurumunun, ardından tüm ülkedeki eğitim kurumlarının dünya standartlarında eğitim sunabilmesi ve eğitim kalitesini yükseltmesi için yenilikçi fikirler geliştirir ve projeler üretir[181].
- Eğitim alanında uygulanacak olan plan, proje, müfredat ve stratejiler hakkında çalışmalar yapar. Bunun dışında eğitim alanında yarışma ve kampanyalar

[177] ST. Mary's College of Maryland, **Alumni Chapter Handbook**, 2011, https://www.smcm.edu/alumni/wp-content/uploads/sites/55/2014/09/chapter-handbook.pdf (13 Ocak 2021), s.3.

[178] Alfred Arceo, "The Role Of Student And Alumni Associations In The Democratization Process In Spain". *Higher Education in Europe,* 2003, S.28, C. 4, ss.523–528, https://sci-hub.do/10.1080/0379772032000170507 (14 Ocak 2021), s.525-526.

[179] Arceo, s.523.

[180] ODTÜ Mezunlar Derneği (ODTÜMD), Konsey Hakkında, https://www.odtumd.org.tr/konsey-hakkinda (18 Ocak 2021).

[181] Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği (BÜMED), Tüzük, https://www.bumed.org.tr/pdf/tuzuk.pdf (17 Ocak 2021).

düzenleyip projeler üreterek gençleri eğitime yönelmeye teşvik eder. Eğitim alanında projeler üretip çalışmalar yaparak ülkedeki eğitim hizmetinin daha ileri bir seviyeye taşınması için gayret gösterir, STK'lar ve devlet arasındaki işbirliğini güçlendirir[182]. Hizmet verdiği eğitim kurumundan mezun olan bireylerden gelen geri bildirimler doğrultusunda eğitim programlarının ve müfredatının değiştirilmesi ve geliştirilmesi için raporlar hazırlar ve çalışmalar yürütür[183]. Mezunlarının sürekli iletişim halinde kalmasını ve düzenlediği seminer, sempozyum, panel gibi bilinçlendirici etkinliklere katılımını sağlayarak gelişimlerine katkı sağlar. Eğitim alanında kitap, dergi, bilimsel yayın vb. gibi toplumu bilgilendirici yayınlar hazırlar ve bunlarla başta kendi mezunları olmak üzere toplumun eğitim konusunda bilinçlenmesini sağlar[184].

- Düzenledikleri birçok faaliyetle Avrupa Birliği'nin eğitim politikası olan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sıklıkla önemine vurgu yapılan yaşam boyu öğrenme ilkesinin toplumdaki uygulanmasını ve topluma yayılmasını kolaylaştırır[185].
- Mezun dernekleri, maddi olanakları yetersiz öğrencilerin tespit ederek bu öğrencilere maddi bağış desteğinde bulunma ya da burs imkânları yaratma yoluyla öğrencinin eğitim hayatına devam etmesini sağlar. Bu olanakları öğrencilere sağlayarak, halkçılık ilkesinin bir gereği olarak devletin topluma sunmaya çalıştığı eğitimde fırsat eşitliği ilkesini gerçekleştirmesine destek olur. Bu dernekler; gönüllülerden toplanan bağışlar yoluyla eğitim alanında, okul ve yurt binalarının yeterli olmadığı durumlarda bu yapıları inşa etmek, kültür merkezi ve kütüphanelerin açılmasına katkı sağlamak vb. gibi hizmetler sağlar.
- Bu dernekler, hizmet verdiği eğitim kurumunda öğrenim gören öğrencilere staj fırsatı, yeni mezun olmuş öğrencilerin ise daha kolay bir şekilde istihdam edilebilmesi için onlara mentorluk yapar ve iş imkânları yaratır. Yeni mezun

[182] Yıldız Teknik Üniversitesi Mezunlar Derneği (YTÜMED), Tüzük, https://www.ytumed.org.tr/tuzuk.html (18 Ocak 2021).

[183] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (18 Ocak 2021).

[184] İTÜ Mezunları Derneği (İTÜMD), Tüzük, http://www.itumd.org.tr/i/uploads/Temmuz2013%20TUZUGU.pdf (18 Ocak 2021).

[185] Anadolu Üniversitesi Mezunlar Birliği, Amaç, https://mezun.anadolu.edu.tr/#/icerik/amac (18 Ocak 2021).

öğrencileri bekleyen işsizlik sorununun önüne geçip, bu bireylere istihdam olanakları yaratarak ülkedeki işsizlik oranının yükselmesini önler. Vasıflı iş gücünün erkenden sektöre dâhil edilmesini sağlar, devletin bu alanda oluşan istihdam ihtiyacına yanıt vermeye çalışır[186].

Türkiye'de mezun derneklerinin mezunlar konusunda bilinçlenmesi, bu dernekler ve mezunlar arasında etkili ve devamlı olarak sürdürülebilecek bir iletişim sürecinin başlangıcı olacaktır. Bu konuda mezun derneklerinin üzerine düşen mezunlardan yalnızca maddi destek olarak yararlanmak değildir, mezunların yenilikçi fikir ve görüşlerine diğer alanlarda da başvurarak onlara değer verildiği gösterilmelidir. Mezun dernekleri; mezunların mezun olduğu eğitim kurumları ile olan bağını çözümlemeli ve bu ilişkiyi anlamalıdır, bu çözümlemenin yapılması mezun derneğinin gelecek vizyonunun belirlemesinde faydalı olacaktır.

Türk Eğitim Derneği (Bünyesinde 16 mezun derneği barındırması dolayısıyla mezun dernekleri arasında kabul edilebilir.), Boğaziçi Üniversitesi Mezunları Derneği, ODTÜ Mezunları Derneği, Türkiye Mezunları Derneği (22 ülkede faaliyet gösteren küresel çaplı bir mezun derneğidir.), TUMED Uluslararası Mezunlar Derneği, Kabataş Erkek Liseliler Derneği, Galatasaray Lisesi Mezunları Derneği ve ÖNDER İmam Hatipliler Derneği; Türkiye'de mezun derneği olarak faaliyet gösteren ve eğitime katkı sağlayan dernekler olarak ön plana çıkmaktadır.

2.4. Kamu Politikalarının Oluşturulması Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Eğitim Politikaları

2.4.1. Politika Kavramı ve Politika-Eğitim İlişkisi

Politika kelimesi; etimolojik açıdan Antik Yunan'da şehir anlamına gelen polis sözcüğünden türemiştir ve "*şehir yaşamı, vatandaşların toplandığı şehir*" anlamını taşımaktadır[187]. Buradan hareketle kelime kökeni olarak politika*, "şehir devleti ile ilgili işler*"

[186] Hacettepe Üniversitesi Mezunlar Derneği (HUMED), Tüzük, https://www.humed.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/HUMED-Tuzuk-_-20180613-onayl%C4%B1.pdf (18 Ocak 2021).

[187] Seçkin Aköz, "Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaların Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018, C.3, S.5, ss.160-180, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/599816 (15 Ocak 2021), s.163.

olarak tanımlanabilir[188]. Aristoteles'in ünlü yapıtı "Politika" ile bu kavram ilk kez sistematik bir biçimde incelenmiştir[189]. Çağdaş politika kuramları ise Machiavelli tarafından 1513'te kaleme alınan Hükümdar (II Principe) adlı eser ile başlamaktadır[190]. Antik Yunan'dan günümüze gelinceye dek politika kavramı birçok farklı düşünür tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan siyaset bilimi literatüründe en çok atıf yapılan politika tanımı; Harold Laswell'e aittir. Lasswell, politikayı; "*kimin neyi, ne zaman ve nasıl yapacağının belirlenmesi"*[191] şeklinde tanımlamaktadır.

Politika kavramı içinde ekonomiden sağlığa, eğitimden güvenliğe varıncaya dek birçok alan barındırmaktadır. Hükümetler, ulusal çıkarları dikkate alarak, eğitim, sağlık, konut ve sosyal güvenlikten adalet, savunma, dış ilişkiler, dış ticaret ve vergi politikalarına kadar birçok farklı alanda belirli tercihlerde bulunmaktadır[192]. Bu alanlar içinde eğitim; özel bir yer teşkil etmektedir. Bunun nedeni; eğitimin, toplumda kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmak ve toplumsal miras ve değerlere sahip bireyler yetiştirmek gibi önemli bir misyona sahip olmasıdır. Bundan dolayı politika ve eğitim arasında doğrudan ve kapsamlı bir ilişki vardır[193]. Eğitim, her toplumun ihtiyaç ve koşullarına göre düzenlenir ve bireyin topluma adaptasyonunu sağlama amacı taşımaktadır. Devlet yönetimini üstlenen kurumlar, toplumdaki bireylerin kendi politik ideolojilerini benimseyerek mevcut düzenin devamını sağlayan, koruyan ve milli bütünleşmeye katkıda bulunan vatandaşlar biçiminde yetişmelerini ister. Hükümetler, bunu gerçekleştirebilmek için eğitim kurumlarından yararlanır[194]. Devlet, eğitim konusunda ideolojiyi *"toplumsal kültürün, simgelerin, kavramların, dilin ve günlük hayatın içerisine kurucu,*

[188] Mümtaz'er Türköne, "Siyaset Nedir", Mümtaz'er Türköne (Ed.), **Siyaset** içinde (1-34), İstanbul: Opus Yayınevi, 11. Baskı, 2010, s.27.

[189] Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, 8. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2008. https://www.academia.edu/31531442/Nur_Vergin_Siyasetin_Sosyolojisi (14 Ocak 2021), s.29.

[190] Vergin, s.102-103.

[191] Harold Lasswell, **Politics; Who Gets What, When, How**, New York: McGraw-Hill, 1936. Aktaran: Kahraman, s.23.

[192] Yıldız, Sobacı, s.17-19.

[193] Vehbi Çelik, Etem Yeşilyurt, "Kalkınmada Eğitimin Rolü: Sayısal Veriler Işığında Kop Bölgesi Eğitim Göstergeleri", 2013. https://silo.tips/downloadFile/kalkinmada-etmn-rol-sayisal-verler-iiinda-kop-blges-etm-gstergeler (15 Ocak 2021), s.2-3.

[194]Ankara Üniversitesi, Eğitimin Politik Temelleri. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/55402/mod_resource/content/1/ADM%20EBG%2010_Scrd.pdf (16 Ocak 2021).

koruyucu ve toplumu düzenleyici bir araç" olarak yerleştirmektedir[195]. Bu noktada devletin toplumuna yararlı, kendine yeterli ve topluma adaptasyonunu sağlamış olarak yetiştireceği insan, devlet politikasının oluşturacağı eğitimin ürünü olacaktır[196].

Ülkelerin yönetim biçimleriyle eğitim sisteminin nasıl şekillenmesi gerektiği 3 kategoride ele alınabilir[197]:

1) Bireysel yönetim: Monarşinin egemen olduğu bir siyasal sistemde otorite merkezli bir eğitim sistemi mevcuttur. Bu sistemde tek kişinin yönetiminde din, meslek ya da sanat eğitimi biçiminde gerçekleşir; bilgi, beceri ve değerlerin aktarılmasında eğitim değil, geleneksel yöntemler kullanılır.
2) Grup yönetimi: Oligarşinin egemen olduğu bir siyasi sistemde seçkin grubun değerleri ve ekonomik çıkarlarını koruyacak biçimde gerçekleşen bir eğitim sistemi mevcuttur ve bu sistem, soylu ve zengin bir grubun tekeli altındadır.
3) Çoğunluğun yönetimi: Halkın egemenliği ve siyasal gücün yönetilenlerin rızasına dayalı olduğu bir eğitim sistemi mevcuttur. Bu sistemde toplumdaki tüm değerler bir zenginlik olarak görülmekte ve korunmaktadır. Devletin başarısı için toplumun eğitilmesi önemli görülmektedir ve eğitim üzerindeki siyasal baskı ve denetim asgari düzeydedir.

Eğitim, politikanın etkisinden bağımsız düşünülemez. Eğitim ve politika ilişkinin geçmişi Aristoteles'e kadar dayanmaktadır. Politika geçmişten günümüze her zaman eğitim üzerinde etkilidir ve politik ideoloji eğitimde amaç ve araç olarak yer almaktadır[198]. Ülkelerin politikalarına yön verecek ve ülke yönetiminde görev alacak olan her yönetici öncelikle ülkenin eğitim sistemi içerisinde eğitim alır ve kendisini yetiştirir. Dünyadaki tüm toplumlarda iktidarda bulunan yöneticiler, eğitimi topluma ideolojilerini benimsetecekleri bir araç olarak kullanarak mevcut politik sistemi destekleyen birey sayısını arttırmaya çalışır. Eğitimin politik işlevi; mevcut politik sistemi destekleyen bireyler kazanarak sistemin sürdürülmesini sağlamaktır ve

[195] Halis Çetin, "Devlet, İdeoloji ve Eğitim", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, C.25, S.2, ss.201-211. https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php (16 Ocak 2021), s.201.

[196] Hüseyin Korkut, "Eğitim ve Devlet Politikası", 1984, http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/download/5363/1527 (16 Ocak 2021), s.26-27.

[197] Mahmut Tezcan, "Eğitimin Siyasal Temelleri", Veysel Sönmez (Ed.), **Eğitim Bilimine Giriş** içinde (ss. 333-348), Ankara: Anı Yayıncılık, 2006. Aktaran: Hilal Kahraman, s.16-17.

[198] S. L. Ivashevskii, "Education and Ideology", *Russian Education and Society*, 2011, C.53, S.6, ss. 42–48, https://sci-hub.se/10.2753/RES1060-9393530603 (16 Ocak 2021), s.43-44.

bu işlev *"iyi vatandaş yetiştirmek*" ve bu vatandaşlar üzerinden mevcut iktidarın alacağı karar, uygulayacağı yasa ve eylemleri etkileme amacı taşımaktadır[199].

Eğitim, politik değerlerin nesiller boyu aktarılmasını sağlar. Okullar ise toplumdaki egemen sosyal ve politik değerlerin yeniden şekillendirilmesi ve bunların aktarılmasında önemli bir rol üstlenir[200]. Eğitimin bir politika konusu haline gelmesi ve devletlerin milli eğitim politikaları oluşturarak bunları uygulamaya başlaması, ulus devletlerin doğuşu ile birlikte olmuştur.

Eğitim politikası; eğitimin temel amaçlarının belirlenmesi, eğitim etkinliklerinin denetimi, eğitim kurumlarına ait alt yapı yatırımları, eğitimde özelleşme, eğitim programları, müfredat kapsamında okutulacak dersler, öğretim yöntemleri ve bu yöntemler kapsamında öğrencilere kazandırılacak olan temel değerler, mezuniyet için yerine getirilmesi gerekenler gibi eğitimle ilgili olarak belirlenen ilke, yasa ve kuralların tamamını kapsamaktadır[201]. Eğitim politikaları, eğitimle ilgili olarak belirlenen tüm ilke, yasa ve kurallara ulaşmak için oluşturulmaktadır. Eğitim politikasının özellikleri; açıklık, anlaşılırlık, bütünlük, süreklilik, bilimsellik, dinamiklik ve ilgililerin katılımıyla belirlenmesi şeklindedir[202].

Eğitim politikaları, devletin eğitime yüklediği belirli bir misyon temelinde, önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak amacıyla oluşturulmaktadır. Eğitim politikalarının çözümlenmesi ve politika araçlarının değerlendirilmesi; eğitim örgütlerinin hangi amaçlara yönelik işletildiğini ve bu amaçları ne ölçüde gerçekleştirebildiklerini belirleyebilmek için önem taşımaktadır[203].

Eğitim politikaları kapsamında alınan kararların bireysel ve toplumsal yönü olmasının dışında, değişikliklerin etkisini göstermesi için uzun bir zamana ihtiyaç olduğu ve bu politikaların tüm ülkenin geleceğini ilgilendiren kararlar olduğu unutulmamalıdır. Bundan

[199] Aysun Erginer, "Eğitimin Politik Temelleri", Mehmet Durdu Karslı (Ed.), **Eğitim Bilimine Giriş** içinde (77–100). Ankara: Pegem Akademi, 2012. Aktaran: Kahraman, s.25.

[200] Clive Harber, "International Contexts for Political Education", *Educational Review*, 1991, C.43, S.3, ss.245-255, https://sci-hub.ren/10.1080/0013191910430301 (16 Ocak 2021), s.246-247.

[201] Kahraman, s.28.

[202] Mahmut Âdem, "Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1997, C.52, S.1, ss.51-65, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36336 (16 Ocak 2021), s.52.

[203] Güven Özdem, "Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Eğitim Politikalarının İlköğretim Okullarında Yarattığı Dönüşümün Değerlendirilmesi (Ankara İli Örneği)". (**Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi EBE, 2007), s.1.

dolayı eğitim politikaları belirlenirken dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır[204]. Bunlar;

1) Eğitim politikalarının ulusal nitelikli olması, yenilikçi eğilimler düşünülerek hazırlanması gerekmektedir[205].
2) Eğitim politikaları belirlenirken ülkenin ekonomik ihtiyaçları ve sosyo-kültürel yapısı göz önüne alınarak uzun yıllar devam edebilecek sistemler üzerinde çalışılmalıdır. Değişen ya da değişmesi planlanan sistemler öncelikle pilot uygulamalara tabi tutulmalı ve test edilmelidir[206].
3) Eğitim politikaları belirlenirken süreçte sivil toplum kuruluşlarının, uzmanların, kamuoyunun görüşlerine başvurulmalı, kararlar uzlaşma içerisinde alınmalıdır[207].
4) Eğitim politikaları kapsamında belirlenen ders müfredatlarının içerikleri siyasal politikaya alet edilmemeli, ders müfredatları bilimsel ve güncel olarak düzenlenmelidir. Eğitim politikaları üzerinden gündelik siyaset yapılmamalı, eğitim politikalarının gelecekle ilgili olduğu unutulmamalıdır[208].
5) Eğitim politikaları; bir tabaka ya da zümrenin taleplerine veya bir dünya görüşüne göre oluşturulmamalıdır. Eğitimin; toplumu değiştirebilme özelliğinden hareket edilerek toplumsal sorunların farkında olan ve çözümde aktif yer alabilen yapıya kavuşturulmalıdır[209].
6) Eğitim politikalarının ciddi ve pahalı yatırımlar gerektirdiği unutulmamalıdır. Bundan dolayı geçmiş iyi analiz edilmeli ve ders çıkarılmalı, bugünün sorunlarının tespit edilmeli ve gelecekte yaratacağı etkilerin öngörülmelidir.

---

[204] Mehmet Yapıcı, "Eğitim Politikaları ve Etkileri", *Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 2006, C.6, S.2. Aktaran: Hilal Kahraman, Emin Karip, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarına Etkileri", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2019, C.20, S.3, ss.709-722, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/922286 (17 Ocak 2021), s.713.

[205] Orhan Yıldız, Tuğçe Yıldız, "Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikaları", *Journal of Research In Education and Society*, 2016, C.3, S.1, ss.24-41, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/259363 (17 Ocak 2021), s.26.

[206] Yıldız ve Yıldız, s.39.

[207] Yapıcı. Aktaran: Hilal Kahraman, Türkiye'de STK'ların Eğitim Politikalarına Etkileri, s.30

[208] Yıldız ve Yıldız, s.39.

[209] Yıldız ve Yıldız, s.39.

2.4.2. Kamu Politikası Kavramı ve Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Kamu politikası kavramının ortak kabul görmüş bir tanımı yoktur, literatürde bu kavram için birçok farklı tanıma rastlamak mümkündür. Ancak kapsamlı bir tanım olması açısından, Birkland tarafından yapılan kamu politikası tanımı daha sık tercih edilmektedir. Birkland tarafından kamu politikası; *"toplumda yaşanan bir problem karşısında oluşturulan politikalar, kamu adına gerçekleştirilmiş olan politikalar, bir amaca veya istenen sonuca ulaşmak üzere gerçekleştirilen politikalar, nihai noktada hükümet tarafından yapılan politikalar, kamu ve özel aktörler tarafından yorumlanan ve uygulanan politikalar"*[210] şeklinde birçok farklı unsuru barındıracak şekilde tanımlanmaktadır. Birkland dışında Thomas Dye tarafından yapılan kamu politikası tanımı da, Türkçe yazında en çok başvurulan ve atıf yapılan tanımlar arasındadır. Dye tarafından kamu politikası *"hükümetlerin yapmayı ya da yapmamayı tercih ettikleri her şeydir"*[211] şeklinde tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra, Wayne Lavender kamu politikasını *"toplulukları etkileyen kararların hazırlanması ve uygulanması";* [212] Argun Akdoğan ise *"devletin otoritesi dâhilinde ve yasalar çerçevesinde kamu kurumları aracılığıyla yapmış olduğu eylemler bütünü"*[213] şeklinde tanımlamıştır.

Kamu politikaları, toplumsal gereksinimlerin farklı politika alanları ile ilişkili olması nedeniyle çeşitlilik gösterebilmektedir. Kamu politikası aktörleri de ülkelere ve ülkelerin

---

[210] Thomas Birkland, **An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making**, Third Edition, Routledge, 2015. Aktaran: Yakup Bulut, Soner Akın ve Ömer Fuad Kahraman, "Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi", *Strategic Public Management Journal*, C.3, S.6, ss.23-38, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394476 (15 Ocak 2021), s.25.

[211] Thomas R. Dye, **Understanding Public Policy**, Pearson Education, Inc., 15. Edition, 2017, s.1. Aktaran: Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman, "Kamu Politikası Disiplini ve Türkiye'de Gelişim Süreci", Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman (Ed.), **Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları** içinde (1-13), Ankara: Gazi Kitabevi, 2018, https://www.researchgate.net/profile/Cenay-Babaoglu/publication/344397315_Kamu_Politikasi_Analizi_Disiplini_ve_Turkiye%27de_Gelisim_Sureci/links/5f70787f458515b7cf51002e/Kamu-Politikasi-Analizi-Disiplini-ve-Tuerkiyede-Gelisim-Suereci.pdf (21 Aralık 2021), s.2

[212] Wayne Lavender, "Worldview and Public Policy: From American Exceptionalism to American Empire", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**). Fairfax, VA: George Mason University, 2009. Aktaran: Mete Yıldız, Kamu Politikası Nedir, Türkiye Bilimler Akademisi Kamu Potikası Ders 1, https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/3875/mod_resource/content/1/ENSON%20KP%20DERSI1%20KP%20NEDIR.pdf (21 Kasım 2021), s.2

[213] Argun Akdoğan, "Türkiye'deki Kamu Politikası Disiplininin Tarihsel İzleri", Filiz Kartal (Ed.), **Türkiye'deki Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları** içinde (76-98), Ankara: Todaie Yayınları, 2011, s.77. Aktaran: Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman, "Kamu Politikası Disiplini ve Türkiye'de Gelişim Süreci", Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman (Ed.), **Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları** içinde (1-13), Ankara: Gazi Kitabevi, 2018, https://www.researchgate.net/profile/Cenay-Babaoglu/publication/344397315_Kamu_Politikasi_Analizi_Disiplini_ve_Turkiye%27de_Gelisim_Sureci/links/5f70787f458515b7cf51002e/Kamu-Politikasi-Analizi-Disiplini-ve-Tuerkiyede-Gelisim-Suereci.pdf (21 Aralık 2021), s.2

yönetim biçimlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Türkiye'de kamu politikasının oluşum sürecinde yer alan aktörler şunlardır: Devlet (yasama, yürütme, yargı organları), kamu kurum ve kuruluşları, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası ve ulusüstü kuruluşlar, vatandaşlar, medya ve çeşitli çıkar grupları[214].

Günümüzde kamu politikalarının yalnızca devlet tarafından oluşturulması mümkün görünmemektedir. Son yirmi yıldan bu yana katılımcı yönetim yaklaşımının gelişmesi ve bu yaklaşımın teknolojinin ve küreselleşmenin etkisiyle uluslararası alanda hızla yayılmasının sonucu, kamu politikalarında çok aktörlülüğe geçiş hareketlerinin, sivil toplum kuruluşlarının etkinliği ve öneminin giderek arttığı gözlemlenmektedir.[215].

Sivil toplumun kamu politikalarına yönelik etkisini arttıran üç temel unsur mevcuttur. Bunlar; teknolojinin gelişmesi, küreselleşme ve yönetişim kavramının kamu politikalarında kullanılır hale gelmesi şeklinde sıralanabilmektedir. Küreselleşme; sivil toplum lehindeki gelişmelerin dünya çapında hızlı ve kolay bir şekilde yayılımını sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler; küreselleşme lehinde bir araç rolü oynamakta, yönetişim için gerekli yolları mümkün kılmakta ve bilgi akışını hızlandırmaktadır. Küreselleşme, teknolojik dönüşüm ve gelişmeler; yönetişimin uygulanması için gerekli koşulları hazırlamaktadır. 1990'lardan günümüze kadar yaşanan neo-liberal politikalar, teknolojik dönüşüm ve küreselleşme yönetişimi tetiklemektedir. Yönetişim ise devletler ve uluslararası örgütler dışında sivil toplum kuruluşlarının da bir aktör olarak güçlenmesini sağlamaktadır[216].

2.4.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Eğitim Politikaları

Eğitim konusu toplumdaki insanların gündemine farklı bağlamlarda girmektedir. Ailelerin gündemine eğitim konusu çocuklarının eğitimi dolayısıyla gelmektedir. Eğitim alanında gerçekleştirilecek reform uzun bir süreci kapsamaktadır. Bundan dolayı aileler eğitim alanında reform talebinde bulunmak yerine kendi mali olanakları çerçevesinde karşılaştıkları

[214] Mete Yıldız, Mehmet Zahid Sobacı, "Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi", Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı (Ed.), **Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama** içinde (16-42). Ankara: Adres Yayınları, 2013, s.19.

[215] Cenay Babaoğlu, "Kamu Politikaları Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı (Ed.), **Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama** içinde (174-196). Ankara: Adres Yayınları, 2013, s.174-175.

[216] Thorsten Benner, Wolfgang Reinicke ve Jan Martin Witte, "Global Public Policy Networks: Lessons Learned and Challenges Ahead", *The Brookings Review*, 2003, C.21, S.2, ss.18-21, https://sci-hub.se/10.2307/20081098 (16 Ocak 2021), s.18.

soruna bir çözüm bulmaya çalışmaktadır. Türkiye'de eğitim alanında çağdaş ve demokratik bir eğitim sisteminin oturtulması için yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı'nın çalışmaları ile yetinmek yetersiz kalacaktır. Bundan dolayı toplumdaki eğitim alanındaki reform talebi ülke geleceği üzerinde söz sahibi olan kuruluşların ortak işbirliği ile gerçekleşmelidir. Türkiye'de bu konumdaki kurumlar; Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Politika Kurulları, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Devlet Planlama Teşkilatı, siyasal partiler ve STK'lar şeklinde sıralanabilmektedir. Devlet tarafından sağlanan eğitim hizmetinin yetersiz ya da geliştirilmesi gerekli olduğu görülüyorsa bu kurumlar tarafından eğitim reformu gündeme taşınmaktadır[217].

Türkiye'deki STK'lar birçok farklı alanda faaliyet göstermekle birlikte eğitim alanında da çalışmalar yaparak karar alma sürecinde amaçları doğrultusunda karar vericiler üzerinde baskı oluşturma işlevini kullanarak politika yapımına katkı sağlamaktadır. STK'lar, eğitim hizmetlerinin yürütülüşünden toplumsal hizmetlere katkı sağlanmasına kadar eğitimde karşılaşılan sorunların aşılmasında etkili olmuşlardır. Bunun dışında toplumda oluşan taleplerin eğitim politikalarına yansıtılmasında aracı kuruluşlar olarak rol oynamış ve kamu politikalarının oluşturulması sürecinde önemli bir paydaş haline gelmişlerdir[218].

Sivil toplum kuruluşları birçok farklı gerekçe ile eğitim alanına dâhil olarak bu alanda faaliyet göstermeye başlamış ve zaman içerisinde hükümetin eğitim politikaları üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanına dahil olma gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir; kaynak yetersizliği ve yapısal sorunlar gerekçesiyle devletin eğitim hizmetlerini toplumun tümüne eşit olarak dağıtamaması, bunun sonucunda oluşan fırsat eşitsizliği kavramı, yüksek maliyetler gerektirmesi dolayısıyla devletin bu alanda kendisine paydaşlar araması, kamuoyu, medya, yerel yönetimler ve yerel bürokrasinin eğitim alanındaki etkinlikleri desteklemesi, bu alanda faaliyet gösteren STK'ların kendilerine kolayca sponsor bulabilmesi ve diğer STK türlerine nazaran daha kolay bir biçimde kamuoyu oluşturabilmesi[219].

STK'lar eğitim politikalarını etkileme noktasında; bilimsel toplantı, sempozyum, panel ve konferanslar düzenleyebilir. Eğitimin diğer paydaşları olan üniversiteler, diğer STK'lar ve

[217] İlhan Tekeli, **Eğitim Üzerine Düşünmek**, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2003, https://www.academia.edu/32995939/E%C4%9Fitim_%C3%9Czerine_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnmek (4 Kasım 2021), s.28.

[218] Esin Aksay, "Türkiye'de Eğitim Alanındaki Sivil Toplum Kuruluşları", **CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), II Türkiye Yan Raporları**, İstanbul: TÜSEV Yayınları, 2009, http://step.org.tr/images/UserFiles/File/Egitim%20Alanindaki%20STK'lar_E_Aksay.pdf (3 Kasım 2021), s.9.

[219] Eraslan, *Sivil Toplum ve Eğitim*, s.206-207. Aktaran: Hilal Kahraman, s.57.

ulusal / uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliği gerçekleştirebilir. Kamuoyu oluşturma anlamında lobicilik faaliyetlerine başvurabilir, basın toplantıları düzenleyebilir, miting ve eylemler yapabilir. Eğitim politikaları konusundaki görüşlerini ve bu konuda hazırladığı bilimsel araştırma ve raporları görsel / yazılı basın ile paylaşabilir.

Görüldüğü gibi STK'lar; Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağlamanın dışında Türk eğitim sisteminin çağdaş ve demokratik bir hale gelmesi için karar alma ve politika oluşturma süreçlerine de katkıda bulunmaktadır.

3. BİR MEZUN DERNEĞİ OLARAK ÖNDER'İN EĞİTİME KATKILARI VE EĞİTİM POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak ÖNDER İmam Hatipliler Derneği'ne ilişkin bazı genel bilgilere yer verilecektir. Daha sonra, "Bir Mezun Derneği Olan ÖNDER İmam Hatipliler Derneği'nin Eğitime Katkıları ve Eğitim Politikalarına Etkileri" konusunda gerçekleştirilen saha çalışmasının amaç ve yöntemi ile bulgu ve sonuçlarına değinilecektir.

3.1. Bir Mezun Derneği Olarak ÖNDER İmam-Hatipliler Derneği

ÖNDER; Türkiye'nin ilk İmam Hatip Okulu olan İstanbul İmam Hatip Okulu'nun 1951 girişli ilk mezunları tarafından "*İstanbul İmam Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti*" adıyla 1958 yılında kurulmuştur. İstanbul İmam Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti adıyla faaliyetlerine başlayan derneğin; 1960'ların sonlarında adı "*İstanbul İmam Hatip Okulu Mezunları Derneği*" olarak değiştirilmiştir. 12 Eylül 1980 İhtilali'nden sonra ise tüm Türkiye genelindeki İmam Hatip Liselerini çatısı altına almak arzusuyla tüzükte yapılan bir değişiklikle adındaki "İstanbul" ifadesi çıkartılmıştır. Bütün İmam Hatip camiasını kapsaması açısından derneğin adının önüne imam kelimesinin Türkçe karşılığı olan "ÖNDER" eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikle birlikte derneğin adı "*ÖNDER İmam Hatip Liseleri Mezunları ve Mensupları Derneği*" olarak günümüzdeki halini almıştır[220].

ÖNDER; bir mezunlar derneği olarak *"küresel ölçekte sınırları aşan İmam Hatip modelinin tüm dünyaya yaymayı ve din eğitimi alanının ihtiyaç duyduğu teorik ve pratik çalışmalar için işbirlikleri gerçekleştirmeyi hedefleyen*" ve bünyesinde 500'ü aşkın mezun derneğini bulunduran bir kurum olarak; sosyal, bilimsel ve kültürel etkinlikler, seminerler, sempozyumlar, paneller, çalıştaylar ve atölye çalışmaları düzenlenmekte, yurtlarıyla barınma hizmeti, burslarıyla eğitim desteği sağlamakta, dergiler ve kitap/çıklar yayımlamakta, sosyal sorumluluk projeleri yürütmekte, bünyesinde oluşturduğu İmam Hatip Araştırmaları Merkezi (İHAM) ile araştırmalar yürütmektedir[221].

[220] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tarihçe, https://www.onder.org.tr/tr/Kurumsal/sayfa/tarihce (19 Ocak 2021).

[221] Sümeyra Arıcan, s.80-81.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 16.08.1997 tarihinde kabul edilen ve 18.08.1997 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak uygulamaya konulan 4306 Sayılı Kanun ile birlikte ilköğretimin kesintisiz sekiz yıla çıkarılması yasal bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu kanun ile birlikte ilkokul ortaokul ayrımı kaldırılarak tek program uygulamasına gidilmiş ve ilköğretimden yüksek öğretime kadar eğitim sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Bu kanun sonucunda İmam Hatiplerin orta kısımları kapatılmıştır. Bu düzenleme sonrasında ilköğretim zorunlu hale geldiğinde ilköğretimdeki okullaşma oranı artmış, orta öğretimde ise genel liselere yığılmalar yaşanmıştır[222]. 4306 sayılı Kanun'un getirdiği sekiz yıllık kesintisiz eğitim dolayısıyla da İmam Hatiplerin orta kısımlarının kapatılmasına yönelik olarak İstanbul Sultanahmet'te 11 Mayıs 1997'de düzenlenen "*İmam Hatibime Dokunma*" mitingi ÖNDER'in başını çektiği birçok sivil toplum kuruluşunun katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu mitinge yaklaşık 1 milyon kişi katılmıştır. Bu süreçte İmam Hatipler, haklarını savunmayı ÖNDER rehberliğinde sürdürmüştür[223].

1998 yılında İmam Hatiplere üniversitelere girerken uygulanan katsayı uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulamaya karşı ÖNDER'in rehberliğinde birçok sivil toplum kuruluşu bir araya gelerek "*Yıldızlar Sönmesin*" kampanyasını başlatmıştır. Bu kampanya; başarılı olmasına rağmen katsayı engeline takılarak üniversiteye giremeyen öğrencilere vakıf üniversitelerinde burslu okuma imkânı sağlamıştır. 2000 yılında katsayı ve başörtüsü engeli nedeniyle Türkiye'de üniversite eğitimi alamayan başarılı öğrencilerin Avrupa'da yüksek öğrenimlerine devam etmeleri amacıyla WONDER (Viyana Uluslararası Öğrenci İşlerini Destekleme Derneği) kurulmuştur[224].

ÖNDER, kurulduğu ilk günden günümüze gelinceye dek Türkiye'deki İmam-Hatip Liseleri'nin (İHL'lerin) geleceğe taşınması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Çalışmalarına Fatih'te başlayan ÖNDER'in genel merkezi ve gençlik şubesi günümüzde de Fatih'te

[222] Birol Alğan, "8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim", 2010. https://www.academia.edu/34620646/SEK%C4%B0Z_YILLIK_KES%C4%B0NT%C4%B0S%C4%B0Z_TEMEL_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M_docx (18 Ocak 2021), s.6-10.

[223] Zümrüt Sönmez (Ed.), "50. Yılı Karşılayan Başkan Yusuf Ziyaettin Sula". **Mazinin Hadimlerinden Geleceğin Varislerine ÖNDER 50. Yıl Özel Albümü** içinde (213-214), İstanbul: ÖNDER, 2008.

[224] Karaman ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, "28 Şubat Basın Bildirisi", http://www.karamanonder.org/index.php/8-mansethaber/62-28-subat-basin-bildirisi (19 Ocak 2021).

bulunmaktadır[225]. ÖNDER; kurulduğu 1958 yılından bu yana, 63 yıldır İmam Hatip Liseleri Mezun ve Mensupları Derneği olarak çalışmalarına devam etmektedir.[226]

3.1.1. Derneğin Amaçları

ÖNDER; 1958'de kurulduğu günden bugüne, İmam Hatip Liseleri'nin kaliteli eğitim veren öncü kuruluşlar olmasını sağlamayı amaçlamakta, küresel ölçekte sınırları aşan bir İmam Hatip modeli yaratmak ve bu modeli tüm dünyaya yaymak amacıyla faaliyetler düzenlemektedir. ÖNDER bir mezunlar derneği olarak eğitim alanı dışında sosyal ve kültürel alanlarda da faaliyet göstermektedir.

ÖNDER'in gerçekleştirmek istediği temel amaçları arasında; *"yurtiçi ve yurtdışındaki İmam Hatip Okulları ve diğer eğitim ve öğretim kademesindeki öğrenci ve mezunlarla ÖNDER İmam Hatip Okulları Mezunları ve Mensupları arasında karşılıklı yardım ve dayanışmayı sağlamak, dernek üyeleri arasında işbirliği ve dayanışmayı sağlamak, mezunların okulları ile manevi bağlarını devam ettirmek ve mezunlarına akademik ve / veya profesyonel kariyer temin edebilmek üzere üniversite ve yüksekokullara devam haklarının teminini sağlayacak çalışmalarda bulunmak, lisans ve lisansüstü eğitimleri ve akademik çalışmaları için ulusal ve uluslararası üniversiteler ile protokoller yapmak"* gelmektedir. ÖNDER; resmi kurum ve kuruluşlar karşısında derneğin ve üyelerinin haklarını korumak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca, kurs, panel, seminer, konferans ve benzeri toplantılar düzenleyerek üyelerinin ve vatandaşların eğitim ve kültür seviyelerinin artmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır[227].

3.1.2. Derneğin Kurucu Üyeleri

Dernek; öğretmenden müfettişe, hukukçudan din görevlisine farklı mesleklerden oluşan bir mezun grup tarafından kurulmuştur. Derneğin kurucu üyeleri şunlardır; Ahmet Karakullukçu, Hazim Uğur, Halil Karaatlı, Hüseyin Tok, Mustafa Ak, Mustafa Göl, Nedim Urhan, İhsan Toksarı, Osman Kandemir, Selehaddin Kaya, Yakup Üstün, Yahya Topaloğlu.

[225] ÖNDER Gençlik Komisyonu, Tarihimiz, https://ondergenc.org/tarihimiz/ (19 Ocak 2021).

[226] ÖNDER Teşkilatlanma Komisyonu, İmam Hatipler İçin Güç Birliği, 09 Mayıs 2018. https://onder.org.tr/tr/teskilat/Haber/imam-hatipler-icin-guc-birligi-hbfe1bf (19 Ocak 2021).

[227] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (19 Ocak 2021).

ÖNDER'in genel başkanlığı, Mart 2021'de yapılan genel başkanlık toplantısında alınan ortak karar sonucu Abdullah Ceylan tarafından yürütülmektedir[228].

3.1.3. Derneğin Organları

Dernek; 6 organdan oluşmakta olup bu organlar şunlardır: Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu, Başkanlar Kurulu, İstişare Kurulu, Disiplin Kurulu. Bu organlar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmiştir.

Genel Kurul: ÖNDER Genel Kurulu; ÖNDER'in en üst karar organı olup 2 yılda 1 kez toplanmaktadır. ÖNDER Genel Kurulu'nun başlıca görevleri şunlardır: Derneğin Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu, Disiplin Kurulu ve Genel Başkanı'nın seçilmesi, dernek tüzüğünün değiştirilmesi, derneğin feshedilmesi, derneğin vakıf kurması, mevzuata ve dernek tüzüğü uyarınca Genel Kurul tarafından yapılması belirtilen diğer görevlerin yerine getirilmesi[229].

Yönetim Kurulu: ÖNDER Yönetim Kurulu; ÖNDER'in yürütme organıdır. Yönetim Kurulu, 30 asli ve 20 yedek üyeden oluşmaktadır ve bu üyeler, Genel Kurul tarafından 2 yıl süreliğine seçilmektedir[230].

Denetleme Kurulu: ÖNDER Denetleme Kurulu; ÖNDER'in bütçe, hesap ve işlemlerine dair mevcut belgeleri üzerinde yapacağı inceleme sonuçlarını ve önerilerini Yönetim Kuruluna bir raporla bildirir, Yönetim Kurulu'nun çalışma ve faaliyetlerini inceler ve kurula önerilerde bulunur, Yönetim Kurulu faaliyetlerinin ÖNDER tüzüğü ve Genel Kurul kararlarına uygun olup olmadığını değerlendirir, Yönetim Kurulu'na önerilerde bulunur, gerekli gördüğü hallerde Genel Kurul toplantısı çağrısında bulunur. ÖNDER Denetleme Kurulu 5 asil ve 5 yedek üyeden oluşmaktadır ve üyeler, Genel Kurul tarafından seçilmektedir[231].

Başkanlar Kurulu: ÖNDER Başkanlar Kurulu, mevcut genel başkan ve ÖNDER'in kuruluşundan itibaren genel başkanlık yapmış kişilerin toplamından oluşmaktadır. Kurulun başkanı, cari dönemdeki genel başkandır. Başkanlar Kurulu, 4 ayda 1 kez toplanmaktadır.

[228] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (19 Ocak 2021).

[229] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (1 Eylül 2021).

[230] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (1 Eylül 2021).

[231] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (1 Eylül 2021).

Başkanlar Kurulu tarafından alınan kararlar; Yönetim Kurulu'na tavsiye niteliğindedir ve Yönetim Kurulu için bağlayıcılık taşımamaktadır[232].

İstişare Kurulu: ÖNDER İstişare Kurulu, Yönetim Kurulu'nun belirleyeceği azami 50 kişiden oluşan bir kuruldur. Bu kişilerin derneğin üyesi olma zorunluluğu bulunmamaktadır. İstişare Kurulu'nun üyeleri Yönetim Kurulu tarafından seçilmektedir. İstişare Kurulu, olağan olarak 6 ayda 1 kez toplanmaktadır[233].

Disiplin Kurulu: ÖNDER Disiplin Kurulu; 5 asil ve 5 yedek üye olmak üzere Genel Kurul tarafından seçilmektedir. Disiplin Kurulu, bir üyenin Yönetim Kurulu tarafından Disiplin Kurulu'na sevki halinde duruma özel olarak toplanmaktadır. Disiplin Kurulu süreçleri işletilmeden bir kişi dernek üyeliğinden çıkarılamaz. ÖNDER Disiplin Kurulu'nun temel görevi; dernek üyelerinin dernek tüzüğü ve derneğin esasları çerçevesinde faaliyetlerde bulunması için gerekli disiplinin sağlanmasına ilişkin politikaların, kural ve yönetmeliklerin oluşturulmasıdır[234].

3.1.4. Derneğin Komisyonları ve Komisyonların Faaliyetleri

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği bünyesinde faaliyet gerçekleştiren 13 komisyon bulunmaktadır. Bu komisyonlar şunlardır; teşkilatlanma, okul aile birliği, gençlik, ÖNCÜ spor, eğitim, kültür ve sanat, mali işler ve kaynak geliştirme, üye ilişkileri, basın ve tanıtım, bilim ve teknoloji, öğretmen, dış ilişkiler, akademi komisyonu. Tüm komisyonlar; ÖNDER'i Türkiye'nin en önemli sivil toplum kuruluşu haline getirme ve ÖNDER'in erişebileceği en fazla kişiye erişmesini sağlayarak faaliyet alanını en uç noktalara taşıma amacı doğrultusunda çalışmalar yapmaktadır[235]. ÖNDER bünyesindeki bu komisyonlar tarafından; Tohum adlı fikir ve sanat, Sade Soda adlı gençlik, akademik ve hakemli bir dergi olan Talim adlı dergiler hazırlanmaktadır. 1960 yılından itibaren yayın hayatına devam eden Yaz 2020 döneminde; Tohum Dergisi'nin Pandemi teması ile 167. sayısı yayınlanmıştır[236]. 2016 yılından bu yana

[232] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (1 Eylül 2021).

[233] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (1 Eylül 2021).

[234] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (1 Eylül 2021).

[235] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Komisyonlar, https://onder.org.tr/tr (19 Ocak 2021).

[236] Önder İmam Hatipliler Derneği, Tohum Dergisi, https://onder.org.tr/tr/Yayin/tohum-167#Sayfa/1 (19 Ocak 2021).

"*Sensiz bir kişi eksiğiz*!" mottosu ile üç ayda bir yayınlanan Sade Soda dergisinin yayınlanan son sayısı 2020 Kış döneminde çıkmıştır ve 12. sayısıdır[237]. 2017 yılından itibaren yayınlanan, akademik ve hakemli bir dergi olan Talim Dergisi'nin son sayısı 2020'nin Haziran ayında okuyucu ile buluşmuştur ve derginin 4. sayısıdır[238].

ÖNDER bünyesindeki komisyonların faaliyetleri birer cümle ile aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1) Teşkilatlanma Komisyonu: ÖNDER'i *"Türkiye'nin en önemli sivil toplum kuruluşu haline getirmek ve faaliyet alanı ile ulaşabileceği en uç noktaya ulaştırmak"* amacıyla çalışmalar yürütmektedir[239].
2) Okul Aile Birliği Komisyonu: İstanbul ve tüm Türkiye genelinde İmam Hatip Okullarının Aile Birlikleri'ni aktif ve dinamik hale getirecek faaliyetleri planlamakta ve uygulamaktadır.[240].
3) Gençlik Komisyonu: İmam Hatip okullarında kayıtlı olan öğrenciler, İmam Hatip mezunu üniversite öğrencileri ve İmam Hatip camiasına gönül veren tüm gençlere yönelik faaliyetler yapmaktadır[241].
4) ÖNCÜ Spor Komisyonu: Ulusal ve uluslararası alanda spor organizasyonları (olimpiyatlar, yarışmalar spor kampları) düzenlemekte, erkek ve kız sporcuları yarışmalara hazırlamaktadır [242].
5) Eğitim Komisyonu: İyi bir eğitim almanın herkesin doğal hakkı olduğu ilkesiyle hareket ederek İmam Hatip Okulları'nda eğitimin nitelikli bir biçimde verilir hale gelmesi amacıyla projeler önermekte ve oluşturmaktadır[243].
6) Kültür ve Sanat Komisyonu: İmam Hatip öğrencilerinin *"sanatın tartışılmaz eğitim etkisi ile düşünebilen, üretebilen ve bunu toplum için sergileyebilen kişiler olarak yetişmesini sağlamak amacıyla"* çalışmalar yürütmektedir[244].

[237] Önder İmam Hatipliler Derneği, Sade Soda Dergisi, https://onder.org.tr/tr/Yayin/sade-soda-12-sayi#Sayfa/1 (19 Ocak 2021).

[238] Önder İmam Hatipliler Derneği, Talim Dergisi, https://dergipark.org.tr/tr/pub/talim (19 Ocak 2021).

[239] ÖNDER Teşkilatlanma Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/teskilat/anasayfa# (19 Ocak 2021).

[240] ÖNDER Okul Aile Birliği Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/aile/anasayfa (19 Ocak 2021).

[241] ÖNDER Gençlik Komisyonu. https://ondergenc.org/ (19 Ocak 2021).

[242] ÖNDER ÖNCÜ Spor Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/spor/anasayfa (19 Ocak 2021).

[243] ÖNDER Eğitim Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/egitim/anasayfa (19 Ocak 2021).

7) Mali İşler ve Kaynak Geliştirme Komisyonu: ÖNDER'in kurumsal varlığını ve hizmetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir[245].
8) Üye İlişkileri Komisyonu: ÖNDER'in aktif üyelerle arasındaki aidiyeti geliştirerek ve işbirliğini arttırarak aktif üyelerin sistemdeki bilgilerinin güncel tutulmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir[246].
9) Basın ve Tanıtım Komisyonu: ÖNDER'in, İmam Hatip Mezun Dernekleri'nin, İmam Hatip Okulları'nda kayıtlı öğrencilerinin faaliyet ve çalışmalarının kamuoyu ve medyaya doğru bir şekilde yansıtılmasını ve tanıtılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmektedir[247].
10) Bilim ve Teknoloji Komisyonu: Milli üretimi güçlendirmek, katma değeri yüksek olan ürünlerin üretilmesine katkı sağlamak ve milli üretimin uluslararası alanda rekabet edebilir hale getirmek amacıyla milli teknolojimizin oluşması ve gelişimi için çalışmalar yapmaktadır[248].
11) Öğretmen Komisyonu: Tüm İmam Hatip Okullarından birer temsilci öğretmen belirleyerek, okullardaki faaliyetlerin bu temsilciler yoluyla öğrenci ve okullara daha hızlı ve kolay bir şekilde aktarılmasını sağlamaya çalışmaktadır[249].
12) Dış İlişkiler Komisyonu: İmam Hatip Okulları'ndan mezun olup yurt dışında eğitim almak isteyen öğrencilere yardımcı olmak ve tavsiyelerde bulunmaktadır[250].
13) Akademi Komisyonu: Bilim, teknoloji, kültür ve sanat alanlarında paydaşlarıyla birlikte hareket ederek değer üreten eğitim, araştırma, geliştirme ve yayın çalışmalarını gerçekleştirmektedir[251].

3.1.5. Derneğin Eğitim, Kültür ve Sanatla İlgili Faaliyetleri

[244] ÖNDER Kültür ve Sanat Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/sanat/anasayfa (19 Ocak 2021).

[245] ÖNDER Mali İşler ve Kaynak Geliştirme Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/kaynak/anasayfa (19 Ocak 2021).

[246] ÖNDER Üye İlişkileri Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/uye/anasayfa (19 Ocak 2021).

[247] ÖNDER Basın ve Tanıtım Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/basin/anasayfa (19 Ocak 2021).

[248] ÖNDER Bilim ve Teknoloji Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/teknoloji/anasayfa (19 Ocak 2021).

[249] ÖNDER Öğretmen Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/ogretmen/anasayfa (19 Ocak 2021).

[250] ÖNDER Dış İlişkiler Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/disiliskiler/anasayfa (19 Ocak 2021).

[251] ÖNDER Akademi Komisyonu. http://akademi.onder.org.tr/ (19 Ocak 2021).

Eğitim, bireysel ve sosyo-kültürel olgulara ilişkin değişkenlerin etkileşim sürecidir. Bu süreç, kişinin sahip olduğu amaç ve davranışlarını, bilgi düzeyi ve ahlâk ölçülerini geliştirmektedir. Öğrencinin eğitimdeki başarısı; öğrencinin maddi ve manevi eksikliklerinin tespiti ve bu eksikliklerin çözülebilmesi konusunda ona yardımcı olunması halinde gerçekleşir[252].

Eğitimin tek yönlü değil hayatın her yönünde olması gerektiği anlayışıyla hareket eden ÖNDER; öğrencilere burs ve yurt hizmeti sağlamanın dışında öğrencilerin sosyalleşmesi ve manevi ihtiyaçlarını da karşılayabilmesi amacıyla çeşitli etkinlik ve faaliyetler düzenlemektedir. Bunlar; okul gezileri, derslere takviye amaçlı kursların açılması, çeşitli alanlarda atölyelerin düzenlenmesi, sempozyum, panel, çalıştay ve forumların düzenlenmesi, Ayet ve Hadis ezberleme yarışmaları, hafızlık, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışması, edebiyat ve kültür sanata olan ilginin teşvik edilmesi için şiir, hikaye, kompozisyon ve kısa film yarışmalarının düzenlenmesi gibi etkinliklerdir. ÖNDER düzenlediği tüm yarışmalar sonunda kazanan öğrencilere, yeteneklerini teşvik etmek amacıyla çeşitli ödüller vermektedir[253].

ÖNDER; bunların yanı sıra, grafiti, karikatür, oyunculuk, tiyatro eğitimi, fotoğraf ve fikir yumağı akademileri gibi etkinlik ve faaliyetler düzenleyerek öğrencilerin ilgi duyduğu alanlarda sosyalleşmeleri, vakit geçirmeleri ve bu alanlarda eğitim alarak yeteneklerini geliştirmeleri için akademiler organize etmektedir[254].

ÖNDER gerçekleştirdiği etkinliklerin ve faaliyetlerin düzenlenmesi ve sürdürülebilmesi için bakanlıklar, çeşitli kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır. Örneğin; Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ÖNDER İmam Hatipliler Derneği arasında işbirliği yapılmış ve Türk Müziği Gençlik Korosu oluşturularak bu alandaki yetenekli gençlerin gelişimine katkı sağlanmıştır.[255]

ÖNDER yukarıda sayılan etkinliklerinin ve faaliyetlerinin yanı sıra, eğitim ve gündeme dair raporlar da hazırlamaktadır. ÖNDER'in; Türkiye'deki eğitim politikaları, genel gündem ve

[252] Mehmet Faruk Bayraktar, **İslâm Eğitimi'nde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1984, s.233.

[253] ÖNDER Eğitim Komisyonu, **Aylık Bülten**, https://onder.org.tr/tr/egitim/Yayin/EGITIM-BULTENI (20 Ocak 2021), ss.1-8.

[254] ÖNDER Kültür ve Sanat Komisyonu, "Faaliyetler", https://onder.org.tr/tr/sanat/Faaliyetler/liste (20 Ocak 2021).

[255] ÖNDER Kültür ve Sanat Komisyonu, "Gençlik Korosu Üsküdar'da Sahne Aldı", 20 Aralık 2019. https://onder.org.tr/tr/Haber/genclik-korosu-uskudar%e2%80%99da-sahne-aldi-hb92cb2 (20 Ocak 2021).

siyasete dair hazırlamış olduğu "*Yeni Anayasa Raporu", "Okul Aile Birliği Eğitim Raporu", "İlk ve Ortaöğretim Müfredat Çalıştayı Raporu", "Öğretmen Çalıştayı", "TEOG-LYS Raporu", "Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu Raporu", "Müfredat Raporu"* gibi çalışmalarının yanında İmam Hatiplerle ve dini eğitim ile ilgili olarak hazırladığı *"İHO'larda Verimliliği Arttırma Arama Çalıştayı", "İmam Hatiplerde Yeni Dönem Çalıştayı"* gibi faaliyet ve raporları eğitim ile yakından ilgilendiğini göstermektedir[256].

ÖNDER'in 1'i ortaöğretim, 7'si yükseköğretim kız, 12'si yükseköğretim erkek olmak üzere toplamda 20 öğrenci yurdu bulunmaktadır. Bu yurtların bir tanesinde ortaöğretimdeki İmam Hatip Lisesi öğrencileri kalırken, geri kalan 19'unda ise üniversitelerde eğitim gören öğrenciler kalmaktadır. ÖNDER; yapısındaki bu 20 yurt ile 1781 öğrencinin barınma ihtiyacını karşılamaktadır[257].

ÖNDER; 1958 yılında kurulduğu günden bugüne, maddi imkânları yetersiz olan öğrencilerin eğitim ve öğrenim hayatlarına katkıda bulunmak amacıyla her yıl binlerce öğrenciye öğrenim bursu hizmeti vermektedir. İmam Hatip Lisesi'nde okuyan ya da liseden mezun olduktan sonra devlet üniversitelerinde ya da vakıf üniversitelerinde %100 burslu şekilde yüksek öğrenimine devam eden başarılı öğrencilere bir karşılık gözetmeksizin öğrenim bursu hizmeti verilmektedir[258].

Kardeşim Dedim Kampları, Önder Gençlik Komisyonu tarafından İHL ve üniversite öğrencilerine yönelik olarak yaz kampı, doğa kampı, tematik kamp, trekking, hafta sonu kampı ve lider eğitim kampı şeklinde öğrencilerin sosyalleşmesi ve kültürel açıdan motive edilmesi amacıyla düzenlenmektedir[259].

ÖNDER; çeşitli üniversitelerle işbirliği yaparak, başarılı lise öğrencilerine yönelik yaz dönemlerinde 1 ay boyunca devam eden İngilizce ve Arapça yabancı dil kursları düzenlemektedir. Bu kurslarda öğrencilere günlük hayatta yabancı dili nasıl kullanacakları da

[256] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, "Faaliyet Raporu". https://onder.org.tr/Content/pdf/Papers//ab5dd0f2-b7ca-4871-8560-d7011f6b702a.pdf (20 Ocak 2021).

[257] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, "Yurtlar". https://yurt.onder.org.tr/yurtlar (20 Ocak 2021).

[258] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, "Burs Başvuruları Başladı". https://www.onder.org.tr/tr/haber/burs-basvurulari-basladi-hb1b80d (20 Ocak 2021).

[259] ÖNDER Gençlik Komisyonu, "Kardeşim Dedim Kampları". https://kardesimdedim.com/hakkimizda/ (20 Ocak 2021).

etkinlikler ile öğretilmektedir. Kurs sonunda İngilizce dil eğitimi alan öğrenciler, uluslararası bir sınav olan Pearson Versant sınavına girerek İngilizce seviyelerini test edebilmektedir[260].

3.2. ÖNDER İmam Hatipler Derneği'ne İlişkin Alan Araştırması

3.2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma kapsamında mezun derneklerinin eğitim ile ilişkisi ve eğitim politikalarına katkısının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1) Türkiye'de sivil toplum kuruluşları ve mezun dernekleri eğitim alanında hangi konularda faaliyet göstermekte ve katkı sağlamaktadır?
2) ÖNDER İmam Hatipliler Derneği eğitim alanında hangi konularda faaliyet göstermekte ve hangi politikalar üzerinde yoğunlaşmaktadır?
3) ÖNDER İmam Hatipliler Derneği bir mezun derneği olarak eğitim politikalarını nasıl etkilemekte ve katkı sağlamaktadır?

Burada yer alan birinci soruya araştırmanın ikinci bölümünde cevap aranmaya çalışılmıştır. Diğer sorular ise ÖNDER İmam Hatipliler Derneği örneği kapsamında yapılan saha çalışmasının konusunu oluşturmaktadır.

3.2.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, ÖNDER bünyesindeki mezun derneklerinin eğitim alanında yoğunlaştığı politikalara, politika belirleme sürecinde üstlendikleri role, bu süreçteki etkilere / katkılara odaklanmaktadır.

3.2.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden; mülakat, doküman analiz ve literatür taraması yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Çalışmanın sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin kavramsal çerçevenin ele alındığı birinci bölüm ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının

[260] ÖNDER Dış İlişkiler Komisyonu, "Liselere Yeminli Dil Eğitimi", https://www.onder.org.tr/tr/disiliskiler/Haber/liselere-%E2%80%9Cyeminli%E2%80%9D-dil-egitimi-hb3393c (20 Ocak 2021).

gelişimi ve eğitim alanındaki faaliyetlerinin ele alındığı ikinci bölümde verilerin elde edilmesi konusunda literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. ÖNDER İmam Hatipliler Derneği'nin bir mezun derneği olarak eğitime ve eğitim politikaları üzerine katkısının incelendiği üçüncü bölümde ise verilerin elde edilmesi konusunda, doküman analizi ve mülakat yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede öncelikle, ÖNDER İmam Hatipliler Derneği'nin tüzüğü ve web sitesinde yer alan çeşitli broşür, doküman ve belgelerden faydalanılmış, daha sonra yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile oluşturulmuş bir mülakat formu çerçevesinde ÖNDER'i temsil eden dört komisyondan beş yönetici ile görüşülmüştür. Bu beş yöneticiden birisi genel başkan yardımcısı, dördü ise komisyon başkan ve temsilcileridir. Yöneticiler, mülakattaki sorulara derneği temsilen yanıt verebilecek en yetkin kişiler arasından seçilmiştir.

Mülakatın yapılacağı kişilerle görüşme talebinde bulunulurken katılımcıların araştırmanın ana temasını oluşturan sivil toplum kuruluşu ÖNDER'i temsil edebilecek yöneticiler olmasına dikkat edilmiştir. Mülakat soruları derneğin tüm komisyon başkanlarına gönderilmesine rağmen dernek yönetim kurulu mülakatların eğitimle daha çok ilişkili komisyonlar tarafından yapılmasının uygun olacağı kanısına varmışlardır. Bundan dolayı mülakat kapsamında derneğin eğitim alanıyla daha çok ilgisi bulunan Eğitim, Akademi, Kültür ve Sanat, Teşkilatlanma komisyon başkanları ve temsilcileri ile görüşülmesine karar verilmiştir. Görüşülecek kişilerin belirlenmesinin ardından derneğin komisyon başkanları ve temsilcilerinden detaylı bilgi almak amacıyla iş ve cep telefonları ya da e-posta yöntemiyle iletişime geçilmiştir. Dernek yöneticilerinden randevular alınarak belirlenen sorular çerçevesinde Zoom üzerinden mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yaşanan Covid-19 salgınından kaynaklı kısıtlamalar dolayısıyla mülakatların yüz yüze değil Zoom aracılığıyla gerçekleştirilmesi tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcılar ile 7 ana soru çerçevesinde yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin (1) varlık sebebi ve hedef kitlesi, (2) derneğin mezun dernekleri içerisindeki konumu, (3) derneğin eğitim alanında faaliyet yürütme sebepleri, eğitim alanında yapılan çalışmalar, (4) derneğin eğitim ile ilgili olarak hangi konu ve politikalara öncelik verdiği, (5) derneğin Türkiye'deki eğitim politikalarına ilişkin alınan kararlara etkileri, kararları etkilemek amacıyla ne tür faaliyetlerin yapıldığı, kullanılan yöntem, araç ve stratejiler, (6) derneğin şu anki faaliyetlerinin eğitim politikalarını etkileme konusunda yeterli olup olmadığı. (7) derneğin karar alıcılarla eğitim alanındaki ilişkilere yaklaşımı, karar süreçlerinde katılım ve etkiyi arttırabilmek için neler yapılabileceği, derneğin kamu yöneticilerinden beklentileri konularında sorular belirlenmiş;

katılımcılara bu 7 soru sorulmuştur. (bkz. Ekler). Mülakat sonucu elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak 7 ana başlık altında gruplandırılarak bulgular ve yorumlar bölümünde değerlendirilmiştir.

ÖNDER yöneticileri ile yapılan mülakatlarda araştırma kapsamında belirlenen sorulara verilen yanıtlara ek olarak, ÖNDER'in resmi internet sitesi ve tüzüğü taranmış, ÖNDER tarafından yayınlanan bülten, broşür, rapor ve kitaplardan elde edilen veriler de araştırmanın bulgular ve yorumlar bölümünde yine 7 ana başlık altında ayrıca değerlendirilmiştir.

Bu anlamda mülakat yoluyla ve web sayfası ve doküman analizi yoluyla elde edilen veriler "Mülakatlarda Öne Çıkanlar" ve "Tüzük/Web Sayfaları" şeklinde iki farklı başlık altında bulgular ve yorumlar bölümünde sunulmuştur.

3.2.4. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmada cevap aranan sorulara ilişkin mülakat, web sitesi ve doküman analizi yoluyla elde edilen veriler mülakat formunda yer alan sorulara uygun olarak yedi başlık altında değerlendirilerek bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

3.2.4.1. ÖNDER'in Varlık Sebepleri ve Hedef Kitlesi

"*Bir mezun derneği olarak uzun yıllardır aktif olarak çeşitli faaliyetlerde bulunmaktasınız. Sivil toplum kuruluşunuzun varlık sebebi ve hedef kitlesi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?*" şeklinde tanımlanan çalışmanın ilk sorusuna ait verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER'in komisyon başkanları ve temsilcilerine "*Sivil toplum kuruluşunuzun varlık sebebi ve hedef kitlesi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?*" sorusu yöneltilerek derneğin bir temsilcisi olarak ÖNDER'i tanıtmaları amaçlanmıştır. Ardından ÖNDER'in tüzüğü, web sitesi ve yayınları taranarak varlık sebepleri ve hedef kitlesi hakkındaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar; tüzük, web sitesi ve yayınlarından elde edilen verilerle birlikte analiz edilip sunulmuş ve görüşme esnasında STK temsilcilerinin konu hakkındaki ifadeleri "Mülakatlarda Öne Çıkanlar" başlığında ve STK'ların varlık sebepleri ve hedef kitleleri ile ilgili tüzük ve web sitelerindeki yer alan ifadeler ise "Tüzük/Web Sayfası/Yayınlar" başlığı altında açıklamalar halinde belirtilmiştir.

ÖNDER'in temsilcileri tarafından mülakatlarda bu soruya verilen yanıtlar ve ÖNDER'in dernek tüzüğü, web sayfası ve yayınlarında bu konuda vurgu yapılan ifadeler aşağıda ayrı ayrı yer almaktadır.

- ✓ *Mülakatlarda Öne Çıkanlar:*

ÖNDER'in varlık sebebi konusunda mülakatta öne çıkan hususları bazı katılımcıların ifadeleri ile aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

"*ÖNDER İmam Hatipliler Derneği olarak; varlık sebebimiz, başta İmam Hatip Lisesi öğrencilerini ve mensuplarını kaynaştırma ile beraberliği sağlamak ve tüm eğitim kurumlarına hizmet ederek öğrencilere destek sağlamaktır*."

"*ÖNDER başta İmam Hatipler olmak üzere tüm eğitim kurumlarına hizmet etme gayesi olan bir dernektir. Bu anlamda eğitimin temel bir insan hakkı olduğunu ve her çocuğun eğitim alma hakkına sahip olduğunu düşünmekteyiz. Biz ÖNDER Teşkilatlanma Komisyonu olarak eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesinin devlet tarafından sağlanamadığı bölgelerde dernek olarak öğrencilerin eğitime erişimini kolaylaştırmayı ve eğitim hakkını güvence altına almayı sağlamayı hedeflemekteyiz."*

- ✓ *Dernek Tüzüğü, Web Sayfası ve Yayınlar:*

Dernek Tüzüğü, web sayfası ve yayınlar tarandığında ise ÖNDER'in varlık sebebi ve hedef kitlesine ilişkin elde edilen bulgular şöyledir:

"*Türkiye genelindeki 500'e yakın İmam Hatip Derneği'nin çatı kuruluşu olan ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, 1958 yılında kurulmuştur. ÖNDER; çalışma alanı eğitim ve İmam Hatipler olan bir dernek; o günden bugüne bu alanlarda hizmetler sunmaktadır. ÖNDER olarak eğitim odaklı bir dernek daha özelde aslında din eğitimi odaklı bir mezun derneğiyiz ve İmam Hatip Okulları özelinde eğitimin öneminin daha iyi kavranması için faaliyetler yürütmekteyiz*[261]."

"*ÖNDER İmam Hatipliler Derneği olarak genellikle eğitimle özel olarak da İmam Hatip Okullarındaki eğitim, öğrencilerin sorunları ve beklentileri üzerine çalışmalar*

[261] Halit Bekiroğlu, "Giriş", Faik Tanrıkulu (Ed.), **15 Temmuz Işığında Eğitimi Yeniden Düşünmek** içinde (13-17), İstanbul: İlke Yayıncılık, 2017, https://www.onder.org.tr/tr/Yayin/15-temmuz-isiginda-egitimi-yeniden-dusunmek# (21 Ocak 2021).

yürütmekteyiz. 63 yıllık birikimi ve gönül bağıyla bu meselelerin üzerinde duran derneğimiz bir taraftan saha çalışmaları yaparken bir taraftan da işin teorisini ihmal etmemeye çalışıyor[262].”

Araştırmanın birinci sorusuna verilen yanıtlar ve derneğe ait veriler analiz edildiğinde; ÖNDER’in hedef kitlesinin İmam Hatip Okulları özelinde yoğunlaştığı ancak genel anlamda diğer eğitim kurumları için de çalışmalar yapıldığı görülmektedir. ÖNDER’in varlık sebebinin ise temelde din eğitimi olmasına rağmen genel olarak eğitimin niteliğini arttırmaya yönelik çalışmalar ve faaliyetlerin yürütüldüğü görülmektedir. Bu anlamda mülakatlarda öne çıkartılan eğitimde fırsat eşitliği vurgusu önemlidir.

3.2.4.2. Derneğin Mezun Dernekleri İçerisindeki Konumu

Araştırmanın ikinci sorusu “*Bir eğitim derneği olarak ÖNDER’in mezun dernekleri içerisindeki konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?”* şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya ait verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER’in komisyon başkanları ve temsilcilerine “*Bir eğitim derneği olarak ÖNDER’in mezun dernekleri içerisindeki konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?”* sorusu yöneltilerek derneğin bir temsilcisi olarak ÖNDER’i diğer mezun derneklerinden ayıran hususun ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Ardından ÖNDER’in tüzüğü, web sitesi ve yayınları taranarak bu soru hakkındaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar, tüzük, web sitesi ve yayınlarından elde edilen verilerle birlikte analiz edilip sunulmuş ve görüşme esnasında STK temsilcilerinin konu hakkındaki ifadeleri “Mülakatlarda Öne Çıkanlar” başlığında ve konuya ilişkin tüzük ve web sayfasında yer alan yayınlarda yer alan açıklamalar se “Tüzük/Web Sayfası/Yayınlar” başlığı altında açıklamalar halinde belirtilmiştir.

- ✓ *Mülakatlarda Öne Çıkanlar:*

ÖNDER’in mezun dernekleri içerisindeki konumuna ilişkin mülakatta öne çıkan hususları katılımcıların ifadeleri ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

“*ÖNDER bünyesinde Türkiye çapında 500’e yakın mezun derneği bulunmaktadır. Bu derneklerin hepsi birbirinden bağımsız faaliyet göstermekte ve her birinin kendi inisiyatifi içerisinde karar mekanizmaları bulunmaktadır. Bu bana göre; ÖNDER’i diğer mezun derneklerinden ayıran en önemli husustur. Böylelikle bu derneklerin yerel çalışmalar*

[262] Kamber Çal, “Sunuş”, Emine Dolmacı (Ed.), **16. İmam Hatipler Kurultayı** içinde (s.5), İstanbul, 2020, https://www.onder.org.tr/Content/_pdf/2020/9/Papers57f3f5e9-f867-48f9-beed-520ab77c021d.pdf (21 Ocak 2021).

yürütmesinin yanında, genel merkezle kısmi olarak da aralarında bir aidiyet bağı oluşmaktadır. ÖNDER bünyesindeki tüm dernekler ÖNDER'i bir çatı kuruluş niteliğinde değerlendirmekte ve kendi istekleri ile ÖNDER'e katılmakta olup, herhangi bir zorunluluk durumu bulunmamaktadır. Bu derneklerin hepsinin lokal nitelikte olması ve bölge insanlarından oluşan bir yapısının bulunması ÖNDER'i diğer derneklerden ayıran en önemli hususdur."

"*ÖNDER İmam Hatipliler Derneği olarak eğitimi yalnızca okula gitmekten ve örgün eğitimden ibaret olarak görmemekteyiz. Bu anlamda diğer derneklerden farklı olarak lise ve üniversite düzeyindeki öğrencilerimizin çok yönlü bir eğitim almasına ve sosyalleşerek öğrenmelerine özel bir önem göstermekteyiz. Öğrencilerimizin akademik başarılarının yanında sosyal hayatta da başarılı olabilmelerini sağlamak amacıyla farklı alanlarda düzenlediğimiz birçok kurs ve atölyeler mevcut. Tiyatro, şiir, hikaye, dergicilik ve fotoğrafçılık alanlarında düzenlediğimiz atölyeler, graffiti, karikatür eğitimlerimiz ve müzik alanında da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işbirliğiyle düzenlediğimiz Türk Müziği Gençlik Korosu; kültür ve sanat alanlarında öğrencilerimizin gelişimini desteklemek amacıyla düzenlediğimiz başlıca faaliyetler ve bana göre ÖNDER'i temelde diğer derneklerden ayıran unsurdur."*

- ✓ *Dernek Tüzüğü, Web Sayfası ve Yayınlar:*

Dernek Tüzüğü, web sayfası ve yayınlar tarandığında ise ÖNDER'in mezun dernekleri içindeki konumuna ilişkin elde edilen bulgular şöyledir:

"*ÖNDER'i bir mezun derneği olarak diğer derneklerden ayıran temel unsur; ÖNDER'in yurtiçi ve yurtdışındaki İmam Hatip Okulları ve diğer eğitim ve öğretim kademesindeki öğrenci ve mezunlarla ÖNDER İmam-Hatip Okulları Mezunları ve Mensupları arasında karşılıklı yardım ve dayanışmayı sağlamayı amaçlaması ve sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik sorunları ortaya çıkararak bu yönde çalışmalar ve araştırmalar yapmak, çözüme ulaştırmak için gerekli çabayı sarf etmesidir.*[263]."

Araştırmanın ikinci sorusuna verilen yanıtlar ve derneğe ait veriler ÖNDER'in mezun dernekleri içerisindeki konumunu ortaya çıkartmaya yöneliktir. Bu anlamda derneğin bünyesinde birbirinden bağımsız ve yerel olarak 500'e yakın mezun derneği olduğu görülmektedir, derneğin bünyesinde bu kadar çok mezun derneği barındırması, ÖNDER'in teşkilatlanma yapısının birçok mezun derneğine nazaran oldukça güçlü olduğunu göstermektedir. ÖNDER'i diğer mezun derneklerinden ayıran bir diğer temel husus eğitimi

[263] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, m.3, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (21 Ocak 2021).

örgün eğitimden ibaret görmemesi ve eğitimin hayatın her alanında olduğunu öğrencilere göstermek amacıyla birçok kültür, sanat faaliyetinde bulunmasıdır.

3.2.4.3. Derneğin Eğitim Alanında Faaliyet Yürütme Sebepleri, Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar

Araştırmanın üçüncü sorusu *"ÖNDER'i eğitim alanında çalışmalar yapmaya ve faaliyette bulunmaya iten güç nedir ve ÖNDER'in eğitim alanında yaptığı çalışmalar nelerdir?"* şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya ait verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER'in komisyon başkanları ve temsilcilerine bu soru yöneltilerek onlardan ÖNDER'i eğitim alanında çalışma yapma ve faaliyette bulunmaya teşvik eden unsur ve ÖNDER'in eğitim alanında yaptığı çalışmalar öğrenilmeye çalışılmıştır. Ardından ÖNDER'in tüzüğü, web sitesi ve yayınları taranarak bu soru hakkındaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar, tüzük, web sitesi ve yayınlarından elde edilen verilerle birlikte analiz edilip sunulmuş ve görüşme esnasında STK temsilcilerinin konu hakkındaki ifadeleri "Mülakatlarda Öne Çıkanlar" başlığında ve konuya ilişkin tüzük ve web sayfasında yer alan yayınlarda yer alan açıklamalar se "Tüzük/Web Sayfası/Yayınlar" başlığı altında açıklamalar halinde belirtilmiştir.

- ✓ *Mülakatlarda Öne Çıkanlar:*

ÖNDER'i eğitim alanında çalışma yapma ve faaliyette bulunmaya teşvik eden unsura ilişkin mülakatta öne çıkan hususları katılımcıların ifadeleri ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

"*Biz ÖNDER olarak öncelikle örgün eğitimin dışında sivil inisiyatifin gücüne inanıyoruz. ÖNDER olarak; mensup ve öğrencilerimizin eksik olduğu ve danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duydukları alanlarda onlara destek olma yönünde kapılar açmayı arzuluyoruz. Somut örnek olarak 28 Şubat sürecinde binlerce öğrencinin mağdur olması ve başörtüsü meselesi dolayısıyla öğrencilerin eğitimini tamamlayamadan okuldan atılması gibi bu tür önemli olay ve konularda diğer derneklere nazaran daha güçlü bir teşkilatlanma yapısı ile hızlı çözümler üretebilmekteyiz. Günümüzde de ÖNDER olarak eğitimi daha nitelikli hale getirebilmeyi amaçlamaktayız. Dönemin getirmiş olduğu koşullara göre alternatif çözümler üretebilmekteyiz. ÖNDER yalnızca bir danışmanlık ya da mezunları buluşturan bir platform değil aynı zamanda kritik kararlar alınması gereken dönemlerde yardıma ihtiyacı olan herkese yardım etmeyi kendisine vazife olarak gören bir sivil toplum kuruluşudur*."

✓ *Dernek Tüzüğü, Web Sayfası ve Yayınlar:*

Dernek Tüzüğü, web sayfası ve yayınlar tarandığında ise ÖNDER'i eğitim alanında çalışma yapma ve faaliyette bulunmaya teşvik eden unsura ilişkin elde edilen bulgular şöyledir:

"ÖNDER çok yönlü ve bütüncül bir eğitim modelini benimsemekte ve her eğitim sezonunda bu amaçla çalıştaylar, sempozyumlar ve paneller düzenlemektedir. ÖNDER eğitimin bu boyutuna çok önem vermektedir. Öğrencilerin salt akademik başarı üzerinden değil, çok yönlü ve bütüncül olarak değerlendirilmesini sağlamak önemlidir. Bu anlayışın gerçekleştirilmesi için aile, sivil toplum, okul, mahalle ve üniversite gibi aktörlerin hepsinin bir potada eğitime hizmet edecek hale getirilmesi durumunda ilerleyen dönemlerde geleceğimiz daha iyi bir konumda olacaktır. Teoriyle pratiği birlikte yürüttüğümüz zaman daha sağlıklı bir sivil toplum alanı ve akademi kültürümüz oluşacak[264]."

"*ÖNDER; insanı ve eğitimi merkeze alan ve faaliyetlerini bu yönde yoğunlaştıran bir sivil toplum kuruluşudur. ÖNDER; Türkiye'deki eğitimin ve okullarımızın gelişimine katkı sağlayan çalışmalar yapmakta ve bu amaçla, İmam Hatip kurultaylarını her yıl eğitim sezonu başında düzenlemektedir. Bu kurultaylarda İmam Hatiplerin sorunları, sıkıntıları, eğitimin güncel meseleleri ve öğrencilerin gelecek beklentileri üzerinde müzakereler yapılmakta ve bir yol haritası çıkarılmaktadır. Bu yol haritası, ÖNDER bünyesinde Anadolu çapında faaliyet gösteren 500 dernek için de bir projeksiyon sunmaktadır*[265]."

ÖNDER eğitim alanında; *"Kurslar açar, geziler, kamplar, sağlık taramaları, spor müsabakaları düzenler. Konferans, seminer, panel, açık oturum, miting gibi açık hava veya salon toplantıları düzenler. Derleme çalışmaları, yarışmalar, sergi, kermes, konser, piknik, yemek ve benzeri organizasyonlar düzenler. Yazılı, sesli ve görüntülü yayınlarda bulunur. Bu yayınlarını ulusal ve uluslararası düzeyde internet ağında da yayınlar. Tüm iletişim araçlarını kullanır. Yayınevleri açar, dershane kurar, ilmi araştırmalar yaptırır. Sosyal ve kültürel tesis açar, işletir veya işlettirir. Yurt veya aşevleri tesis eder ve işletir. Eğitim ve öğretimin her kademesindeki öğrencilere maddi ve manevi her türlü yardımda bulunur. Çeşitli proje ve kampanyalarla çocuk ve gençlerin sosyal kültürel gelişmelerine katkıda bulunacak çalışmalar*

[264] Halit Bekiroğlu, s.16-17.

[265] Kamber Çal, s.5

gerçekleştirebilir. Bu faaliyetler için yurtiçi-yurtdışı ortaklıklar geliştirebilir ve uluslararası hibe programlarından yararlanabilir[266].”

Araştırmanın üçüncü sorusuna verilen yanıtlar ve derneğe ait veriler analiz edildiğinde; ÖNDER’i eğitim alanında çalışma yapma ve faaliyette bulunmaya teşvik eden unsur ve ÖNDER’in eğitim alanında yaptığı çalışmaları ortaya koymaya yöneliktir. Bu anlamda derneğin eğitim alanında birçok faaliyette bulunduğu ve bu faaliyetlerini gerçekleştirirken gerekli gördüğü durumlarda kamu kurum ve kuruluşları ya da diğer STK’lar ile işbirliği yaptığı görülmektedir, ÖNDER’i eğitim alanında çalışma yapmaya teşvik eden unsur; İmam Hatip ruhu ve insanı ve eğitimi merkeze alan ve faaliyetlerini bu yönde yoğunlaştıran bir sivil toplum kuruluşu olması şeklinde özetlenebilmektedir.

3.2.4.4. Derneğin Eğitim İle İlgili Olarak Öncelik Verdiği Konu ve Politikalar

Araştırmanın dördüncü sorusu *“Derneğinizin eğitim ile ilgili olarak hangi konulara/problemlere ya da politikalara odaklandığı konusunda neler söyleyebilirsiniz? Bu konuda öncelikli alanlarınız nelerdir?”* şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya ait verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER’in komisyon başkanları ve temsilcilerine bu soru yöneltilerek onlardan ÖNDER’in eğitim ile ilgili olarak öncelik verdiği konu ve politikalar tespit edilmeye çalışılmıştır Ardından ÖNDER’in tüzüğü, web sitesi ve yayınları taranarak bu soru hakkındaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar, tüzük, web sitesi ve yayınlarından elde edilen verilerle birlikte analiz edilip sunulmuş ve görüşme esnasında STK temsilcilerinin konu hakkındaki ifadeleri “Mülakatlarda Öne Çıkanlar” başlığında ve konuya ilişkin tüzük ve web sayfasında yer alan yayınlarda yer alan açıklamalar se “Tüzük/Web Sayfası/Yayınlar” başlığı altında açıklamalar halinde belirtilmiştir.

- ✓ *Mülakatlarda Öne Çıkanlar:*

  ÖNDER’in eğitim ile ilgili öncelik verdiği konu ve politikaların neler olduğuna ilişkin mülakatta öne çıkan hususları katılımcıların ifadeleri ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

  “*Bu konuda önceliklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz;*

[266] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, m.3, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (21 Ocak 2021).

- ✓ *Okulların fiziksel şartlarını iyileştirmek. Bununla ilgili devlet okulları tabii ki kamu kurumlarına bağlı yapılardır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli çalışmalar yapılmakta ancak yer yer bu noktada okullarda eksik kalan fiziksel şartları iyileştirmek ve tamamlamak yönünde üyelerimizi harekete geçirerek STK gönüllüğü prensibi çerçevesinde üyelerimizin buralarda görev almasını sağlıyoruz.*
- ✓ *Başarı. Akademik başarı elbette tek başına bir hedef değil ancak önemli bir faktör. Lise ve üniversiteye giriş gibi önemli sınavlarda öğrencilerin başarılı olma oranlarını denetliyoruz. Bu oranları arttırmak amacıyla çalışmalar yapmakta ve raporlar hazırlamaktayız. Bu çalışma ve raporlar aracılığıyla yöntem ve çözümler üretmeye çalışıyoruz.*
- ✓ *ÖNDER olarak okulların fiziksel şartlarını iyileştirmenin dışında, eğitime ve öğrencilere katma değer sağlayacak çalışmaları da önemli olarak görmekteyiz.*
- ✓ *İmam Hatiplerle ilgili olarak toplumda yanlış bilinen doğrular var. Bu doğruları ortaya çıkartmak için kamuoyu algısı oluşturmak amacıyla buna yönelik çalışmalar yapmaktayız. Bu çalışmalara örnek olarak her yıl düzenli olarak yayınladığımız Gazetelerde İmam Hatiplere Bakış adlı medya raporları verilebilir. Bu raporlarla aslında kamuoyuna gerçeklerin neler olduğunu göstermeye çalışmaktayız*."

"*Eğitim politikaları konusunda ÖNDER ne istiyor sorusuna bir cevap ortaya konulması bağlamında her eğitim sezonu başında eğitimciler ve akademisyenlerden oluşan bir kadro ile müfredat çalıştayları, ortaöğretim tasarımı çalıştayları düzenlemekteyiz. Bu çalıştaylarda farklı branşlardan birçok eğitimci tarafından ders müfredatları daha verimli hale nasıl getirilebilir sorusuna cevaplar aranmaktadır. Bunun dışında eğitim kalitesinin arttırılması ve daha nitelikli bir eğitim sistemi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan raporların nasıl geliştirilebileceği ya da nelerin eklenebileceği konusunda ÖNDER'in görüş ve düşüncelerini içeren kamuoyu bildirileri yayınlamaktayız*."

- ✓ *Dernek Tüzüğü, Web Sayfası ve Yayınlar:*

Dernek Tüzüğü, web sayfası ve yayınlar tarandığında ise ÖNDER'in eğitim ile ilgili öncelik verdiği konu ve politikaların neler olduğuna ilişkin elde edilen bulgular şöyledir:

"*İletişim ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte eğitimde tüm paydaşların rolü değişmiş olup, bu rol değişikliğinde aile, eğitimin merkezinde konumlanmıştır. 21. yüzyılda eğitim ve öğretim süreçleri; okul, aile, öğrenci, öğretmen sosyal çevre ile birlikte eş zamanlı, sorgulayıcı, üretken ve verimli bir şekilde sürdürülmek zorundadır. Nitelikli bir eğitim, ailelerin hayat boyu*

öğrenim anlayışı doğrultusunda okul ile sürekli ilişki içinde olmaları ile mümkündür. Okul yöneticileri, öğretmenler, aileler ve STK'lar eş zamanlı ödevlerini yerine getirdikleri takdirde çalışmaların anlam kazanacağı inancındayız. İman, irfan, fazilet ve bilgi ile donanmış; karakterli, ahlaklı, kişilikli, vatanına, milletine ve dinine sahip çıkan, dahası bunları yüceltmek için tüm imkânlarını seferber eden bir gençliğin aile-okul ve sosyal çevre birlikteliği ile mümkün olduğuna inanıyoruz[267]*. ÖNDER olarak biz de ailenin okuldaki etkinliğini arttırmak, okul aile birliği ile okul paydaşları ilişkisini nitelikli hale getirmek, öğrenci ve okul kültürünü, başarısını geliştirmek amacıyla Okul Aile Birliği Rehberi hazırlayarak resmi ve sivil tüm paydaşlarla çözüme dönük çalıştaylar, toplantılar tertip ettik. Eğitime bütüncül bir bakış açısı sağlayarak toplumsal gelişimimize katkı sağlayan faaliyetler yürüttük*[268]."

Araştırmanın dördüncü sorusuna verilen yanıtlar ve derneğe ait veriler ÖNDER'in eğitim ile ilgili olarak öncelik verdiği konu ve politikalar tespit edilmesine yöneliktir. Bu anlamda derneğin eğitim alanında aile kavramına özel bir önem verdiği ve öğrenci başarısı, İmam Hatiplerle ilgili olarak toplumda yanlış bilinen doğrular konusunda kamuoyu oluşturma, müfredat raporları yayınlama, çalıştaylar, sempozyumlar düzenleme ve eğitim kurumlarının fiziksel eksikliklerinin tamamlanması konularını öncelikli alan olarak belirlediği ve bu konularda faaliyetler yapmaya yoğunlaştığı görülmektedir.

3.2.4.5. Derneğin Türkiye'deki Eğitim Politikalarına İlişkin Alınan Kararlara Etkileri, Kararları Etkilemek Amacıyla Kullanılan Yöntem, Araç ve Stratejiler

Araştırmanın beşinci sorusu *"Derneğinizin, Türkiye'deki eğitim politikalarına ilişkin kararlara nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz? Kararları etkilemek amacıyla ne tür çalışmalar yapıyorsunuz? Kullandığınız yöntem/araç ya da stratejiler nelerdir?"* şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya ait verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER'in komisyon başkanları ve temsilcilerine bu soru yöneltilerek onlardan ÖNDER'i eğitim ile ilgili olarak öncelik verdiği konu ve politikalar tespit edilmeye çalışılmış ardından

[267] Emrah Baranoğlu, **Okul Aile Birliği 2020: Evde ve Okulda Ailenin Eğitim Sürecine Nitelikli Katkısı** içinde (9-10), İstanbul, 2020, https://www.onder.org.tr/Content/_pdf/2020/9/Papers767ba5b0-d058-4888-8703-3d4abf089c72.pdf (21 Ocak 2021).

[268] Mehdi Barçın, "Önsöz", **Aileli Okul İnovasyon Zirvesi 8 Başlık 8 Çözüm Önerisi** içinde (s.17), İstanbul: İlke Yayıncılık, 2018, https://www.onder.org.tr/Content/pdf/Papers//1a33250f-bffe-4eb5-a8e0-72961b435322.pdf (21 Ocak 2021).

ÖNDER'in tüzüğü, web sitesi ve yayınları taranarak bu soru hakkındaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar, tüzük, web sitesi ve yayınlarından elde edilen verilerle birlikte analiz edilip sunulmuş ve görüşme esnasında STK temsilcilerinin konu hakkındaki ifadeleri "Mülakatlarda Öne Çıkanlar" başlığında ve konuya ilişkin tüzük ve web sayfasında yer alan yayınlarda yer alan açıklamalar se "Tüzük/Web Sayfası/Yayınlar" başlığı altında açıklamalar halinde belirtilmiştir.

Mülakatlarda Öne Çıkanlar:

ÖNDER'in Türkiye'deki eğitim politikalarına ilişkin alınan kararlara etkisinin ve kararları etkilemek amacıyla kullanılan yöntem, araç ve stratejilerinin neler olduğuna ilişkin mülakatta öne çıkan hususları katılımcıların ifadeleri ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

"Eğitim alanında STK - Kamu işbirliğinde STK'lar tamamlayıcı bir unsur olarak işlev görmektedir. ÖNDER; eğitim alanında katma değer sağlamak, okulların ve eğitim kurumlarının fiziksel şartlarını iyileştirmek dışında kamuoyu oluşturma ve karar vericilere etki etmek amacıyla da çalışmalar ve faaliyetler yürütmektedir. Karar vericilere etki etmek derken burada eğitim politikaları alanında alınan kararlar ve uygulamalarda İmam Hatip aleyhine olabileceğini ya da Türkiye eğitim politikalarını olumsuz etkileyebileceğini düşündüğümüz konularda hızlı bir şekilde raporlar hazırlayarak karar vericilere ulaştırmaktayız."

"*ÖNDER olarak Türkiye eğitim politikaları konusunda raporlar yayınlamakta, sempozyumlar ve çalıştaylar gibi farklı kuruluşlardan önemli temsilcileri bir araya getirerek alınan kararlar konusunda ÖNDER'in görüşlerini sunmaya çalışmaktayız. Bu konuda yapılan birçok çalıştay mevcut. Buna örnek olarak son dönemde eğitim politikalarının üzerinde durması gerektiğini düşündüğümüz bir konu olan Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri konusunda düzenlediğimiz ve çok sayıda STK temsilcisi, akademisyen ve kamu bürokrasisinden önemli isimlerin yer aldığı çalıştay verilebilir. Bu çalıştayın ardından, çalıştayda sunulan bildiriler analiz edilerek raporlaştırılmıştır. Bunun gibi ÖNDER olarak hazırladığımız raporlarla devletin kamu kurumlarının eğitim alanında daha iyi neler yapabileceği konusunda sürekli olarak bilgilendirme çalışmaları yapmaktayız.*"

- ✓ *Dernek Tüzüğü, Web Sayfası ve Yayınlar:*

Dernek Tüzüğü, web sayfası ve yayınlar tarandığında ise ÖNDER'in Türkiye'deki eğitim politikalarına ilişkin alınan kararlara etkisinin ve kararları etkilemek amacıyla kullanılan yöntem, araç ve stratejilerinin neler olduğuna ilişkin elde edilen bulgular şöyledir:

"*Paydaşı olduğu STK'ların lobicilik, proje geliştirme, kapasite geliştirme gibi konularda karar alma mekanizmalarına dâhil olmalarına sağlayacak gerekli çalışma faaliyetlerini gerçekleştirir. Toplumun ve ülkemizin; eğitim, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sorunları ile ilgilenir ve lobi ve kulis çalışmalarında bulunur, sorunların tespit ve çözümüne yönelik çalışmalar, araştırmalar ve incelemeler yapar, yaptırır, raporlar hazırlar. Tüm bunları, her türlü iletişim aracını kullanarak kamuoyuna duyurur. Ulusal veya uluslararası işbirliği çalışmalar gerçekleştirerek ülkemizin itibarinin arttırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirebilir. Faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sürecinde yerel yönetimlerle, kamu kurumlarıyla, özel şirketlerle ve uluslararası hibe programlarıyla işbirliği yapabilir Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek için plâtformlar oluşturur. Kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütür*[269]."

Araştırmanın beşinci sorusuna verilen yanıtlar ve ÖNDER yayınlarından edinilen veriler karşılaştırıldığında ÖNDER'in lobicilik, proje geliştirme, kapasite geliştirme gibi karar alma mekanizmalarına dâhil olmasını sağlayacak birçok faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Bu anlamda ÖNDER; ulusal ya da uluslararası birçok STK ve kamu kurum kuruluşları ve uluslararası örgütle gerekli gördüğü durumlarda işbirliği yaparak karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olmaya çalışabilmekte ve görüşlerini raporlaştırarak kamuoyuna sunabilmektedir. Yürütülen faaliyetlerin ise daha çok rapor, sempozyum, çalıştay şeklinde gerçekleştiği görülmüştür.

3.2.4.6. Derneğin Çalışma ve Faaliyetlerinin Eğitim Politikalarını Etkilemek İçin Yeterliliği

Araştırmanın altıncı sorusu *"Derneğinizin şu anki çalışma ve faaliyetlerini eğitim politikalarını etkileme konusunda yeterli görüyor musunuz?"* şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya ait verilerin bir araya getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER'in komisyon başkanları ve temsilcilerine bu soru yöneltilerek derneğin eğitim politikalarını etkilemek için uzun vadeli hedefleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar, "Mülalatlarda Öne Çıkanlar" başlığı altında belirtilmiştir.

- ✓ *Mülakatlarda Öne Çıkanlar:*

[269] ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük, m.3, https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (21 Ocak 2021).

ÖNDER'in çalışma ve faaliyetlerinin eğitim politikalarını etkilemek için yeterliliği konusunda mülakatta öne çıkan hususları katılımcıların ifadeleri ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

"*Öncelikle bu noktada şunu söylemek istiyorum. ÖNDER eğitim alanında çalışmalar yürüten bir sivil toplum kuruluşu ve kararlarda son söz kamu kurumlarının. Bazen alınan kararlar, çıkan kanun ve yasalar pratikte gerçeklikten uzak olabiliyor. Burada ÖNDER bilimsel ve pratikte (sahada) alınan kararlar konusunda karar alıcılara bir STK olarak kendi görüşlerini aktarmaktadır. ÖNDER, bünyesindeki 500 dernekle edindiği sahadaki pratik tecrübesi dışında doğrudan bilimsel olarak yaptığı çalışmalarla ÖNDER'e göre uygun olmayan kararları ortaya çıkartmaktadır. Bununla ilgili olarak basın, kamuoyu ve ilgili bakanlıklara hazırladığımız raporları sunmaktayız. Bu anlamda ÖNDER dönemsel koşullara göre eğitim hizmetlerini çeşitlendirmekte ve konuya kısa ya da uzun vadeli olarak yaklaşmamaktadır. Buradaki temel amacımız; diğer birçok STK'nın da yaptığı gibi derneğimiz alınan kararla ne düşünüyor sorusunu ortaya koyup düşüncelerini ilgili kişilere iletmektir.*"

Araştırmanın altıncı sorusuna yalnızca yöneticilere yapılan yapılan mülakat ile cevap aranmaya çalışılmış, bu konuda web sayfası taramasında ve ÖNDER'in yayınlarında bir bulgu elde edilememiştir. Mülakat neticesinde ise ÖNDER'in eğitim alanında dönemsel koşullara göre hizmet ettiği ve faaliyetler yürüttüğü, konuya uzun vadeli yaklaşmadığı görülmektedir. ÖNDER'in çalışma ve faaliyetlerinin eğitim politikalarını etkilemek için yeterliliği konusunda ise, doğrudan bir yorum yapılmamakla birlikte, derneğin kendi görüşlerini bilimsel çalışmalar ve hazırlanan raporlar yoluyla paylaştığı, bu konuda son sözün kurumlarda olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, burada ÖNDER'in görüşlerini raporlamak, kamuoyu ve baskı grubu oluşturarak karar alıcıları yönlendirmek konusunda faaliyette bulunarak kendi fonksiyonunu yerine getirdiğini düşündüğü söylenebilir.

3.2.4.7. Derneğin Karar Alıcılarla Eğitim Alanındaki İlişkilere Yaklaşımı ve Kamu Yöneticilerinden Beklentileri

Araştırmanın yedinci ve son sorusu *"Derneğinizin karar alıcılarla, eğitim alanındaki ilişkilerinde; yaklaşımı, talepleri ve gücü hakkında görüşleriniz nelerdir?"* şeklinde belirlenmiştir. Bu soru iki alt başlığa ayrılmakta olup bunlar; *"Karar süreçlerinde daha fazla katılım ve etkiye sahip olabilmek için başka neler yapabilirsiniz?"* ve *"Bu konuda kamu yöneticilerinden beklentileriniz nelerdir?"* şeklindedir. Tüm bu sorulara ait verilerin bir araya

getirilerek analiz edilmesi için ilk olarak ÖNDER'in komisyon başkanları ve temsilcilerine bu soru yöneltilerek onlardan ÖNDER'i eğitim ile ilgili olarak karar süreçlerinde daha etkili olabilmek için yapılabilecekler tespit edilmiş ardından ÖNDER'in tüzüğü, web sitesi ve yayınları taranarak bu soru hakkındaki verilere ulaşılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar, tüzük, web sitesi ve yayınlarından elde edilen verilerle birlikte analiz edilip sunulmuş ve görüşme esnasında STK temsilcilerinin konu hakkındaki ifadeleri "Mülakatlarda Öne Çıkanlar" başlığında ve konuya ilişkin tüzük ve web sayfasında yer alan yayınlarda yer alan açıklamalar se "Tüzük/Web Sayfası/Yayınlar" başlığı altında açıklamalar halinde belirtilmiştir.

- ✓ *Mülakatlarda Öne Çıkanlar:*

ÖNDER'in karar alıcılarla eğitim alanındaki ilişkilere yaklaşımı ve kamu yöneticilerinden beklentileri konusunda mülakatta öne çıkan hususları katılımcıların ifadeleri ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

"*Bu konuda ÖNDER olarak kanun ve uygulamalar henüz yasal sürece girmeden sivil toplum kuruluşlarının da görüşlerinin alınarak ve bu sürece dâhil edilerek karar alma sürecinde bu şekilde ilerlenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu konuda iyi yönetişimin ilkeleri bağlamında son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının karar alma sürecine dâhil edilmesi noktasında önemli adımların atıldığı görülmektedir. Kamu yöneticileri son yıllarda sivil toplum kuruluşlarını bir aktör olarak kabul etmekte ve sürece dâhil etmeye çalışmaktadır.*"

"*Çocuklarımızın gelişimi ve eğitimi ancak iyi milli eğitim politikalarıyla olur. Çocukların üzerinde en önemli etken okul, aile ve çevredir. Bu bağlamda okul aile ve sosyal paydaşların uyumlu bir çalışma halinde olması ülkemiz adına çok büyük zenginlik olacaktır. Eğitim sistemimizin daha ileri bir noktaya taşınması için devlet-STK arasındaki işbirliği güçlendirilerek, STK aktörü daha ön plana çıkartılmalı. Okul yönetimi, öğretmenler ve ailelerin uyum içinde çalışması ise eğitim kalitesinin iyileştirilmesi için büyük katkılar sağlayacaktır*"

"*Bu konuda devletten ve karar alıcılardan beklentimiz, karar alma süreçlerinde birçok farklı görüşten aktörün süreç içerisinde yer alacak şekilde genişlemesinin sağlanmasıdır. Eğitim politikaları belirlenirken çok aktörlü bir yapı şeklinde ilerlenmesinin eğitimin niteliğini arttıracağı kanaatine sahibiz. Türkiye'de eğitim politikaları sık sık değişen bir niteliğe sahiptir. Çok aktörlü bir yapı benimsendiği ve bu aktörlerin görüşlerinin sürece yansıtıldığı durumlarda eğitim politikaları daha az güncellenecek ve bu süreç daha sağlıklı işleyecektir."*

- ✓ *Dernek Tüzüğü, Web Sayfası ve Yayınlar:*

Dernek Tüzüğü, web sayfası ve yayınlar tarandığında ise derneğin karar alıcılarla eğitim alanındaki ilişkilere yaklaşımı ve kamu yöneticilerinden beklentileri konusunda elde edilen bulgular şöyledir:

"*Eğitim konusunda karar sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı ve karar alıcıların iş birliği yaptığı önemli aktörlerden birisi de sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu bakımdan STK'ların hangi devlet kurumunun hangi projeleri desteklediğinin bilinmesi önemli görülmektedir. Eğitim alanında çalışacak STK'ların yapacakları faaliyetler için kendilerine bir yol haritası çizmesi ve çalışma alanlarını önceliklendirerek bir rehber oluşturulması elzem görülmektedir. ÖNDER bu anlamda her eğitim sezonu başında farklı çalıştaylar düzenlemekte ve bu çalıştaylarda daha nitelikli bir eğitim nasıl sağlanabilir sorusuna cevap aramaktadır*[270]."

Araştırmanın yedinci sorusuna verilen yanıtlar ve ÖNDER yayınlarından edinilen veriler incelendiğinde katılımcılar tarafından ÖNDER'in eğitim alanındaki ilişkilere yaklaşımı; STK'ların bir aktör olarak karar alma sürecine dâhil edilmesi ve daha aktif şekilde bu süreçte yer almasının önemli olduğu şeklinde vurgulanmıştır. Katılımcılar, ÖNDER'in kamu yöneticilerinden temel beklentisinin eğitim alanında benimsenen çok aktörlü yapı ile karar almanın devam ettirilmesinin ve henüz yasal sürece girilmeden sivil toplum kuruluşlarının görüşünün alınmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, ÖNDER'in her eğitim sezonu başında çalıştaylar düzenleyerek kendi yol haritasını da çizmeye çalışması ise, bu alanda etki gücünü artırabilmek için bir gözden geçirme çalışması olarak değerlendirilebilir. Karar alma sürecinde STK'ların da aktif şekilde rol oynadığı bu çok aktörlü yapının devam ettirilmesi, eğitim sisteminin oturtulması ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.3. Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

"Türkiye'de Mezun Derneklerinin Eğitime Katkısı: Önder Örneği" başlıklı bu tezde; mezun derneklerinin eğitim ile ilişkisi ve eğitim politikalarına katkısının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve bunların türleri, sivil toplum kuruluşlarının Türk eğitim sistemindeki konum, işlev ve belirleyicilikleri; tez kapsamında analiz edilen diğer konu başlıklarını oluşturmuştur.

[270] Faik Tanrıkulu, **Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri Raporu**, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2017, https://www.onder.org.tr/Content/pdf/Papers//395988c8-b842-41ff-be19-9b0ea090f9e7.pdf (21 Ocak 2021), s.27-28.

Dernekler, vakıflar, sendikalar Türkiye'de eğitim alanında faaliyette bulunan başlıca sivil toplum kuruluşlarını oluşturmaktadır. Türkiye'de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikaları noktasında öncelikli olarak; eğitim müfredatı, eğitimin ve ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesi, öğretme-öğrenme süreçleri, eğitime erişim noktasında eşitliğin sağlanması (cinsiyet ve fırsat eşitliği, çocuk hakları,) maddi imkânları yetersiz öğrencilerin öğrenim giderlerinin karşılanması, bu öğrencilere öğrenim bursu ve barınma imkânlarının sağlanması konularına yöneldiği ve bu konulara yönelik faaliyetler yürüttüğü görülmüştür.

STK'lar eğitim politikalarını etkileme noktasında; bilimsel toplantı, sempozyum, panel ve konferanslar düzenleme, eğitimin diğer paydaşları olan üniversiteler, diğer STK'lar ve ulusal / uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirlikleri kurma, kamuoyu oluşturma anlamında lobicilik faaliyetlerine başvurma, basın toplantıları düzenleme, miting ve eylemler yapma gibi araçlara başvurabilmektedir. Ayrıca, STK'lar, eğitim politikaları konusundaki görüşlerini ve bu konuda hazırladığı bilimsel araştırma ve raporları görsel / yazılı basın ile paylaşabilmektedir.

Kuruluşlarının kolay olması ve geniş etki alanlarına ulaşması nedeniyle sivil toplum alanındaki en yaygın örgütlenmeler arasında yer alan dernekler, Türkiye'de toplumsal yaşamın her alanında faaliyet göstermektedir. Eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerin sayısı ve çeşitliliği günden güne artmaktadır. Dernekler eğitim alanını kendi doğal çalışma alanları şeklinde görmekte ve eğitim alanına doğrudan ya da dolaylı şekilde etki etmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan mezun dernekleri ise günümüzde; eğitim alanında uygulanacak olan plan, proje, müfredat ve stratejiler hakkında çalışmalar yapmak, eğitim kurumlarının dünya standartlarında eğitim sunabilmesi ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi için yenilikçi fikirler ve projeler geliştirmek, eğitim alanında yarışma ve kampanyalar düzenleyip projeler üreterek gençleri eğitime yönelmeye teşvik etmek, raporlar hazırlayarak eğitim müfredatının geliştirilmesine katkı sağlamak, eğitim alanında kitap, dergi, bilimsel yayınlar hazırlayarak toplumu bilinçlendirmek, maddi olanakları yetersiz öğrencileri burslarla destekleyerek eğitim hayatının devamına destek sağlamak, mezunlara iş imkânı sağlamak ve mentörlük yapmak gibi faaliyetlerle eğitime önemli katkılar sağlamaktadır.

Bir mezun derneği olan ve bu çalışma kapsamında eğitim alanında yürüttüğü faaliyetler ve eğitim politikalarına katkıları incelenen ÖNDER özelinde gerçekleştirilen araştırma sonucu yapılan tespitler ise şöyledir:

- ÖNDER'in hedef kitlesi öncelikle İmam Hatip Okulları olarak belirtilmiş, ancak derneğin eğitimin tüm alanlarında çalışmalar yaptığı görülmüştür. ÖNDER'in varlık sebebinin ise İmam Hatip ruhu ve din eğitimi olmasına rağmen dernek tarafından genel olarak eğitimin niteliğini arttırmaya yönelik çalışmalar ve faaliyetlerin yürütüldüğü görülmektedir.
- ÖNDER'in mezun dernekleri içerisindeki konumu ve ÖNDER'i diğer mezun derneklerinden ayıran temel unsur ise ÖNDER'in bünyesinde 500 mezun derneğini barındırması dolayısıyla teşkilatlanma yapısının oldukça güçlü olmasıdır. ÖNDER'i diğer mezun derneklerinden ayıran bir diğer önemli husus; ÖNDER tarafından her eğitim öğretim yılı öncesinde düzenlenen çalıştaylarda eğitim ve din eğitimi konularının özel olarak ele alınması, bu çalıştaylarda yeni eğitim öğretim sezonu ve müfredata dair detaylı müzakereler ve planlamalar yapılmasıdır.
- ÖNDER'i eğitim alanında çalışma yapmaya teşvik eden unsur ise, dernek temsilcileri tarafından İmam Hatip ruhu ve insanı ve eğitimi merkeze alan ve faaliyetlerini bu yönde yoğunlaştıran bir sivil toplum kuruluşu olması şeklinde özetlenmiştir.
- ÖNDER eğitim konusunda; *"öğrenciye bilgiyi edinme imkânı sağlamak devletin, öğrenciye bilinç kazandırmak ise ÖNDER ve diğer STK'ların işidir"* prensibi ile hareket etmekte ve her öğrencinin bilinçli bir birey olarak yetişerek topluma katkı sağlaması için faaliyetler yapmaktadır.
- Derneğin, eğitim ile ilgili olarak öncelik verdiği konu ve politikalar incelendiğinde, derneğin eğitim alanında aile kavramına özel bir önem verdiği ve öğrenci başarısı, İmam Hatiplerle ilgili olarak toplumda yanlış bilinen doğrular konusunda kamuoyu oluşturma, müfredat raporları yayınlama, çalıştaylar, sempozyumlar düzenleme ve eğitim kurumlarının fiziksel eksikliklerinin tamamlanması konularını öncelikli alan olarak belirlediği ve bu konularda faaliyetler yapmaya yoğunlaştığı görülmektedir.
- ÖNDER için eğitim okuldan ibaret değildir. Öğrencilerin eğitimdeki başarıları; kitap, sanat ve spor olmak üzere üç unsur tarafından desteklenmelidir. Bu unsurlardan ilki olan kitap öğrencilerin zihinsel gelişimine destek olacak, ikinci unsur olan sanat ruhsal gelişimleri için katkı sağlayacak ve son unsur olan spor ise öğrencilerin bedensel gelişimleri konusunda faydalı olacaktır.
- ÖNDER; AB ve MEB tarafından sıklıkla üzerinde durulan yaşam boyu öğrenme ilkesini destekleyerek bu kapsamda mesleki eğitim kursları düzenlemekte ve eğitim

politikasının akademik başarı ve test anlayışına endekslenmiş olması sorununun bu ilke ile aşılacağını savunmaktadır.

- Dernek, lobicilik, proje geliştirme, kapasite geliştirme gibi karar alma mekanizmalarına dâhil olmayı sağlayacak birçok faaliyet yürütmekte ve bu anlamda ulusal ya da uluslararası birçok STK ve kamu kurum kuruluşları ve uluslararası örgütle gerekli gördüğü durumlarda işbirliği yaparak karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olmaya çalışabilmekte ve görüşlerini raporlaştırarak kamuoyuna sunabilmektedir.
- ÖNDER'in; Türkiye'deki eğitim politikaları, genel gündem ve siyasete dair hazırlamış olduğu "Yeni Anayasa Raporu", "Okul Aile Birliği Eğitim Raporu", "İlk ve Ortaöğretim Müfredat Çalıştayı Raporu", "Öğretmen Çalıştayı", "TEOG-LYS Raporu", "Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu Raporu", "Müfredat Raporu" gibi çalışmalarının yanında İmam Hatiplerle ve dini eğitim ile ilgili olarak hazırladığı "İHO'larda Verimliliği Arttırma Arama Çalıştayı", "İmam Hatiplerde Yeni Dönem Çalıştayı" gibi faaliyet ve raporları eğitime ilişkin konular ile yakından ilgilendiğini göstermektedir.
- Derneğin, eğitim politikalarını etkileme konusunda yeterli olup olmadığı sorulduğunda ise, derneğin kendi görüşlerini bilimsel çalışmalar ve hazırlanan raporlar yoluyla paylaştığı, bu konuda son sözün kurumlarda olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, burada ÖNDER'in görüşlerini raporlamak, kamuoyu ve baskı grubu oluşturarak karar alıcıları yönlendirmek konusunda faaliyette bulunarak kendi fonksiyonunu yerine getirdiğini düşündüğü söylenebilir.
- ÖNDER yöneticileri, kamu yöneticilerinden temel beklentilerini, eğitim alanında benimsenen çok aktörlü yapı ile karar almanın devam ettirilmesi ve henüz yasal sürece girilmeden sivil toplum kuruluşlarının görüşünün alınması şeklinde öne çıkarmıştır. Diğer yandan, ÖNDER'in her eğitim sezonu başında çalıştaylar düzenleyerek kendi yol haritasını da çizmeye çalışması ise, bu alanda etki gücünü artırabilmek için bir gözden geçirme çalışması olarak değerlendirilebilir. Karar alma sürecinde STK'ların da aktif şekilde rol oynadığı bu çok aktörlü yapının devam ettirilmesi, eğitim sisteminin oturtulması ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırma boyunca elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda ÖNDER üzerinden Türkiye'deki mezun derneklerinin kendilerini geliştirebilmeleri için yapması gerekenlerin öneriler şeklinde sunulması araştırmanın sonuçları açısından faydalı olacaktır. ÖNDER ve diğer mezun dernekleri için geliştirilen öneriler şöyledir:

1) Türkiye'de başta mezun dernekleri olmak üzere eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerin temel sorunu alanda yeterince uzmanlaşmanın sağlanamamış olmasıdır. Devletin eğitim politikalarına etki düzeyinin arttırılması için STK'ların eğitim alanında uzmanlaşmış nitelikli personele ihtiyacı vardır, alanda uzmanlaşmanın ve uzmanlaşmış personel istihdamın sağlanması halinde STK'ların devletin eğitim politikalarına etki etmeleri daha kolay gerçekleşecektir.
2) Yönetişim ilkelerine uygun şekilde açıklık, şeffaflık ve katılımın tam olarak gerçekleştirilememesi Türkiye'deki tüm derneklerinin en temel problemleri arasındadır. Mezun dernekleri alanda etki kapasitesini arttırmayı amaçlıyorsa mezunlarına karşı bu ilkelere uygun şekilde hareket etmelidir. Mezun dernekleri, mezunlarına yıllık gelir / gider tablolarını, faaliyetlerden elde edilen gelirleri ve toplantılarda alınan kararları açık ve şeffaf bir biçimde sunabilmelidir. Bu noktada ÖNDER ve diğer mezun derneklerinin gelir ve gider tablolarını, detaylı bilanço raporlarını web sitelerinde yayınlayarak tüm üyelerini finansal konularda bilgilendirmeleri, yönetişimin ilkeleri olan açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun davranmalarını sağlayacaktır.
3) Başta ÖNDER olmak üzere tüm mezun dernekleri, hizmet verdiği eğitim kurumunun kuruluş yılından itibaren en eski mezunlarına kadar ulaşmalı ve kurumunun mezunlarının bilgilerinin yer aldığı bir veri tabanı oluşturmalıdır. Bu veri tabanı oluşturulduğu takdirde mezun derneği, ihtiyacı olduğu anda istediği nitelikte bir mezuna rahatlıkla ulaşabilecektir. Bu şekilde derneğin sahip olduğu veri tabanı en etkili şekilde kullanılabilecektir.
4) Mezun dernekleri, mezunların toplumda kendilerini temsil eden en temel aktör olduğunu unutmamalı ve mezunların toplumla bütünleşmesi ve kendilerini en iyi şekilde temsil etmesi için çaba sarf etmelidir.
5) Mezun dernekleri yalnızca ulusal çapta örgütlenmemeli, uluslararası düzeyde de örgütlenerek faaliyetlerini geniş bir alanda yerine getirmelidir. STK'ların uluslararası düzeyde örgütlenmeleri; faaliyetlerini daha geniş bir kitleye duyurmalarının yanı sıra derneğin güçlü bir kamuoyu oluşturmasını da sağlayacaktır. Bu anlamda ÖNDER tarafından Avusturya Viyana'da kurulan WONDER (Viyana Uluslararası Öğrenci İşlerini Destekleme Derneği), derneğin uluslararası düzeydeki bir örgütlenmesidir. 2000 yılında faaliyetlerine başlayan WONDER o tarihten günümüze gelinceye dek çalışma ve faaliyetlerini sürdürmektedir. ÖNDER'in WONDER dışında da yurtdışındaki ilişkiler ağını güçlendirerek uluslararası düzeyde öğütlenmelerini sürdürmesi ve

uluslararası düzeyde etkin olması, daha güçlü bir kamuoyu oluşturmasının önünü açacaktır.

6) Mezun dernekleri, mezunların aidiyet duygusunu geliştirmek için girişimlerde bulunmalı, onlara değer verdiğini gösterir nitelikte faaliyet ve etkinlikler düzenlemeli ve mezunlar tarafından derneğe yapılan bağışları arttırabilmelidir. Çalışma kapsamında incelenen ÖNDER, mezunları arasındaki aidiyet duygusunu geliştirmek amacıyla kurslar, atölyeler açmakta ve kültür- sanat faaliyetleri düzenlemektedir. Ancak, ÖNDER mezunları arasında aidiyet duygusunu daha da geliştirmeye yönelik ilave bazı çalışmalar yürütebilir. Örneğin;
    a) İmam Hatip Okulları'ndan mezun olmuş öğrencilerin doğum günleri okulun veri havuzundan bulunarak tespit edilebilir ve doğum günü olan her mezuna bir kutlama mesajı gönderilebilir.
    b) ÖNDER bünyesinde bulunan 500 dernekte görevi yalnızca mezun ilişkileri olan bir komisyon kurulup, bu komisyon aracılığıyla düzenli olarak tüm mezunlara ulaşılarak mezunların sorunları, ihtiyaçları tespit edilebilir ve bunların giderilmesi sağlanabilir.
    c) Tüm mezunlara ÖNDER tarafından yayınlanan eser, broşür ve yayınlardan her yıl düzenli olarak gönderilebilir, bunun yapılması mezunların ÖNDER'in faaliyetlerinden haberdar olmasını sağlarken aynı zamanda mezunlarda ÖNDER'in kendilerini unutmadığı ve onlara değer verdiği duygusunu da geliştirecektir.
7) Eğitim alanında faaliyet gösteren STK'lar diğer STK'ların yapmış ya da yapmakta olduğu çalışmaları inceleyerek onların tecrübelerinden faydalanmalıdır. Benzer alanlarda faaliyet gösteren STK'lar kendi aralarında işbirliği kültürü geliştirmeli ve bu işbirliğinin tek başına yaratacağı kamuoyu algısından daha güçlü bir algı yaratacağının bilincinde olunmalıdır. Mezun dernekleri ve eğitim alanındaki STK'lar tespit ettikleri sorunlara çözüm önerileri getirmeli ve karar alma sürecine yeni perspektifler sunacak projeler geliştirmelidir. Bu anlamda ÖNDER yalnızca ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde eğitim alanında faaliyet gösteren STK'ların da başarılı çalışmalarını inceleyerek bu çalışmaları kendi bünyesine uygun şekilde uyarlamalıdır.
8) ÖNDER ve eğitim alanında faaliyet gösteren diğer STK'lar; eğitimle ilgili karar süreçlerinde daha fazla katılım ve etki yaratabilmek için kullandıkları yöntemleri gözden geçirmeli ve karar süreçlerini etkilemede daha işlevsel bir rol üstlenmelidir.

9) Diğer yandan, ÖNDER'in bir dernek federasyonu şeklinde örgütlenmesi, bünyesinde barındırdığı dernekler arasında daha güçlü bir iletişim ağının oluşmasına ve kısa ve uzun vadeli hedef ve amaçlarının daha kolay bir şekilde gerçekleştirmesine de yardımcı olacaktır.

Bu çalışmadan yola çıkılarak; eğitim alanında faaliyet gösteren STK'ların da dâhil edilerek daha geniş bir örneklem ile kapsamlı çalışmaların yapılması, eğitim politikalarına STK'ların katkısının daha detaylı şekilde analiz edilebilmesi noktasında yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad, F., Bedia T. A. (1976), *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Atılgan G., Aytekin A. (Hzl.) 2014, *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* (4. Baskı), İstanbul: Yordam Kitap. https://yadi.sk/i/xHlZWRM4_CYG5A (20 Kasım 2020).

Babaoğlu, C., Akman. E. (2018), "Kamu Politikası Disiplini ve Türkiye'de Gelişim Süreci", Babaoğlu, C., Akman. E. (Ed.), *Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları*, Ankara: Gazi Kitabevi: 1-13.

Barçın, M. (2018), "Önsöz", *Aileli Okul İnovasyon Zirvesi 8 Başlık 8 Çözüm Önerisi*, İstanbul: İlke Yayıncılık. https://www.onder.org.tr/Content/pdf/Papers//1a33250f-bffe-4eb5-a8e0-72961b435322.pdf (21 Ocak 2021).

Bayraktar, M. F. (1984), *İslâm Eğitimi'nde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Baysal, B., Kural, S. K. (2020), *Sivil Toplum İçin Elverişli Ortamın İzlenmesi Ve Geliştirilmesi Projesi: Yeni Vakıflar İçin Yasal Mevzuat Rehberi*, İstanbul: TÜSEV Yayınları. https://siviltoplum-kamu.org/tr/wp-content/uploads/2020/06/YeniVakifMevzuatRehberi.Final_.pdf (30 Ağustos 2021).

Baranoğlu, E. (2020), *Okul Aile Birliği 2020: Evde ve Okulda Ailenin Eğitim Sürecine Nitelikli Katkısı,* İstanbul. https://www.onder.org.tr/Content/_pdf/2020/9/Papers767ba5b0-d058-4888-8703-3d4abf089c72.pdf (21 Ocak 2021).

Bekiroğlu, H. (2017), "Giriş". Tanrıkulu, F. (Ed.), *15 Temmuz Işığında Eğitimi Yeniden Düşünmek*, İstanbul: İlke Yayıncılık: 13-17. https://www.onder.org.tr/tr/Yayin/15-temmuz-isiginda-egitimi-yeniden-dusunmek# (21 Ocak 2021).

Belge, M. (1995), "Sivil Toplum ve Türkiye". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul: İletişim Yayınları: 1920-1922. https://turuz.com/storage/Turkologi-3-2020/7948-07-Cumhuriyet_Donemi_Turkiye_Ansiklopedisi-Yuzyil_Biterken-07-1995-288s.pdf (1 Aralık 2020).

Çal, K. (2020), "Sunuş", Dolmacı, E. (Ed.), *16. İmam Hatipler Kurultayı*, İstanbul. https://www.onder.org.tr/Content/_pdf/2020/9/Papers57f3f5e9-f867-48f9-beed-520ab77c021d.pdf (21 Ocak 2021).

Dâver, B. (1993), *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Doğan Yayınevi. https://yadi.sk/i/rjvbFH0wrKZ0FQ (12 Aralık 2020).

Demirkaya, Y. (2018), "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimi'nde Yeni Aktörler". Demirkaya, Y. (Ed.), *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim*, İstanbul: Hiperlink Yayınevi: 13-34.

Doğan, İ. (2019), *Bir Sosyal Yapı ve Zihniyet Sorgulaması: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (2. Baskı), Ankara: Astana Yayınları.

Duman, F. (2010), "Sivil Toplum", Türköne, M. (Ed.), *Siyaset* (11. Baskı), İstanbul: Opus Yayınevi: 347-377.

Erözden, O. (1998), "STK'lar ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri Üzerine Notlar", Ulaş, T. (Der.), *Merhaba Sivil Toplum*, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği: 13-22. http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/7eec5d254f192d2c061123bcb05e03c4.pdf (6 Aralık 2020).

Ergün, M. (2015), *Eğitim ve Toplum – Eğitim Sosyolojisine Giriş* (11. Baskı), Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/egsos.pdf (27 Aralık 2020).

Gönenç, A. A. (2001), *Sivil Toplum, Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*. Alt Kitap Yayınevi. http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/sivil_toplum_dusunsel_temelleri_ve_turkiye_perspektifi.pdf (17 Eylül 2020).

Gramsci, A. (2014), *Hapishane Defterleri* (7. Baskı), (Çev. A. Cemgil), İstanbul: Belge Yayınları, İstanbul. https://mega.nz/file/YOxVQQBZ#9B9hJAYHSF-U01d06vuac5UGiPMu3Jr9-FcaFtwQzF8 (21 Kasım 2020).

Gramsci, A. (1984), *Modern Prens*. (Çev. P. Esin), Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık. https://ssosyalizm.files.wordpress.com/2013/01/antonio-gramsci-modern-prens.pdf (21 Kasım 2020).

Güder, N. (2004), *Sivil Toplumcunun El Kitabı*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/sivil-toplumcunun-el-kitabi-2.pdf (3 Aralık 2020).

Hegel, G. W. F. (1991), *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, (Çev. C. Karakaya), İstanbul: Sosyal Yayınları. https://turuz.com/storage/users/user3/hegel_-_hukuk_felsefesinin_prensipleri.pdf (19 Kasım 2020).

Heywood, A. (2014), *Siyaset* (14. Baskı), (Çev. B. Özipek ve diğerleri), Ankara: Adres Yayınları. https://kupdf.net/queue/andrew-heywood-siyaset_590aa318dc0d60e22a959e77_pdf?queue_id=-1&x=1609355637&z=ODUuOTkuMTYuMTMz (20 Kasım 2020).

Hyppolite, J. (1973). *Studies on Marx and Hegel*. New York: Harper Torchbook. https://monoskop.org/images/f/f5/Hyppolite_Jean_Studies_on_Marx_and_Hegel_1973.pdf (10 Ekim 2021).

Hobbes, T. (2007), *Leviathan* (6. Baskı), (Çev. S. Lim) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kahraman, H. B. (2010), *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1 Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*. İstanbul: Agora Kitaplığı. https://mega.nz/file/4hpjjKDL#I4gPJfaKUtC8oaSDQPlxrs7xowtFA5EiCt6xkG5ngjM (17 Aralık 2020).

Kalaycıoğlu, E. (1998). "Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset", Keyman F., Sarıbay Y. (Ed.), *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, Konya: Vadi Yayınları: 111-135.

Keane, J. (1993). *Sivil Toplum ve Devlet - Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*, (Çev. E. Akın ve diğerleri), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keyman, F. (2006). "Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum", Zencirkıran, M. (Ed.), *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ankara: Nova Basın Yayın: 309-323. https://mega.nz/file/xwwyxJqK#Uo4rgUNSRtXRhoI1ue02pVGoWZ3eDj2nXMaNIXvVH4Q (24 Kasım 2020).

Keyman, F. (2006), *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni İmkânsızlar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/turkiyede-sivil-toplumun-seruveni.pdf (4 Aralık 2020).

Koçak, C. (1990), "Siyasi Tarih 1923-1950", Tunçay, M. (Der.) *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi. https://turuz.com/storage/Turkologi/Tarix/2012/800-(4)Turkiye_Tarixi-IV-Chaghdash_Turkiye-1908-1980_(Ankara-1989).pdf (28 Ekim 2021).

Lewis, D. (2001), *The Management of Non-Governmental Development Organizations: An Introduction*. London and New York: Routledge. https://ongdesenvolvimento.files.wordpress.com/2011/10/lewis-2001-the-management-of-ngo.pdf (3 Aralık 2020).

Mardin, Ş. (1995), "Sivil Toplum", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul: İletişim Yayınları: 1918-1920.

Mardin, Ş. (2013), "Sivil Toplum", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset* (13. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları: 9-21. https://docplayer.biz.tr/storage/19/286498/1609506709/M1xdD6jcXdQxcTEg8FMoVw/286498.pdf (25 Kasım 2020).

Özbudun, E. (1995), "Turkey: Crises, Interruptions and Reequilibrations", Lipset, S. M., Linz, J. J., Diamond L. (Ed.), *Politics In Developing Countries: Comparing Experiences With Democracy*, Second Edition, Colorado: Lynne Reinner Publishers: 219-261. http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/51433/Turkey_crises_interruptions_and_reequilibrations.pdf?sequence=3&isAllowed=y (20 Aralık 2020).

Öztürk, N. (2003), "Osmanlı Döneminde Vakıflar", Güzel, H. C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Ed.). *Türkler*, C.10, içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları:797-824. https://www.academia.edu/28649876/T%C3%BCrkler_Cilt_10_pdf (13 Ocak 2020).

Rousseau, J. J. (2003), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni*. (Çev. E. Ergun) Ankara: Yeryüzü Yayınevi. https://turuz.com/storage/her_konu-2018/2463-Insanlar_Arasindaki_Eshitsizlighin_Kokeni-Jean_Jacques_Rousseau-Ertugh_Ergun-2003-101s.pdf (19 Kasım 2020).

Sarıca, M. (1983), *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi* (4. Baskı), İstanbul: Gerçek Yayınları. https://wiac.info/doc-viewer (28 Aralık 2021).

Sarıoğlu, H. İ. *Toplu İş Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Lisans Programı. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ceko_ue/topluishukuku.pdf (11 Ekim 2021).

Sönmez, Z. (Ed.), (2008), "50. Yılı Karşılayan Başkan Yusuf Ziyaettin Sula". *Mazinin Hadimlerinden Geleceğin Varislerine ÖNDER 50. Yıl Özel Albümü*, İstanbul: ÖNDER: 213-214.

Şenel, A. (1995), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. https://dosya.co/rckug1jdswbx/Alaeddin-%C5%9Eenel-Siyasal-D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler-Tarihi.pdf.html (15 Ocak 2021).

Tekeli, İ. (2003), *Eğitim Üzerine Düşünmek*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi. https://www.academia.edu/32995939/E%C4%9Fitim_%C3%9Czerine_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnmek (4 Kasım 2021).

Toksöz, F. (1983), "Dernekler". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: İletişim Yayınları: 66-386. https://turuz.com/storage/Turkologi-3-2020/7943-02-Cumhuriyet_Donemi_Turkiye_Ansiklopedisi-Yuzyil_Biterken-02-1995-287s.pdf (28 Ekim 2021).

Türköne, M. (2010), "Siyaset Nedir", Türköne M. (Ed.), *Siyaset* (11. Baskı), İstanbul: Opus Yayınevi: 1-34.

Tribe, J. (2011), *The Economics of Recreation Leisure and Tourism* (4. Baskı), Oxford: Butterworth Heinemann. https://beasiswawisata.files.wordpress.com/2017/06/economic-of-recreation.pdf (15 Ocak 2021).

Vergin, N. (2008), *Siyasetin Sosyolojisi* (8. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap. https://www.academia.edu/31531442/Nur_Vergin_Siyasetin_Sosyolojisi (14 Ocak 2021).

Yerasimos, S. (2001), *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tezler

Akay, H. (2012), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi SBE.

Akbulut, E. (2011), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal İtibar Yönetimi Sürecinde Halkla İlişkiler Uygulamalarının Rolü", Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE.

Arıcan, S. (2019), "Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgün Din Eğitimine Yaklaşımları", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE.

Arslanel, N. (2001), "Türkiye'de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE.

Cicioğlu, F. (2013), "Sivil Toplum-Dış Politika İlişkisi Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasına Yaklaşımı", Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE. https://www.ab.gov.tr/files/pub/filiz_cicioglu.pdf (23 Aralık 2020).

Güvendi, M. F. (2017), "Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarının ve Sorunlarının İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi EBE.

Kabasakal, M. (2008), "Sivil Toplum ve Demokrasi", T.C. İç İşleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Denetçi Yeterlilik Tezi, Ankara.

Kahraman, H. (2018), "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarına Etkileri", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi EBE.

Karataş, İ. H. (2008), "Türk Eğitim Sisteminde *Sivil Toplum Kuruluşları: Konumları ve İşlevleri*", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE.

Kırhan, A. (2007), "Üniversite Öğrencilerinin Tematik Televizyon Kanal Tercihleri: Kullanımlar Ve Doyumlar Kuramı – Sosyal Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Maltepe Üniversitesi'nde Bir Çalışma", Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi SBE. https://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/2725/aylin_kirhan_tez_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y (22 Aralık 2020).

Kırıkçı, S. (2009), "Üniversite Yöneticilerinin ve Öğretim Elemanlarının Mezunlarına Yaklaşımlarının İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

McAdoo, A. (2010), "Factors Affecting the Institutional Perception of Alumni of the University of Arkansas", Doctor of Education in Higher Education (EdD) Thesis, University of Arkansas. https://core.ac.uk/download/pdf/215462503.pdf (13 Ocak 2021).

Özdem, G. (2007), "Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Eğitim Politikalarının İlköğretim Okullarında Yarattığı Dönüşümün Değerlendirilmesi (Ankara İli Örneği)". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi EBE.

Shim, J. M. (2001), "Relationship of Selected Alumnae Characteristics to Alumnae Financial Support At A Women's College", Unpublished Doctoral Dissertation, University of Florida. https://ufdcimages.uflib.ufl.edu/AA/00/03/30/44/00001/relationshipofse00shim.pdf (13 Ocak 2021).

Şimşek, B. (1995), "Üçüncü Sektör: Kavramlar ve İşlevleri Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesin SBE.

Usta, S. (2006) "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE.

Yıldız, O. (2006), "Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Dünya Politikasında Artan Rolü: Uluslararası Kuruluşlar Açısından Bir Değerlendirme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.

Süreli Yayınlar, Makale ve Bildiriler

Âdem, M. (1997), "Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.52, S.1, ss.51-65. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36336 (16 Ocak 2021).

Aköz, S. (2018), "Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaların Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.3, S.5, ss.160-180. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/599816 (15 Ocak 2021).

Akşit B. ve diğerleri. (2003), "Türkiye ve Orta Doğuda Sivil Toplum Tartışmaları: Sivil, "Mivil" ya da "Tivil" Toplum", *Sivil Toplum Dergisi*, C.1, S.3, ss.33-59. https://www.academia.edu/30667911/T%C3%BCrkiye_ve_Orta_Do%C4%9Fuda_Sivil_Toplum_Tart%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1_Sivil_Mivil_ya_da_Tivil_Toplum1 (20 Aralık 2020).

Aliefendioğlu, Y. (1999), "Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri", *Anayasa Yargısı*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, C.16, ss.95-115. https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6314/yilmaz_aliefendioglu.pdf (3 Aralık 2020).

Alper, E., Öniş, Z. (2003), "Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crises in Emerging Markets: The Turkish Experience in the Aftermath of Capital Account Liberalization", *Emerging Markets Finance and Trade,* C.39, S.3, ss.5-26. https://sci-hub.ren/10.1080/1540496X.2003.11052542 (24 Aralık 2020).

Arceo, A. (2003), "The Role Of Student And Alumni Associations In The Democratization Process In Spain". *Higher Education in Europe,* C. 4, S.28, ss.523–528. https://sci-hub.do/10.1080/0379772032000170507 (14 Ocak 2021).

Arslan, S. (2010), "Sivil Toplum ve Demokrasi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.15, S.2, ss.357-374. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194584 (4 Aralık 2020).

Aslan, S. (2010), "Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.33, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/70208 (21 Ekim 2020).

Ateş, D., Uysal, M. (2006), "Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S.16, ss.63-86**.** https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/16/63-85.pdf (5 Aralık 2020).

Aydın, S., Keyman F. (2004), "European Integration and Transformation of Turkish Democracy", *Centre for European Policy Studies,* S.2. http://aei.pitt.edu/6764/1/1144_02.pdf (25 Aralık 2020).

Balaban, A. Y., İnce, İ. Ç. (2015), "Gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllülük Algısı: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.30, S.2, ss. 149-169. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210830 (23 Ağustos 2021).

Bayhan, V. (2002), "Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.26, S.1. http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/57.pdf (11 Kasım 2021).

Benner, T., Reinicke, H., W. ve M., Jan Witte. (2003), "Global Public Policy Networks: Lessons Learned and Challenges", *The Brookings Review*, C.21, S.2, ss.18-21. https://sci-hub.se/10.2307/20081098 (16 Ocak 2021).

Berber, Ş., Sain K. (2019), "Sivil Toplum Ve Türkiye'de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları: Dernekler, Vakıflar Ve Sendikalar", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, C.5, S.16, ss.454-469. http://journalofsocial.com/Makaleler/1635101797_12.%20ID134_5-16.%20Berber&Sain_454-469.pdf (15 Ocak 2021).

Birol, S. (2012), "1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, C.2, S.43, ss.39-54. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/213077 (31 Ağustos 2021).

Bozoki, A., Sükösd M. (1993), "Civil Society and Populism in the Eastern European Democratic Transitions", *Praxis International*, C.33, S.3, ss.222-241. https://publications.ceu.edu/sites/default/files/publications/bozokisukosdcivil-society-and-populism-1993.pdf (1 Aralık 2020).

Boztepe, H. (2014), "Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler: Kurumsal Web Sayfalarının Bağışçı İlişkileri Açısından Fon Sağlama Aracı Olarak Kullanımı", *Erciyes İletişim Dergisi*, C.3, S.4, ss.150-168. https://dergipark.org.tr/download/article-file/66352 (19 Ekim 2020).

Buluş, A. (2009), "Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.16, ss.20-36. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289375 (26 Aralık 2020).

Bulut, Y., Akın S. ve Kahraman Ö. F. (2017), "Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi", *Strategic Public Management Journal*, C.3, S.6, ss.23-38. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394476 (15 Ocak 2021).

Çaha, Ö. (1999), "Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum", *Liberal Düşünce Dergisi*, C.4, S.16, ss.104-125. https://sosyolojiden.files.wordpress.com/2015/09/sivil-toplum.pdf (22 Kasım 2020).

Çelik, V., Yeşilyurt, E. (2013), "Kalkınmada Eğitimin Rolü: Sayısal Veriler Işığında Kop Bölgesi Eğitim Göstergeleri". https://silo.tips/downloadFile/kalkinmada-etmn-rol-sayisal-verler-iiinda-kop-blges-etm-gstergeler (15 Ocak 2021).

Çetin, H. (2001), "Devlet, İdeoloji ve Eğitim", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.25, S.2, ss.201-211. https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php (16 Ocak 2021).

Demiroğlu, E. T. (2014), "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, ss.133-144, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1169 (25 Ağustos 2021).

Dereli, T. (2013), "6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu: Genel Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, S.36, ss.41-64. https://www.calismatoplum.org/makale/6356-sayili-yeni-sendikalar-ve-toplu-is-sozlesmesi-kanunu-genel-bir-degerlendirme (15 Ocak 2021).

Diamond, L. (1994), "Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation", *Journal of Democracy*, C.5, S.3, ss.4-17. https://sci-hub.se/10.1353/jod.1994.0041 (24 Ağustos 2021).

Emini, F. T. (2003), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü; TÜSİAD Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.36, ss.45-56. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55857 (4 Aralık 2020).

Eraslan, L., Bertlek S. B. (2011), "Türkiye'de Eğitim Derneklerini Sorun Alanlarının Değerlendirilmesi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, S.3, ss.1161-1181. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223404 (2 Ocak 2021).

Eraslan, L. (2012), "Türkiye'de Eğitim Sendikacılığının Tarihsel Perspektifi ve Günümüz Eğitim Sendikacılığının Değerlendirilmesi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.28. http://www.sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/260/263 (15 Ocak 2021).

Erdem, T. (1997), "Sivil Topluma Kavramsal Bir Bakış", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.6, ss.207-214. http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3523-published.pdf (1 Aralık 2020).

Erdoğan, M. (1998), "Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi", *Liberal Düşünce Dergisi*, S.10. http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/10-11/02-mustafa-erdogan-sivil-toplum-bir-kavram-anatomisi.pdf (7 Aralık 2020).

Eroğlu, M. (2010), "John Locke'un Devlet Teorisi", *Akademik Bakış Dergisi*, S.21, ss.1-15. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868204.pdf (11 Aralık 2020).

Ersinadım, H. (2012), "1961 Anayası'ndan Bugüne Sendikaların Sosyal Faaliyetlerinin Hukuki Çerçevesi", *Kamu-İş Dergisi*, C.12, S.4, ss.55-99. http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1243.pdf (13 Ocak 2021).

Erşahin, S. (2003), "Vakıf Düşüncesini Doğuran Temel Dinamikler Üzerine", *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.16, S.2, ss.322-335. http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/bc9666320a72755.pdf (10 Aralık 2020).

Evkuran, M. (2003), "Ortaçağ Paradigması ve Siyasal Düşüncenin Evrimi", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.4, ss. 37-58. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85925 (09.10.2021).

Gershman, C. (2004), "Democracy Promotion: The Relationship of Political Parties and Civil Society", *Democratization*, C.11, S.3, ss.27–35. https://sci-hub.se/10.1080/1351034042000238158 (7 Aralık 2020).

Gümüş, K. (2004), "Yakın Tarihimizde STK Hareketinin Gelişimi ve Kamu-STK İlişkisi", *Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları No:3*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/gumus.pdf (24 Aralık 2020).

Harber, C. (1991), "International Contexts for Political Education", *Educational Review*, C.43, S.3, ss.245-255. https://sci-hub.ren/10.1080/0013191910430301 (16 Ocak 2021).

Ivashevskii, S. L. (2011), "Education and Ideology", *Russian Education and Society*, C.53, S.6, ss. 42–48. https://sci-hub.se/10.2753/RES1060-9393530603 (16 Ocak 2021).

İnceoğlu, İ. (2012), "Küresel Kadın Hareketleri ve Alternatif Küreselleşme Söylemlerine Feminist Müdahaleler", *Fe Dergi*, S.1, ss.112-126. https://cins.ankara.edu.tr/7_10.html (21 Ocak 2021).

Jalali, R. (2002), "Civil Society and The State: Turkey After The Earthquake", *Disasters*, C.26, S.2, ss.120-139. https://sci-hub.ren/10.1111/1467-7717.00196 (24 Aralık 2020).

Kahraman, H., Karip E. (2019), "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarına Etkileri", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.20, S.3, ss.709-722. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/922286 (17 Ocak 2021).

Kaldor, M. (2003), "Civil Society and Accountability", *Journal of Human Development*, C.4, S.1, ss.5-27. https://sci-hub.se/10.1080/1464988032000051469 (3 Aralık 2020).

Keyman, F. (2008), "Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum". https://www.academia.edu/2971550/Avrupada_ve_T%C3%BCrkiyede_sivil_toplum?auto=download (2 Aralık 2020).

Korkut, H. (1984), "Eğitim ve Devlet Politikası. http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/download/5363/1527 (16 Ocak 2021).

Kubicek, P. (2002), "The Earthquake, Civil Society and Political Change in Turkey: Assessment and Comparison with Eastern Europe", *Political Studies*, S.50, ss.761-778. https://sci-hub.ren/10.1111/1467-9248.00006 (24 Aralık 2020).

Kuznetsova, J. V. (2019), "The Conceptual Relationship between the State and Civil Society from a Historic Perspective", *Journal of Governance and Politics*, MGIMO University, C.1, S.4. https://sgpjournal.mgimo.ru/2019/2019-4/the-conceptual-relationship-between-the-state-and-civil#_ftnref1 (6 Ekim 2021).

Mostashari, A. (2005), "An Introduction to Non-Governmental Organizations (NGO) Management", *Iranian Studies Group*. http://web.mit.edu/isg/NGOManagement.pdf (5 Aralık 2020).

Özdemir, S., Başel H.ve Şenocak H. (2009), "Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S.16, ss.151-234. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9069 (2 Aralık 2020).

Özer, H. (2008), "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.26, ss.86-97. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879149.pdf (7 Aralık 2020).

Özkiraz, A., Arslanel N. (2015), "Türkiye'de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / GOSOS*, C.10, S.1, ss.21-42. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/803019 (18 Aralık 2020).

Özkiraz, A., Talu N. (2008), "Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.2, ss.108-126., https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/801854 (30 Ağustos 2021).

Parray, T. A. (2012), "Islamic Democracy" or Democracy in Islam: Some Key Operational Democratic Concepts and Notions, *World Journal of Islamic History and Civilization*, C.2, S.2, ss.66-86. https://www.idosi.org/wjihc/wjihc2(2)12/2.pdf (11 Ekim 2021).

Schecter, D. (2000), "Sovereign States or Political Communities? Civil Society and Comtemporary Politics", Manchester: Manchester University Press. https://link.springer.com/content/pdf/10.1057/palgrave.cpt.9300013.pdf (6 Aralık 2020).

Shils, E. (1991), "Government and Opposition", *The Virtue of Civil Society*, C.1, S.26, ss.3-20. https://sci-hub.ee/10.1111/j.1477-7053.1991.tb01120.x (10 Ekim 2021).

Şahin, A., Söylemez A. (2017), "Sendikalara Yönelik Politikaların Belirlenmesinde Sendikaların Rolü ve 6356 Sayılı Sendikalar Kanunu", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 30. Yıl Özel Sayısı*, C.17, ss.135-144. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/357078 (15 Ocak 2021).

Tabanlı, F. (2018), "Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.4, S.2, ss.331-353. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1284155 (27 Kasım 2020).

Talas, C. (1975), "Sendikacılık ve Toplum", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.30, S.1, ss.1-23. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36770 (10 Aralık 2020).

Talas, M. (2011), "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S.29, ss.387-401. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16970/177312 (11 Ekim 2021).

Taner, M. G. (2010), "Tarihsel Süreçte Sivil Toplum", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.27, S.1, ss.89-105. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/615583 (22 Kasım 2020).

Tayşir, E. A., Pazarcık Y. (2006), "Sivil Toplum Kuruluşlarında Çağdaş Yönetim Tekniklerinin Kullanım Alanlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Akdemir A. ve diğerleri (Ed.), *III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı* (73-81), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/yayinlar/fatihsanoz@hititedutr030320153Z0L2U3W.pdf (25 Ağustos 2021).

Tekerek, Meltem. “Türkiye’de İşveren Sendikacılığının Tarihi Seyri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2019, C.74, S.2, ss.601-629, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/663737 (31 Ağustos 2021).

Tezcan, M. (2003), “Cumhuriyetimizin 80.Yılında Ülkemizde "Eğitim Sosyolojisi" Alanının Durumu ve Sivil Toplum Örgütleri”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.160, ss.63-70. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/tezcan.htm (29 Aralık 2020).

Uslu, A. T., Marangoz M. (2008), “Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Sosyal Pazarlama ve Çevre Gönüllü Kuruluşlara Yönelik Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.1, ss.109-137. https://core.ac.uk/download/pdf/199394825.pdf (5 Aralık 2020).

Ünalmış, A. N. (2018), “STK’ların Gelişimi ve Çoğulcu Demokrasideki Rolü”, *Social Sciences Studies Journal*, C.4, S.15, ss.810-818. http://sssjournal.com/Makaleler/1573629299_11_4-15.ID448.%20Ahmet%20Nafiz%20%c3%9cNALMI%c5%9e_810-818.pdf (5 Aralık 2020).

White, J. B. (2004), “Sivil Toplum Kimin Hizmetinde”, *Praksis Dergisi*, S.12. https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:gooQ3clo38kJ:https://issuu.com/buyukkutuphane/docs/praksis_-_say__12_-_g_z_2004__t_rki+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr (9 Aralık 2020).

Yalvaç, F. (2009), “Hegel, Dünya Tarihi ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.6, S.21, ss. 3-37. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/539983 (9 Ekim 2021).

Yatkın, A. (2013), “Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşları ve Kadın Katılımı: Elazığ Örnekalan Araştırması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.23, S.2, ss.163-188. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/715482 (6 Aralık 2020).

Yıldız, M., Kamu Politikası Nedir, Türkiye Bilimler Akademisi Kamu Politikası Ders 1. https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/3875/mod_resource/content/1/ENSON%20KP%20DERSI1%20KP%20NEDIR.pdf (21 Kasım 2021).

Yıldız, O., Yıldız T. (2016), “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikaları”, *Journal of Research In Education and Society*, C.3, S.1, ss.24-41. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/259363 (17 Ocak 2021).

Yıldız, Ö. (2007), "Sivil Toplum Örgütleri, 'Özerklik': Kavramsal Bir Açılım", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.1, ss.53-58. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223530 (11 Ekim 2021).

Yılmaz, M. E. (2012), "Etnik Çatışmalarda Sivil Toplum Örgütleri ve Barışa Yönelik Katkıları", *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, ss.156-176. http://dergi.neu.edu.tr/public/journals/7/yazardizini/yilmaz-m-e-2012-ekim.pdf (5 Aralık 2020).

Raporlar

Aksay, E. (2009), "Türkiye'de Eğitim Alanındaki Sivil Toplum Kuruluşları", (CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), II Türkiye Yan Raporları), İstanbul: TÜSEV Yayınları. http://step.org.tr/images/UserFiles/File/Egitim%20Alanindaki%20STK'lar_E_Aksay.pdf (3 Kasım 2021).

Akşit, B., Tabakoğlu B. ve Serdar A. (2003), "Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", (TÜBİTAK SBB 3001, TÜBİTAK Destekli Projeler Veri Tabanı). https://app.trdizin.gov.tr/dokuman-goruntule?ext=pdf&path=CrnWZGRsXTjRjLjWxD978OSUAL2jXitizhVYmCxNvH6Ye6ez7m5Vdznxow9dUtVEf2UtmYgzIgAcZ1u6EPTcmEnPmB63JpSlm1sK-QjtmQWsfOSbvZt6Ee4HCliLgmvS4-Kn7tE4YwVrYHATKe_DU8-sEsiY3HqA5tOP7QxGK1Wh12zlKYAphHigYpZOG4imSk73td18HmB1Qwuudldbo59ceiY2yXpEDxNVBxzfD8E=&contentType=application/pdf (6 Ekim 2021).

Bikmen, F., Meydanoğlu Z. (2006), "Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu". İstanbul: TÜSEV Yayınları. https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararasi%20STEP%20Turkiye%20Ulke%20Raporu.pdf (26 Aralık 2020).

Çaha, Ö., Çaylak A. ve Tutar, H. (2013), "TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili", (Serka Kalkınma Ajansı Raporu), Kars. https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/55ba930f4b08681a4f8f5ad8b315b743.pdf (21 Aralık 2020).

Özhabeş, H. (2013), "Sivil Toplum Kuruluşları İçin İyi Yönetişim ve Öz Düzenleme Modelleri: Sivil Toplumda Hesap Verebilirlik, Şeffaflık ve Kalite Yönetimi Modelleri Araştırma Raporu", (TACSO Türkiye Ofisi). https://www.civicspace.eu/upload/library/good-governance-and-self-regulation-models-for-csos-accountability-transparency-and-quality-management-models-research-report-5d657ef00195a.pdf (11 Ekim 2021).

Tanrıkulu, F. (2017), "Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri Raporu", İstanbul: İlke Yayıncılık. https://www.onder.org.tr/Content/pdf/Papers//395988c8-b842-41ff-be19-9b0ea090f9e7.pdf (21 Ocak 2021).

Kanunlar

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Vakıflar İle İlgili Maddeleri, T.C. Resmi Gazete, 24607, 22 Kasım 2001.

5737 Numaralı Vakıflar Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 26800, 20 Şubat 2008.

648 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 12050, 16 Temmuz 1965, m.2-6, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12050.pdf (31 Ağustos 2021).

6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 28460, 18 Ekim 2012.

6502 Numaralı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, 28835, 07 Kasım 2013.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18/10/1982, m.33.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 18/10/1982, m.135.

Web Site ve Diğer Kaynaklar

Alğan, B. (2010), "8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim", https://www.academia.edu/34620646/SEK%C4%B0Z_YILLIK_KES%C4%B0NT%C4%B0S%C4%B0Z_TEMEL_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M_docx (18 Ocak 2021).

Anadolu Üniversitesi Mezunlar Birliği, Amaç. https://mezun.anadolu.edu.tr/#/icerik/amac (18 Ocak 2021).

Ankara Üniversitesi, Eğitimin Politik Temelleri. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/55402/mod_resource/content/1/ADM%20EBG%2010_Scrd.pdf (16 Ocak 2021).

Ankara Üniversitesi, Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi. https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=37308 (21 Ocak 2021).

Avrupa Toplulukları Komisyonu. "Avrupa Komisyonu'ndan Konseye, Avrupa Parlamentosuna, Avrupa Sosyal ve Ekonomik Komitesi ile Bölgeler Komitesine Yönelik Tebliğ: AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyaloğu", [COM (2005) 290 Final], Brüksel, 29 Haziran 2005, Çeviri: Adalet Bakanlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü (11 Temmuz 2005), https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Image/siviltoplum.pdf (4 Aralık 2020).

Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği (BÜMED), Tüzük. https://www.bumed.org.tr/pdf/tuzuk.pdf (17 Ocak 2021).

Birleşmiş Milletler San Francisco Konferansı (UNCIO). "Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü". San Francisco: ABD, 26 Haziran 1945, m.71. https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf (2 Aralık 2020).

Colorado State Univercity Collage of Agricultural Sciences, "Producer Organizations and Cooperatives: Is There a Competitive Adantage?". https://smallholderagriculture.agsci.colostate.edu/farmers-organizations-and-cooperatives-is-there-a-competitive-adantage/ (21 Ocak 2021).

Dursun, K. "Dernek Nasıl Kurulur", 19 Eylül 2018, https://sivilalan.com/2018/09/19/derneknasilkurulur/ (1 Ocak 2021).

Hacettepe Üniversitesi Mezunlar Derneği (HUMED), Tüzük. https://www.humed.org.tr/wp-content/uploads/2018/07/HUMED-Tuzuk-_-20180613-onayl%C4%B1.pdf (18 Ocak 2021).

İTÜ Mezunları Derneği (İTÜMD), Tüzük. http://www.itumd.org.tr/i/uploads/Temmuz2013%20TUZUGU.pdf (18 Ocak 2021).

Karaman ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, 28 Şubat Basın Bildirisi. http://www.karamanonder.org/index.php/8-mansethaber/62-28-subat-basin-bildirisi (19 Ocak 2021).

ODTÜ Mezunlar Derneği (ODTÜMD), Konsey Hakkında. https://www.odtumd.org.tr/konsey-hakkinda (18 Ocak 2021).

ÖNDER Akademi Komisyonu. http://akademi.onder.org.tr/ (19 Ocak 2021).

ÖNDER Akademi Komisyonu, "Mesleki Gelişim Programları". https://akademi.onder.org.tr/pages/faaliyet_detaylari.php?faaliyet=mesleki_gelisim_programlari (20 Ocak 2021).

ÖNDER Akademi Komisyonu, "Örgün Eğitime Destek". https://akademi.onder.org.tr/pages/faaliyet_detaylari.php?faaliyet=orgun_egitime_destek (20 Ocak 2021).

ÖNDER Basın ve Tanıtım Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/basin/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Bilim ve Teknoloji Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/teknoloji/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Dış İlişkiler Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/disiliskiler/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Dış İlişkiler Komisyonu, "Liselere Yeminli Dil Eğitimi". https://www.onder.org.tr/tr/disiliskiler/Haber/liselere-%E2%80%9Cyeminli%E2%80%9D-dil-egitimi-hb3393c (20 Ocak 2021).

ÖNDER Eğitim Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/egitim/anasayfa (19 Ocak 2021).

Önder Eğitim Komisyonu, Aylık Bülten. https://onder.org.tr/tr/egitim/Yayin/EGITIM-BULTENI (20 Ocak 2021).

ÖNDER Gençlik Komisyonu. https://ondergenc.org/ (19 Ocak 2021).

ÖNDER Gençlik Komisyonu, "Kardeşim Dedim Kampları". https://kardesimdedim.com/hakkimizda/ (20 Ocak 2021).

ÖNDER Gençlik Komisyonu, Tarihimiz. https://ondergenc.org/tarihimiz/ (19 Ocak 2021).

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, “Burs Başvuruları Başladı”. https://www.onder.org.tr/tr/haber/burs-basvurulari-basladi-hb1b80d (20 Ocak 2021).

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, “Faaliyet Raporu”. https://onder.org.tr/Content/pdf/Papers//ab5dd0f2-b7ca-4871-8560-d7011f6b702a.pdf (20 Ocak 2021).

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Komisyonlar. https://onder.org.tr/tr (19 Ocak 2021).

Önder İmam Hatipliler Derneği, Sade Soda Dergisi. https://onder.org.tr/tr/Yayin/sade-soda-12-sayi#Sayfa/1 (19 Ocak 2021).

Önder İmam Hatipliler Derneği, Talim Dergisi. https://dergipark.org.tr/tr/pub/talim (19 Ocak 2021).

Önder İmam Hatipliler Derneği, Tohum Dergisi. https://onder.org.tr/tr/Yayin/tohum-167#Sayfa/1 (19 Ocak 2021).

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, “Türkiye'nin Önderleri Anadolu'da Başlıyor”. https://onder.org.tr/tr/Haber/turkiyenin-onderleri-anadoluda-basliyor-hbca1c2 (20 Ocak 2021).

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Tüzük. https://www.onder.org.tr/tr/sayfa/Tuzuk (18 Ocak 2021).

ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, “Yurtlar”. https://yurt.onder.org.tr/yurtlar (20 Ocak 2021).

ÖNDER Kültür ve Sanat Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/sanat/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Kültür ve Sanat Komisyonu, “Faaliyetler”. https://onder.org.tr/tr/sanat/Faaliyetler/liste (20 Ocak 2021).

ÖNDER Kültür ve Sanat Komisyonu, (2019), “Gençlik Korosu Üsküdar’da Sahne Aldı”. https://onder.org.tr/tr/Haber/genclik-korosu-uskudar%e2%80%99da-sahne-aldi-hb92cb2 (20 Ocak 2021).

ÖNDER Mali İşler ve Kaynak Geliştirme Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/kaynak/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Okul Aile Birliği Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/aile/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Öğretmen Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/ogretmen/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER ÖNCÜ Spor Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/spor/anasayfa (19 Ocak 2021).

ÖNDER Teşkilatlanma Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/teskilat/anasayfa# (19 Ocak 2021).

ÖNDER Teşkilatlanma Komisyonu, İmam Hatipler İçin Güç Birliği, 09 Mayıs 2018. https://onder.org.tr/tr/teskilat/Haber/imam-hatipler-icin-guc-birligi-hbfe1bf (19 Ocak 2021).

ÖNDER Üye İlişkileri Komisyonu. https://onder.org.tr/tr/uye/anasayfa (19 Ocak 2021).

ST. Mary's College of Maryland, (2011), "Alumni Chapter Handbook". https://www.smcm.edu/alumni/wp-content/uploads/sites/55/2014/09/chapter-handbook.pdf (13 Ocak 2021).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kamu Görevlileri Sendikalarının Bağlı Olduğu Konfederasyonlar ve Üye Sayıları (2 Temmuz 2021). https://www.csgb.gov.tr/media/81565/2021_uyesayilari.pdf (31 Ağustos 2021).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İşçi Sendikaları Konfederasyonları ve Üye Sayıları (30 Temmuz 2021). https://www.csgb.gov.tr/media/83673/2021_temmuz.pdf (31 Ağustos 2021).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). (2020), "Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KalkinmaSurecindeSivilToplumKuruluslariOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf (8 Aralık 2020).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı. https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi (11 Ocak 2021).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler. https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler (1 Eylül 2021).

Türk Eğitim Derneği, "Tarihçe". https://www.ted.org.tr/ted-hakkinda/tarihce/ (12 Ocak 2021).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Cemaat Vakıflarının Türlerine Göre İl/İlçe Dağılımı (05.08.2020). https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_942_290519/1-cemaat-vakiflarinin-turlerine-gore-il--ilce-dagi.pdf (13 Ocak 2021).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mülhak Vakıflar Bölge/İl/İlçe Dağılımı (05.08.2020). https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_943_290519/1-mulhak-vakiflar-bolgeililce-dagilimi-05082020.pdf (13 Ocak 2021).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Tesis/Müessese Sahibi Olan Vakıfların, Yıl Bazında Dağılımı (2015-2020). https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/10kar-amaci-olmayan-tesis-muessese-sahibi-vakiflar.pdf (1 Eylül 2021).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı, 13.08.2021. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi-13082021.pdf (1 Eylül 2021)

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı (2001-11.08.2021). https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/02yeni-vakiflarin-yil-bazinda-dagilimi--2001-11082.pdf (1 Eylül 2021).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020 Yılı İçerisinde Gerçekleştirilen Faaliyetlerin Sektörel Bazda Vakıflara Dağılımı (Yeni Vakıf Sayısı). https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/11sektorel-bazda-yil-icinde-gerceklestirilen-faali.pdf (1 Eylül 2021).

Yıldız Teknik Üniversitesi Mezunlar Derneği (YTÜMED), Tüzük. https://www.ytumed.org.tr/tuzuk.html (18 Ocak 2021).

EKLER

MÜLAKAT FORMU

Mülakat formu, mülakat kabul formu ve mülakat soru formu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

I. MÜLAKAT KABUL FORMU

Sayın Katılımcı,

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları bölümünde tezli yüksek lisans öğrencisiyim. Bu form "Türkiye'de Mezun Derneklerinin Eğitime Katkısı: ÖNDER Örneği" başlıklı yüksek lisans tezimle ilgili veri toplamak amacıyla düzenlenmiştir.

Türkiye'de başta mezun dernekleri olmak üzere dernekler ve tüm sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikaları ve uygulamaları üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veriler **sadece araştırma amaçlı ve araştırmacı tarafından kullanılacaktır**. Katılımcı bilgilerinin üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı araştırmacı tarafından temin edilmektedir.

Araştırmaya gönüllü olarak katıldığınız için teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Ertuğrul Burak ÖZKÖK

Aşağıdaki bilgilerin katılımcı tarafından doldurulması gerekmektedir.

Bu mülakat kabul formunu okuyup onaylayarak verdiğim bilgilerin bilimsel amaçla kullanılmasını kabul ediyorum.

Mülakat yapılan kişinin adı soyadı:

Mülakat yapılan kişinin dernekteki görevi:

Mülakat tarihi, saati ve yeri:

II. MÜLAKAT SORU FORMU

1) Bir mezun derneği olarak uzun yıllardır aktif olarak çeşitli faaliyetlerde bulunmaktasınız. Sivil toplum kuruluşunuzun varlık sebebi ve hedef kitlesi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

2) Bir eğitim derneği olarak ÖNDER'in mezun dernekleri içerisindeki konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

3) ÖNDER'i eğitim alanında çalışmalar yapmaya ve faaliyette bulunmaya iten güç nedir? ÖNDER tarafından eğitim alanında yapılan çalışmalar konusunda bilgi verebilir misiniz?

4) Derneğinizin eğitim ile ilgili olarak hangi konulara/problemlere ya da politikalara odaklandığı konusunda neler söyleyebilirsiniz? Bu konuda öncelikli alanlarınız nelerdir?

5) Derneğinizin, Türkiye'deki eğitim politikalarına ilişkin kararlara nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz? Kararları etkilemek amacıyla ne tür çalışmalar yapıyorsunuz? Kullandığınız yöntem/araç ya da stratejiler nelerdir?

6) Derneğinizin şu anki çalışma ve faaliyetlerini eğitim politikalarını etkileme konusunda yeterli görüyor musunuz?

7) Derneğinizin karar alıcılarla, eğitim alanındaki ilişkilerinde; yaklaşımı, talepleri ve gücü hakkında görüşleriniz nelerdir?

a) Karar süreçlerinde daha fazla katılım ve etkiye sahip olabilmek için başka neler yapabilirsiniz?

b) Bu konuda kamu yöneticilerinden beklentileriniz nelerdir?